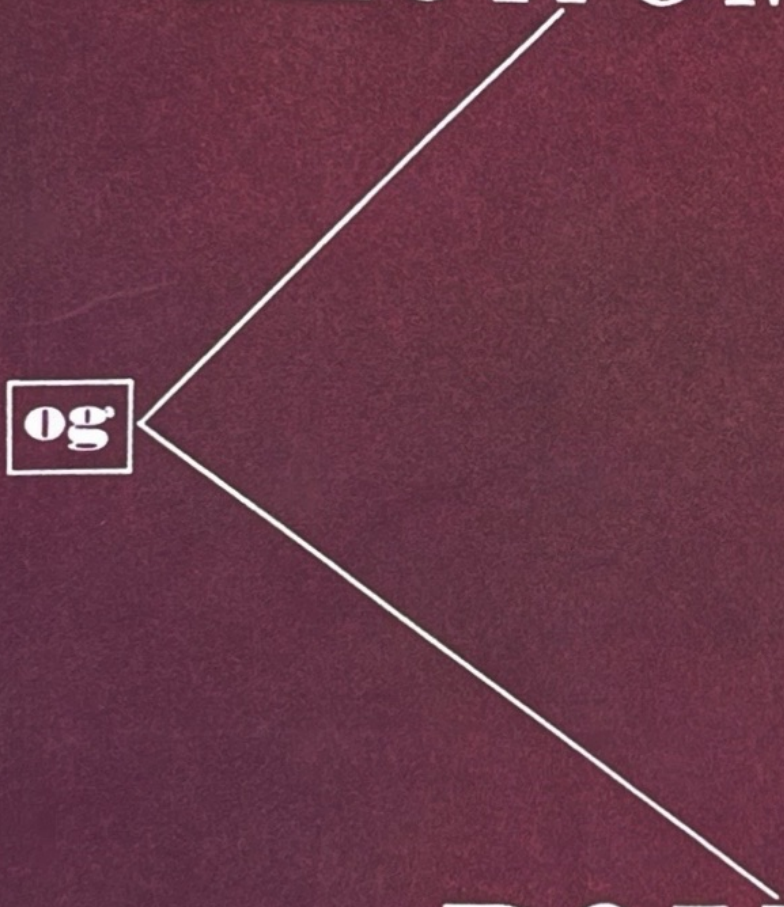
ØKONOMI

POLITIK

Kvartalsskrift udgivet af Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi . 39. Årgang . Nummer 2 . 1965

København 1965

ØKONOMI OG POLITIK

39. ÅRGANG . NR. 2 . 1965

INDHOLD

ERIK HØGH: Den nye middelklasse – funktionærerne – politisk set 127

H. THUSTRUP HANSEN: Nyorientering i u-landshjælpen .. 156

Et udvalg af litteratur om Danmark og Fællesmarkedet .. 178

Den danske økonomiske situation 187

Politisk kronik 204

KVARTALSSKRIFT UDGIVET AF
SELSKABET FOR HISTORIE OG SAMFUNDSØKONOMI
KØBENHAVN 1965

FORFATTERNE

ERIK HØGH: Cand. jur., amanuensis, lektor ved Københavns universitet.

H. THUSTRUP HANSEN: Cand. polit, amanuensis, Handelshøjskolen i København.

Eftertryk uden kildeangivelse ikke tilladt.

ØKONOMI OG POLITIK udkommer med et hæfte i hvert kvartal, Årsabonnement 15 kr. Enkelte hæfter 4 kr. Ansvarshavende redaktør: Fuldmægtig, cand. polit. HANS BOSERUP. Redaktionsudvalg: Professor, dr. phil. SVEN HENNINGSEN, professor, dr. polit. P. NØRREGAARD RASMUSSEN, professor ANDERS ØLGAARD, generalsekretær for Nordisk Råd, F. W. WENDT og lektor, cand. polit. THORKILD HJORTKJÆR. Redaktør, ekspedition og abonnement: Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi, Sankt Peders Stræde 5, København K., telefon (01) 14 51 82. Abonnement kan endvidere tegnes i alle boglader og hos postvæsenet samt for boghandlernes vedkommende også gennem Danske Boghandleres Kommissionsanstalt.

Printed in Denmark, Aarhuus Stiftsbogtrykkerie A/S.

Udsendt i boghandelen den 13. oktober 1965.

DEN NYE MIDDELKLASSE – FUNKTIONÆRERNE – POLITISK SET

Af ERIK HØGH

1. DEN NYE MIDDELKLASSE – FUNKTIONÆRERNE – BEGREB

Et vigtigt led i århundreders beskrivelse af samfund er klassedelingen eller erhvervsdelingen. *Karl Marx* fulgt af sociologen Max Weber[1]) antog, at besiddelse af ejendomsret eller ej til produktionsmidlerne var et centralt kriterium for klassedelingen i et samfund. Op til vor tid har den politiske arbejderbevægelse bygget på den antagelse, at mangel på ejendomsret til produktionsmidlerne skulle skabe ensartet adfærd og fælles interesser for alle lønmodtagere. Denne tro på homogenitet blandt de besiddelsesløse blev også teoretisk understøttet af Marx' opfattelse, at det kapitalistiske samfund tenderer til et to-klassesystem bestående af de besiddende kapitalister og de besiddelsesløse proletarer[2]).

Den her beskrevne synsmåde til bestemmelse af klassedelingen er også en rimelig følge af den sædvanlige måde i øvrigt at bestemme klasser i den klassiske sociologi[3]) ved hjælp af markeds- og arbejdssituationen for vedkommende gruppe. Men allerede i forrige århundrede rejste der sig kompetente røster mod den marxistiske synsmåde. *C. Booth* skrev[4]): »The »average, undifferentiated human labour power« upon which Karl Marx bases his gigantic fallacy does not exist anywhere on this planet, but least of all, I think, is it to be found among clerks«.

Man har i den nyere sociologi søgt at supplere det juridiske kriterium, besiddelse af ejendomsret eller ej, med en række yderligere kriterier for at kunne indplacere den nye voksende erhvervsgruppe funktionærerne – den nye middelklasse – i en meningsfyldt klassebeskrivelse af de efterkapitalistiske samfund.

Det er især C. Wright Mills, der gennem sin bog »White Collar«, N. Y. 1951, inden for rammerne af den marxistiske og weberske synsmåde sup-

[1]) *H. H. Gerth* og *C. W. Mills:* From Max Weber: Essays in Sociology, 1948, p. 182.
[2]) Det Kommunistiske Manifest, afsnittet: Bourgeoisi og proletariat.
[3]) op. cit. i note 1.
[4]) *C. Booth,* Life and Labour of the People in London, Vol. VII, 1896, her citeret fra *D. Lockwood:* The Blackcoated Worker, London 1958.

plerer ejendomskriteriet med arbejdsmådekriteriet og derigennem udvikler og differentierer klassebegrebet.

Foruden bestemmelse af om et erhvervs udøvere ejer eller ikke ejer vedkommende produktionsmidler skal man også se på, hvad erhvervet arbejder med. Sondringen, som blandt andet Wright Mills indfører, består i bestemmelse af, om vedkommende *typisk* arbejder med mennesker eller ej og/eller arbejder med symboler eller ej.

Som illustration kan nævnes, at socialrådgivere arbejder med mennesker, nemlig dem, der søger vejledning hos socialrådgiveren, mens kontorassistenten arbejder med symboler, fordi vedkommende f. eks. skriver på maskine.

I praksis vil der naturligvis være afgrænsningsvanskeligheder; men som en første tilnærmelse til problemerne er idelle eller nominelle kriterier erfaringsmæssigt særdeles anvendelige[5]).

I *tabel 1* kan man se, hvorledes man kan definere de forskellige sociale klasser i et samfund ved hjælp af ejendomskriteriet og kriteriet for arbejdets art. Man får ved at krydse de to sæt kriterier 5 sociale grupper:

1. *Den gamle middelklasse,* d. v. s. dem, der arbejder og som samtidig ejer produktionsmidlerne.
2. *Den nye middelklasse eller funktionærerne,* d. v. s. dem, der arbejder med mennesker og/eller symboler, men som ikke har ejendomsret til produktionsmidlerne.
3. *Arbejderklassen,* d. v. s. dem, der ikke arbejder med symboler og/eller mennesker, men som arbejder uden at eje produktionsmidlerne.
4. *Rentiers,* d. v. s. dem, der ikke arbejder, og som ejer produktionsmidlerne.
5. *Ude af erhverv i øvrigt,* d. v. s. dem, der hverken arbejder eller ejer produktionsmidlerne.

Denne artikels opgave bliver at beskrive: Den nye middelklasse eller funktionærerne i Danmark i politisk henseende hvor *den nye middelklasse skal forstås som den erhvervsgruppe, der ikke ejer produktionsmidler, og som arbejder med mennesker og/eller symboler.*

Udover bestemmelsen af social klasse gennem markeds- og arbejdssituationen har man også i den klassiske sociologi beskæftiget sig med prestigedimensionen i social stratifikation (lagdeling). Det sidste dog i mindre udstrækning.

Medens man tidligere beskæftigede sig med »klasse«-forskelle gennem beskrivelse af markeds- og arbejdssituationerne for de undersøgte grupperinger for at bestemme hierarkiet for økonomiske positioner, har man i den

[5]) *H. L. Zetterberg,* On Theory and Verification in Sociology, New Jersey 1963, p. 42–43.

TABEL 1

Definitionsmatrix for sociale grupperinger (klasser)

Erhvervsarbejdets art	Ejendomsret til produktionsmidlerne	
	ja	nej
Arbejder med symboler og/eller mennesker	Den gamle middelklasse	Den nye middelklasse
Arbejder ikke med symboler og/eller mennesker		Arbejderklassen
Arbejder ikke	Rentiers	Folkepensionister, personer under uddannelse m. m.

sidste snes år mere beskæftiget sig med prestige-faktoren, der søger at kortlægge hierarkiet for social prestige – rangordenen eller »hakke-ordenen«.

I Danmark har den sidste orientering givet sig udslag i *Kåre Svalastogas* prestigeundersøgelser fra begyndelsen af 50erne, der er manifesteret i bøgerne: *K. Svalastoga:* Prestige, Class and Mobility, Kbh. 1959, og *K. Svalastoga* og *P. Wolf:* Social rang og mobilitet, Kbh. 1961.

I stedet for at opfatte »klassesynsmåden« baseret på markeds- og arbejdssituationsbeskrivelser og prestigesynsmåden gennem beskrivelse af det sociale prestigesystem som modsætninger i analysen af den sociale stratifikation kan man rimeligt opfatte de to synsmåder som supplerende hinanden. Særligt tror man her, at politiske forskelle indenfor de gennem *tabel 1* definerede sociale grupperinger kan forklares gennem kendskab til de enkelte specifikke erhvervsgruppers sociale prestige-placering i forhold til hinanden. Men ikke mindst vil man her antage, at forandringer gennem tid kan forklares gennem forandringer i den sociale prestige, som tillægges den enkelte specifikke erhvervsgruppe. Det vil sige, at man i bestemmelsen af en social klasses eller grupperings adfærd – særligt den politiske adfærd, hvad der er denne artikels *hovedformål* – udover forholdet til ejendomsretten og arbejdets art vil operere med et tredie kriterium: en gruppes sociale prestige, herunder forandring i sammes prestige.

I artiklen vil man arbejde upræcist med klassebegrebet; men det skyldes pædagogiske hensyn, nemlig for at give læseren et indtryk af de fænomener, man arbejder med.

2. DEN NYE MIDDELKLASSES UDVIKLING 1855–1960

I folketællingen 1960 i Danmark[6]) udgjorde den erhvervsudøvende del af befolkningen 2.007.639 personer, hvoraf 560.131 var kvinder. De er-

[6]) Statistiske efterretninger, 1964, nr. 10, Vol. 56, p. 155.

hvervsudøvende fordelte sig på de i forrige afsnit definerede erhvervsklasser på følgende måde:

Den gamle middelklasse	428.981	personer
Den nye middelklasse	563.562	-
Arbejderklassen	969.949	-
Medhjælpende hustruer	45.147	-
I alt	2.007.639	personer

I de sidste 100 år har Danmark, som andre samfund, haft en kraftig udvikling ikke alene i industriarbejdernes antal, men især i funktionærernes antal. I *tabel 2* kan man se udviklingen i Danmark 1855–1960.

TABEL 2

Oversigt over hovederhvervsgruppernes fordeling i en række udvalgte år 1855–1960 i Danmark

	1855	1901	1940	1950	1960
	%	%	%	%	%
Den gamle middelklasse	41	32	26	29	23
Den nye middelklasse	4	10	21	23	28
Arbejdere	55	58	53	48	49
Total	100	100	100	100	100

Det mest spændende træk ved de tre hovederhvervsgrupperingers udvikling er det konstante fald i de selvstændige, den gamle middelklasses, andel og væksten i funktionærernes andel, hvorimod arbejderklassens andel ikke er svækket væsentligt endnu. Man kan under en række forudsætninger beregne sig til, hvis udviklingen *forløber langsomt og retliniært,* at antallet af funktionærer vil passere antallet af arbejdere[7]) omkring år 2000.

Hovedforklaringen på denne forandring i hovedbefolkningsgrupperne er den klassiske, at den skyldes forandringer i den teknologiske udvikling. Dette er naturligvis ingen egentlig forklaring, men blot en illustration af, at hvert teknologisk stade har sin typiske hovederhvervsgruppe. Men påfaldende er det, at de mest teknologisk udviklede samfund har haft et erhvervsteknologisk forløb i store træk som følger[8]): (1) jæger og/eller samlersamfundet, (2) agrarsamfundet, (3) industrisamfundet og (4) fordelingssamfundet på vej til (5) nydelsessamfundet. – Samfundstype (1) og

[7]) *E. Høgh,* Sociologi, Kbh. 1963, p. 120.
[8]) *C. Cipolla,* The Economic History of World Population, London 1962, p. 107 ff.

(2) kan vel siges at være kendetegnet af den gamle middelklasse eller noget, der ligger mellem den gamle middelklasse og arbejderklassen. Samfundstype (3) er kendetegnet ved arbejderklassen, medens samfundstype (4) er eller vil blive kendetegnet ved den nye middelklasse. Samfundstype (4) svarer nærmest til dagens Danmark eller den nærmeste fremtids. Derimod skulle man vente, at den teknologiske udvikling, automation o. l., skulle føre til samfundstype (5), nydelsessamfundet, der som typisk gruppe skulle få rentiers eller personer ude af erhverv. Funktionærerne kan derfor kun betragtes som en station på vejen i samfundsudviklingen.

Hvorfor udviklingen i de udviklede teknologiske samfund er gået den vej, at man tenderer til at benytte opfindelser, der producerer flere og flere goder med given energiindsats, kan man desværre kun gisne om[9]). Men uanset kendskab til de faktorer, der har bestemt et samfunds teknologiske udvikling, er det en almindelig antagelse, at hver omfattende teknologisk forandring ikke blot forårsager økonomiske og produktionsmæssige forandringer, men *også intellektuelle og sociale*[10]). *Hvert teknologisk stade har sin livsstil.* I bred form betyder det, at hvad der er acceptable løsninger for agrarerne intellektuelt, økonomisk og socialt behøver ikke at være egnede for arbejderklassen – og heller ikke har været det – lige så lidt som arbejderklassens løsninger er egnede for funktionærerne o. s. v., o. s. v., *hvis løsningerne på problemerne består i at fremme de for gruppen ønskværdige og formindske de for gruppen uønskværdige forhold.* Hver tid har sin kvalitet, som Marx udtrykte det, eller behovsopfyldelse avler nye behov, som indlæringspsykologerne udtrykker det. Er der så nogen grund til at tro, at den nye middelklasse adskiller sig fra andre befolkningsgrupper i social adfærd, d. v. s. har den nye middelklasse en speciel livsstil?

Til *illustration* kan man anvende resultaterne fra den ovenfor nævnte undersøgelse af K. Svalastoga[11]), som kan ses i sammendragstabellen *tabel 3*. I tabel 3 har man opstillet en række kendetegn for livsstil for at se disses udbredelse i tre typiske erhvervsgrupper fra henholdsvis den gamle middelklasse (gårdmænd), den nye middelklasse (underordnede kontorfunktionærer) og arbejderklassen (faglærte arbejdere). Hvad angår de tre udvalgte erhvervsgruppers sociale prestige er denne i dette tilfælde stort set den samme, idet gårdmænd og underordnede kontorfunktionærer typisk

[9]) *G. K. Zipf,* Human Behavior and the Principle of Least Effort, Mass. 1949.
F. Cottrell, Energy and Society, N. Y. 1955.

[10]) Se f. eks. op. cit. note 8. Hele den marxistiske teori og forskning har netop postuleret dette. Sociologerne er ikke gået imod grundprincipperne i denne tankegang hos marxisterne, men har med vægt postuleret, at der ikke er en ensidig sammenhæng mellem teknologi og intellektuelle og sociale synspunkter, men et gensidigt, d. v. s. interaktivt forhold – selv C. Wright Mills har kraftigt påpeget dette i The Marxists, N. Y. 1962, p. 11 og 35.

[11]) *K. Svalastoga,* Prestige, Class and Mobility, Kbh. 1959, p. 203–284.

TABEL 3

Danske mænd 1954, der er henholdsvis gårdmænd, underordnede kontorfunktionærer og faglærte arbejdere, fordelt efter livsstilskomponenter.

Livsstilskomponenter	Erhverv		
	gårdmænd %	underordnede kontorfunkt. %	faglærte arbejdere %
Ville ikke vælge andet erhverv	84.1	36.4	34.4
Indeks for antallet af interesser (teater, bøger, musik, kunst o. s. v.):			
% som har flere interesser (4–7)	18.7	81.7	47.4
% som har højere grad af foreningsaktivitet (2–4)	50.8	57.4	41.4
% som har bil (1954)	24.2	13.4	3.8
% som har højere grad af bolig-veludstyrethed (tæpper, klaver o. l.)	24.6	65.4	50.6
% der stemmer socialdemokratisk, kommunistisk og/eller rad. venstre	5.5	34.7	67.2
% der ser temmelig lyst på tilværelsen (12–20)	61.9	52.1	43.0
% der føler sig knyttet til arbejderklassen	16.9	21.0	74.7
N (antal udspurgte) = ...	63–128	121–202	244–418

hører til det sociale statuslag nr. 6, og faglærte arbejdere typisk hører til det sociale statuslag nr. 7 i den af *K. Svalastoga* opstillede 9-delte statusskala, hvor statuslag 1 er højeste og 9 laveste sociale statuslag[12]).

Man ser i *tabel 3* ret store forskelle på livsstilskomponenterne de tre erhvervsgruper imellem. Hvis man i stedet for faglærte arbejdere havde indført ufaglærte arbejdere, ville forskellene mellem arbejderklassen og de øvrige grupper have været endnu mere udtalte. Når man ofte i den politiske debat har sagt, at funktionærerne, særligt underordnede kontorfunktionærer, har en »falsk« klassebevidsthed, der bl. a. viser sig ved, at kontorfunktionærerne i forhold til arbejdere ikke føler sig knyttet til arbejderklassen eller ikke stemmer på arbejderpartier med høj sandsynlighed, så understreger *tabel 3*, hvad allerede David Lockwood[13]) har påvist i sit arbejde, at der er reelle forskelle de sociale grupperinger imellem, som kan forklare forskelle i politisk adfærd og »klassebevidsthed«.

Der er derfor grund til at tro, at f. eks. den politiske adfærd hos den nye middelklasse, som i enhver anden social gruppering, rimeligt kan forklares af vekselspillet mellem teknologi og holdning og ikke blot et vekselspil mellem forskellige holdningstyper, der i det politiske dagligsprog udlægges som ideologisk forvirring.

En indvending, der rejses mod at betragte funktionærerne i sociologisk

[12]) op. cit. i note 10, p. 138.

[13]) *D. Lockwood,* The Blackcoated Worker, London 1958, p. 41–68 og p. 202–204.

forstand som en gruppe, er, at den er meget heterogen, idet den består af alle fra kongen over Ø. K.'s direktør til butiks- og lagerekspedienten. Sagt på en anden måde, så mener flere, at der er så stort et socialt statusspænd de specifikke erhvervsgrupper i den nye middelklasse imellem, at det er en urimelighed at betragte dem under ét. Den rimeligste fremgangsmåde er naturligvis at spørge, om man kan forudsige relevant adfærd med begreberne den nye og den gamle middelklasse og arbejderklassen. Dette turde dog være åbenbart, og som det senere skal ses, kan det påvises ved f. eks. politisk adfærd. Men man kan også gribe sagen an på en anden måde. Man kan stille sig spørgsmålet, om de to andre grupperinger, arbejderklassen og den gamle middelklasse, d. v. s. de selvstændige næringsdrivende, ikke også spænder over forskellige statusforskelle og egentlig også er lidet homogene socialt.

Her vil man atter anvende *K. Svalastogas* materiale over danske mænd fra 1954. I *tabel 4* ser man fordelingen af de tre grupperinger af ny og gammel middelklasse og arbejderklassen over Svalastogas 9 statuslag.

Både den gamle og den nye middelklasse har medlemmer fra alle sociale statuslag; men man ser også af *tabel 4,* at arbejderklassen fordeler sig over flere statuslag. For alle tre hovederhvervsgrupper gælder det, at de hver har deres tyngdepunkter i 2 statuslag, den nye middelklasse i statuslag 5 til 6, den gamle middelklasse i statuslag 6–7 og arbejderklassen i statuslag 7 til 8. For alle hovederhvervsgrupper og derfor ikke specielt for den nye middelklasse gælder det da, at de er spredt ud over statuslagene; det vedrører dog i mindre grad arbejderklassen. At den relative fordeling i *tabel 4* i række-totalen afviger fra tallene i *tabel 2* skyldes, at *tabel 4* kun vedrører mænd.

TABEL 4

Danske mænd 21 år og derover fordelt efter social status og ny og gammel middelklasse samt arbejderklasse tilhørighed, angivet i %

Total antal undersøgte = 2.495 = 100 %; 1954

Statuslag	Erhvervsgruppe			
	gammel middelklasse %	ny middelklasse %	arbejder-klasse %	total %
1–4	0.92	2.25	0.00	3.17
5	4.89	5.85	0.00	10,74
6	15.79	8.10	3.40	27.30
7	10.18	2.16	22.04	34.38
8–9	0.56	2.53	21.32	24.41
Total	32.34	20.89	46.77	100.00

3. DEN NYE MIDDELKLASSES POLITISKE ADFÆRD

En af måderne, hvorpå man kan understrege, at en inddeling er relevant, består i at vise, om inddelingen blandt andet sætter os i stand til at sige noget relativt sikkert om et fænomen, man interesserer sig for. Da hovedformålet med denne artikel består i at vise den nye middelklasses politiske holdning og adfærd, vil man beskæftige sig med relevansen af de tre hovederhvervsgrupper, den nye middelklasse, den gamle middelklasse og arbejderklassen, i forhold til politisk adfærd. Men først vil man vise danske mandlige funktionærers politiske holdning 1954 og 1963.

Politisk holdning 1954–1963

I *tabel 5* har man danske mandlige funktionærer 21 år og derover fordelt efter partitilhørighed 1954 og 1963. De i tabellen optrædende mænd er *kun* dem, der har ønsket at give sig politisk tilkende.

Det fremtrædende træk i *tabel 5* er, at både Socialdemokratiet og Det konservative folkeparti er de to dominerende grupper, medens de øvrige partier ikke optræder særligt hyppigt hver for sig. Først i det følgende vil man beskæftige sig med hvilke determinanter, der bestemmer det konkrete partivalg. Derimod vil man ikke beskæftige sig med hovedtendensen i tallene, at der tilsyneladende mellem 1954 og 1963 er en polarisationstendens omkring konservative og socialdemokratiet, særlig fordi antallet af undersøgelseselementer ikke er stort, og udvalgsprocesserne er forskellige for 1954 og 1963, hvor 1954-tallene er tilfældig udtagelse i folkeregistrene, og 1963-tallene er arealudvalgsudtagne.

Men skal man se på de politiske konsekvenser af den i denne artikel anvendte hovederhvervsgruppering, er det måske på sin plads at foretage en

TABEL 5

Mandlige funktionærers (den nye middelklasse) politiske holdning 1954 og 1963, blandt dem, der har givet udtryk for partitilhørighed

(21-årige og derover i Danmark)

	Partitilhørighed													
	Soc. dem.		Radikale		Konservative		Venstre		SF		Andre		Total	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1954[14])	95	27.9	35	10.3	119	35.0	64	18.8			27	7.9	340	99.9
1963[15])	43	38.7	3	2.7	50	44.6	9	8.0	5	4.5	2	1.8	112	100.3

[14]) *E. Høgh*, Danske funktionærers vælgeradfærd 1954, Sociologiske Meddelelser, 3. serie, 1958 nr. 3–4, p. 17 ff.

[15]) *E. Høgh*, Projekt Voting (kommende publikation).

kortere gennemgang af de anvendte begreber samt opstille hypoteser, hvori begreberne indgår. Herved fås naturligvis en videre hypoteseopstilling end den, en statisk og kort analyse berettiger til, men på den anden side kan en videregående hypoteseopstilling, der tager hensyn til forandring og deraf følgende anvendelse af tidsfaktoren, vise den statiske analyses begrænsede værdi som generalisationsefterprøvelse. En videregående hypoteseopstilling vil også kunne indkredse funktionærernes politiske adfærd og problemstillingerne bedre end en konkret undersøgelsesgennemgang.

Har man nu taget stilling til hypoteserne for politisk meningsdannelse i det følgende, har man derimod ikke sagt ret meget om samspillet mellem holdninger, social struktur og politiske aktioner fra magthaverne, særlig det samspil, der holder samfundet i ligevægt, d. v. s., hvor ligevægt forstås som optimumtilstanden af den sociale organisation eller disorganisation eller af graden af socialt uønskværdige forhold. Herom vil blive berettet i *afsnit 4*.

Politisk holdning: Begreber

I politik, i de teknisk udviklede lande, har man i de sidste 100 år arbejdet med begreber som konservatisme, radikalisme, socialisme, fascisme, højre og venstre radikalisme og så fremdeles. Ofte er det svært at få fastlagt, hvad de nævnte begreber egentlig dækker over. Men ønsker man at beskæftige sig med politisk holdning og politiske partier, kan man opfylde adækvanskravet (gyldighedskravet) ved sine definitioner ved at anvende begreber, der svarer til de gængse i den politiske debat, medens relevanskravet ved opstillingen af definitionerne søges opfyldt ved at gøre begreberne så operationelle som muligt under hensyntagen til de opstillede teorier.

Man vil her anvende tre begreber til beskrivelse af politisk holdning: Konservatisme, højreradikalisme og venstreradikalisme. Ved en konservativ politisk holdning eller programpunkt forstås, at en situation, et fænomen, lovgivning o. l. ikke ønskes ændret. Ved radikalisme vil her menes enhver holdning eller programpunkt, der ytrer ønske om forandring af en situation, et fænomen, lovgivning o. l. Ved højreradikalisme forstås her ønsker om forandringer for at *opretholde* eller *genskabe* en situation, et fænomen, lovgivning o. l. Ved venstreradikalisme forstås enhver radikalisme, der ikke er højreradikalisme.

En politisk holdning såvel som et politisk program kan indeholde både konservative, højre- som venstreradikale elementer. I forhold til en *given* situation kan en *konkret* politisk holdning være konservativ eller radikal. Det vil sige, at et konkret ønske om f. eks. socialisering af forsikringsselskaber kan være konservativ, venstre- eller højreradikal politik, afhængig af om alle forsikringsselskaber er socialiserede, ikke er socialiserede eller har været socialiserede.

De politiske holdningsbegreber kan også anskues på en anden måde. I et samfunds politik, hvor samfund kan tages i de fleste betydninger, indgår momenter, der vedrører forholdet til andre samfund. Forholdene til andre samfund er typisk spørgsmål som krig, fred, alliancer og suverænitet. Andre momenter vedrører spørgsmål vedrørende fordelingen af ønskværdige knaphedsgoder og uønskværdige fænomener, d. v. s. forhold, der vedrører den sociale stratifikation. Det tredie område, politik ofte beskæftiger sig med, er kontrollen med individ og institutioner i samfundet: Hvem må gøre hvad og hvor meget?

De tre dimensioner, der er nævnt, kan sammenfattes til følgende tre korte betegnelser:

Dimensionerne i politik og politisk holdning vedrører

a. Mellemstatslige forhold (suverænitetsproblemet),
b. Sociale lighedsproblemer (stratifikationsproblemet),
c. Frihedsproblemer (kontrol- og administrationsproblemet).

I praksis hænger de forskellige problemer sammen, således at det ofte kan være vanskeligt at bestemme om et politisk fænomen skal have den ene etikette fremfor de øvrige af de tre opstillede a. b. c.

På basis af de to måder at opstille begreber til anvendelse af beskrivelsen af politik og politisk holdning kan en begrebsmatrix opstilles (*tabel 6*), der krydser de to begrebssystemer med hinanden. Denne matrix skulle kunne bruges til i store og brede træk at kunne klassificere de sidste 30–40 års politiske begreber i Danmark, som i andre udviklede tekniske samfund.

Man er her fuldt klar over, at begrebsmatrixen i *tabel 6* er af ideel natur, som enhver af de i dette arbejde opstillede begrebsmatrixer. Desuden forudsætter man, at de anvendte begreber kan operationelt defineres, f. eks. ord som: omfattende, suverænitetsafgivelse, kontrol, forandring, fastholde og genvinde. Men en ideel matrix med nominelle begreber er erfaringsmæssigt en ny kilde eller en effektiv heuristisk basis for hypoteser til efterprøvelse (se note 5).

På den måde begreberne er opstillede og krydsede her, får man 64 forskellige politiske holdningsmønstre eller politiske programmønstre. Det er teoriens opgave at bestemme under hvilke betingelser de 64 mønstre eller disses komponenter opstår. Betragter man de 64 felter, falder det en umiddelbart ind, at felterne 1–32 vil optræde sjældent eller er urealistiske partiprogrammer eller politiske holdninger. Særlig nr. 1–8 er måske nærmest logisk umulige. Dette hænger sammen med, at et realistisk partiprogram eller politisk holdning aldrig vil ønske forandring på alle, eller næsten alle, felter af tilværelsen. Ser man på de øvrige felter, kan det måske være rimeligt at interpretere Hitlers nazisme og de mest konforme nazisters ad-

TABEL 6

Begrebsmatrix til bestemmelse af politisk holdning og klassificering af politiske hovedbevægelser i dansk som i industrielt udviklede samfunds politik 1930–1965

Det konkrete indhold, eller den konkrete holdnings indhold. d. v. s. ideerne: / Det konkrete programs eller den konkrete politiske holdnings forhold til de faktiske forhold:							Ønske om social lighed							
							ja				nej			
							Ønske om omfattende kontrol med individ og institutioner							
							ja		nej		ja		nej	
							Ønske om suverænitetsafgivelse							
							ja	nej	ja	nej	ja	nej	ja	nej
Den politiske holdning eller program indeholder ønske om:	Konservatisme	nej	nej	Højre radikalisme	nej	Venstre radikalisme	nej	1	2	3	4	5	6	7	8
							ja	9	10	11	12	13	14	15	16
					ja		nej	17	18	19	20	21	22	23	24
							ja	25	26	27	28	29	30	31	32
		ja			nej		nej	33	34	35	36	37	38	39	40
							ja	41	42	43	44	45	46	47	48
					ja		nej	49	50	51	52	53	54	55	56
							ja	57	58	59	60	61	62	63	64

færd og holdning som felt 30[16]). Socialisme[17]) vil man her placere i felt nr. 41 for perioden 1963–65. Set på én måde kan socialisme betragtes som felterne 1, 9, 17, 25, 33, 41, 49 og 57 afhængig af den situation og det tidspunkt, man betragter en politisk holdning, der præges af ønsker om suverænitetsafvigelse, ønsker om social lighed og ønske om omfattende kontrol med individ og institutioner. Den ideelle kommunisme[18]) antages her at dække felterne 3, 11, 19, 27, 35, 43, 51 og 59. Konservatisme[19]), *men i en anden betydning* end den der er defineret ovenfor, d. v. s. mere ideerne *udover* bevarelse af det bestående, skulle omfattes af felterne 8, 16, 24, 32, 40, 48, 56 og 64. Særlig felt 40 skulle stå som den mest idelle type på konservatisme.

Selv om det ikke er dette afsnits opgave at opstille hypoteser, vil det

16) *H. Rauschning,* Mine samtaler med Hitler, Kbh. 1956, p. 244 ff.

17) –

18) *Karl Marx,* Den tyske Ideologi.

19) *H. Tingsten,* De Konservativa Ideerna, Stockholm 1939, p. 11–14, p. 29–30, p. 186–187, p. 243 og 245.

måske ikke være urimeligt at antage, at et samfund er i optimal ligevægt, hvis den politiske hovedtendens i samfundene svarer til nr. 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39 eller 40 i matrixen i *tabel 6*. Optimal ligevægt måles her ved grad af sociale afvigelser eller grad af social disorganisation.

I et forandrende samfund betyder dette, at harmoni og ligevægt opnås, hvor befolkningen er konservativ og politikerne radikale, som disse ord er defineret i tidligere afsnit.

Politisk holdning: Teori

I dette afsnit vil man beskæftige sig med faktorerne, der placerer de enkelte personer eller vælgere på de enkelte politiske dimensioner eller mønstre af dimensioner. Man kan vælge sig mange udgangspunkter både i og uden for den sociologiske holdning. Her vil man vælge de koncepter eller heuristiske udgangspunkter, som sædvanligvis anvendes i den politiske videnskab, herunder sociologi.

I videnskabelige og flere sociologiske arbejder anvendes koncepterne eller begreberne *tiden* og *stedet*, når man beskriver et fænomen eller opstiller en teori. *Hvornår* og *hvor* er centrale beskrivelses- og teorielementer. Derimod er masse-begrebet, som det optræder i naturvidenskaberne, mere uklart i samfundsforskningen, og sociologer bruger ofte antal personer som udtryk for masse i de opstillede teorier – dette gælder både ældre klassikere[20]) og mere samtidige[21]). Herudover arbejder man ofte med *stratifikation*, d. v. s. fordelingen af ønskværdige knaphedsgoder, *holdning*, *handling* og *interaktion* (d. v. s. samhandlen) samt *teknologi*, d. v. s. regler og indretninger, hvorefter ting skabes eller folk optræder. I vælgeradfærd eller politisk holdning er teknologi en central udgangsfaktor ved beskrivelsen eller forklaringen særlig lige fra Karl Marx' tid til vore dages politiske sociologi. Især har man opereret med den af teknologien afledte faktor erhverv. Her vil man derfor allerede kunne henvise til teknologien og den afledte erhvervsfaktor og dimensionerne i den *Wright Mill'ske* tradition i *afsnit 1*, særlig *tabel 1*, men et par bemærkninger skal alligevel gøres om teknologi.

Teknologi

Teknologi, der kan være maskiner, love, normer, fabrikker, huse, køretøjer o. s. v., har beskæftiget sociologerne meget. De klassiske, marxistiske politiske teorier er baseret på forholdene eller relationerne til produktionsmidlerne, der er en vigtig del af teknologien. Det er vanskeligt at påvise en politisk konflikt uden at et centralt eller det centrale fænomen er

[20]) *G. Mosca* og *E. Durkheim*. G. Mosca, The Ruling Class, N. Y. 1939, E. Durkheim, The Division of Labour in Society, N. Y. 1933.

[21]) Acton Society Trust: Size and Morale, London 1957.

forholdet til produktionsmidlerne. Hvilke relationer har man da arbejdet med?

For det første har man som vist allerede i *afsnit 1* interesseret sig for ejendomsretten til produktionsmidlerne. For det andet har man interesseret sig for arbejdets art i forbindelse med produktionsmidlerne. Ved ejendomsret[22]) forstås her rådighedsret. Ved rådighedsret forstås adfærd eller manipulation med vedkommende ting uden at negative sanktioner iværksættes. Den der har størst umiddelbar rådighedsret over tingen, siges da ofte at have ejendomsretten over den. Hvad arbejdets art angår, kan der sondres mellem, om vedkommende arbejder eller ej. Ved arbejde forstås adfærd, der forøger værdien af et emne i en given situation. Arbejder vedkommende, kan, som også anført i *afsnit 1*, der skelnes imellem om vedkommende arbejder med symboler og/eller mennesker eller ej. Eksempler på symbolarbejde og/eller arbejde med mennesker er lægen, socialrådgiveren, ekspedienten o. l. Med dette kan man opstille den i *tabel 1* fremlagte *begrebsmatrix,* der indeholder 6 (5) felter, hvorved man har defineret de i Wright Mills' forstand sociale klasser: Den gamle middelklasse, den nye middelklasse og arbejderklassen. Hvad enten man arbejder eller ikke, hvad enten man har ejendomsret eller ej til produktionsmidlerne, og hvad enten man arbejder med symboler og/eller mennesker eller ej, kan man ikke sige formelt logisk, at kriterierne fører til noget principielt forskelligt. Men en statistisk analyse af f. eks. vælgeradfærd viser, at de forskellige kategorier af befolkningsgrupper ofte har forskellig vælgeradfærd[23]). Der findes dog også situationer, hvor der er ikke politiske forskelle mellem flere af de forskellige grupper[24]), således at de her opstillede kriterier ikke er tilstrækkelige til at beskrive vælgeradfærd.

Koncentrerer man sig om begrebsmatrixen i den opstillede *tabel 1* skulle hovedtendenserne være, at ejendomsret til produktionsmidlerne skulle føre til konservatisme eller højreradikalisme, medens manglende ejendomsret skulle føre til venstreradikalisme. Derimod er det sværere at sige, hvad der er typisk knyttet til arbejdets art, dog er det næppe en urimelig hypotese, at personer, der ikke arbejder, tenderer til at være konservative, medens personer, der arbejder, tenderer til at være mindre konservative. På samme måde tenderer personer, der arbejder med symboler og/eller mennesker til at være mere konservative end dem, der ikke gør det. På denne måde får man følgende hypotesematrix i *tabel 7*, hvor + er tendens til konservatisme, og ÷ tendens til ikke-konservatisme. De her opstillede hypoteser er naturligvis prægede af, at den foreliggende *forskning* er foretaget i den

[22]) *Fr. Vinding Kruse,* Ejendomsretten, Vol. I, p. 216, 2. udg. 1945.
[23]) f. eks. for Danmark: *E. Høgh,* Sociologi, Kbh. 1963, p. 116.
[24]) Se note 23.

TABEL 7

Hypotesematrix 1

Erhvervsarbejdets art	Ejendomsret til »produktionsmidlerne«	
	foreligger	foreligger ikke
Symbol/menneske	+ +	− +
Ikke symbol/menneske	+ −	− −
Arbejder ikke	+ +	− +

+ = tendens til konservatisme.
÷ = tendens til ikke-konservatisme.
(Industristamfundet med voksende ny middelklasse).

industrialiserende periode og/eller i industrielle samfund ved overgangen til det nye middelklassesamfund[25]).

Hver af de seks grupper kan politisk holdningsmæssigt afvige fra ovenstående mønster ved forandringer i teknologi, social status, grad af erhvervssikkerhed, stedet og befolkningens sammensætning. Men før man går til de øvrige faktorer, lad os så se på hypoteser om vælgeradfærd i forbindelse med forandringer i teknologien, hvorved faktisk tidsfaktoren inddrages.

Et givet teknologisk udstyr tænkes, som allerede påstået i *afsnit 2*, at have en arbejdsgruppe med en typisk arbejdsadfærd. Landbrugssamfundet tænkes at have en typisk arbejdsadfærd, der ikke er arbejde med symboler og/eller med mennesker. Det samme gælder industrisamfundet. Men industrisamfundet følges af funktionærsamfundet, der som almen arbejdstype har den, der arbejder med symboler og mennesker. Det, der måske kan siges at adskille landbrugssamfundet fra industrisamfundet, er, at de beskæftigede i landbrugssamfundet har en større mulighed for at få ejendomsret til produktionsmidlerne. Man forestiller sig da her, at til hver teknologi svarer en typisk arbejdsadfærd, der bestemmer den politiske adfærd, dog således, at der er et bestemt forløbsmønster for den politiske adfærd, der følger den teknologiske udvikling i det givne samfund. Arbejdsstyrken ved en begyndende ny teknologi tænkes, efterhånden som teknologien udbredes, først at stemme som majoriteten hidtil har gjort – man løser nye problemer med prøvede eller gamle metoder – eller mere konkret, man stemmer slet ikke, fordi ingen har formuleret den nye teknologiske arbejdsstyrkes problemer, eller ingen har formuleret, hvordan de skal løses konfliktreducerende. Den nye teknologi ødelægger ligevægtstilstanden i det givne samfund. Andre befolkningsgrupper ønsker at genoprette ligevægtstilstanden og bliver højreradikale. Den nye befolkningsklasse formulerer efterhånden

[25]) En oversigt over hypoteser: *S. M. Lipset,* Political Man, N. Y. 1960, p. 220 ff.

et program og bliver venstreradikalt, indtil den bliver den dominerende befolkningsgruppe, og samfundet så småt bliver indrettet efter den nye befolkningsgruppes behov og ønsker, hvorpå man bliver konservativ. En ny teknologi udbredes, og spillet begynder forfra. En til en given teknologi typisk befolkningsgruppes politiske adfærdsmønster skulle da, følgende den teknologiske udvikling, først være konservativ, højreradikal eller ubestemt, for at blive venstreradikal, for derpå at blive konservativ, for endelig måske at blive højreradikal. Dette forløb skulle dække danske gårdmænds politiske forløb, såvel som den danske arbejderklasses, fra 1849 til i dag.

Men forløbet eller den politiske holdnings forandring kan dog først helt forstås, når de allerede nævnte begreber, status, sted o. s. v., inddrages. Forinden skal dog gøres en bemærkning om *begrebsmatrixen* i den opstillede *tabel 1*. Den opstillede matrix er som tidligere nævnt naturligvis kun af ideel karakter. Ingen beskæftiget er enten kun arbejdende med symboler og/eller mennesker eller ej. Enhver beskæftigelse har elementer af alle de opstillede kriterier, men det afgørende er, at de foreligger i forskellig udstrækning. Teorien er da den, at den politiske holdning hos en gruppe eller person varierer i takt med det omfang, gruppen karakteriseres ved de opstillede kriterier. Dette skal f. eks. forstås således, at en person eller gruppe skulle have større og større sandsynlighed for at være konservativ, jo mere hans eller gruppens beskæftigelse er beskæftigelse med symboler og/eller med personer, eller jo mere hans indkomst hidrører fra kilder, hvorover han har ejendomsret. Hvorledes sammenhængen er i kudveliniær eller matematisk forstand mellem graden af de forskellige kilder og det at være konservativ, vil man foreløbig afholde sig fra at beskæftige sig med.

Til illustration af problemet vil man i *tabel 8* vise vælgeradfærdsforholdene mellem de opstillede 5 (6) kategorier fra *begrebsmatrixen* i *tabel 1* for at efterprøve påstandene i *hypotesematrix 1* i *tabel 7*. Som ikke-konservative politiske holdninger anvender man her procenten af gruppen, som har stemt på socialistiske partier: socialdemokratiet, kommunistiske parti og socialistisk folkeparti. Materialet hidrører fra interviewingen af et tilfældigt total-udvalg af ca. 2.000 danske mænd og kvinder, 15 år og derover, i juni 1963[26]). Det er naturligvis, som begreberne er opstillet tidligere, ikke det samme at sige ikke-konservativ holdning og at sige socialistisk, men man antager her, at det ikke er lidet gyldigt på *undersøgelsestidspunktet* at sige, at socialistisk stemmeafgivning korrelerer med ikke-konservativ politisk holdning.

I tabellen har man kun benyttet som procentbasis de personer, der har taget partipolitisk stilling. Billedet forandres ikke væsentligt ved som procentbasis at anvende alle udspurgte. Resultaterne går i forventet retning

[26]) Kilde: Projekt Voting (kommende publikation).

TABEL 8

Sandsynligheden for at stemme socialistisk blandt danske mænd og kvinder, 15 år og derover, fordelt efter ejendomsret til produktionsmidlerne og erhvervsarbejdets art 1963

(N=1.067)

Erhvervsarbejdets art	Ejendomsret til »produktionsmidlerne«			
	foreligger		foreligger ikke	
	md.	kv.	md.	kv.
Arbejder med symboler og/eller mennesker	9.3 % N=151	15.9 % N=13	42.9 % N=112	41.3 % N=63
Arbejder ikke med symboler og/eller mennesker			88.2 % N=203	60.8 % N=79
Arbejder ikke	—	44.7 % N=253	61.5 % N=96	59.8 % N=97

som opstillet i *hypotesematrixen* i *tabel 7*. Dog afviger kategorien »arbejder ikke, ejendomsret foreligger« noget fra det forventede. Dette hænger formentlig sammen med, at det ikke er rentiers, der anvendes til efterprøvelsen, men husmødre, hvorom ingen andre oplysninger foreligger.

Heuristisk kan man da opstille følgende hypoteser på basis af den her førte diskussion om teknologi og politisk holdning, når man anvender ordene konservativ og radikal som defineret tidligere.

Hypotese 1. Ejendomsret til produktionsmidler forøger tilbøjeligheden til konservativ politisk holdning.

Hypotese 2. Arbejde med symboler og/eller mennesker forøger tilbøjeligheden til konservativ politisk holdning.

Hypotese 3. Arbejde, men ikke med symboler og/eller mennesker, forøger tilbøjeligheden til radikal politisk holdning.

Hypotese 4. Ændringer i teknologien determinerer ændringer i sammensætningen af erhvervsarbejdets art.

Hypotese 5. Vækst i en given teknologi determinerer ændringer i politisk holdning, således at de grupper, personer, der udfører arbejde, der er typisk for anvendelsen af den givne teknologi, sædvanligvis vil få et politisk holdningsforløb af følgende art: Ubestemt eller konservativ eller højreradikal, derpå venstreradikal, så konservativ, for endelig at blive højreradikal.

Et problem for sig er det, hvorledes *parti*strukturen og *holdnings*strukturen skal kongruere for at skabe samfundsligevægt, d. v. s. minimum (optimum) af sociale konflikter, når teknologien er given og/eller dens forandring eller vækst kendes. Herom, som bemærket, i det følgende afsnit.

Et andet problem er sammenhængen mellem teknologisk vækst og det i hypotese 5 postulerede politiske holdningsforløb. Hvis man ser et partis vækst i en befolkningsgruppe, kunne man forestille sig, at den politiske holdning (eller partiets program) i begyndelsen, hvor væksten er lav, d. v. s. hvor den procentvise stigning er lav, er ubestemt, konservativ eller højreradikal, for derpå, når væksten er stærkt stigende, er venstreradikal. Når væksten aftager igen eller er o, er gruppen konservativ (partiets program), for at blive højreradikal, når væksten fortsat er o eller negativ.

Andre faktorer kan forklare eller stilles op for at forklare variationer i politisk holdning, i hvert fald determinere niveau'et for den konservative eller ikke-konservative holdning i de i *tabel 7* og *tabel 8* opstillede grupper.

Den første faktor, man vil beskæftige sig med er stratifikation.

Stratifikation

Stratifikationssociologien omhandler lovene for fordelingen af ønskværdige knaphedsgoder[26b]). Det er rimeligt at antage, at fordelingen af knaphedsgoder påvirker den politiske holdning såvel som aktivitet. Det er et almindeligt fund[27]), at mål for social stratifikation korrelerer med politisk holdning, således at besiddelse af mange knaphedsgoder er knyttet til stor sandsynlighed for konservativ politisk holdning.

I nyere tid har man i stratifikationssociologien arbejdet med begreberne social status eller med erhvervsprestige[28]). De her to nævnte stratifikationsmål korrelerer med fordelingen af knaphedsgoder[29]). Typiske knaphedsgoder er social prestige, formue, penge i øvrigt, uddannelse, magt, konkrete hæderstegn o. s. v. Men selv om man kan opstille en hypotese om en sammenhæng mellem høj prestige og politisk holdning, har man dog oplevet, at personer, der har over gennemsnitlig eller høj prestige, har stemt på i egentlig forstand yderliggående radikale partier[30]). Man kan forsøge at forklare dette ved andre sociologiske variable. I vor tids sociologi beskæftiger man sig med holdninger som en vigtig faktor i beskrivelsen af adfærd og opstilling af hypoteser om social sammenhæng. Disse holdninger kan også kaldes værdier (values)[31]). Man kan kombinere og måle dem. Én ting er det, at man har en given mængde af knaphedsgoder, noget andet tilfredsheden med den givne mængde. Det antages da[32]), at med stigende afstand mellem faktisk opfyldelse af knaphedsgoder og ønsker om knaphedsgoder er

26b) *K. Svalastoga,* Social stratifikation og social mobilitet i det danske samfund, Materiale, Sociologisk Institut, Kbh.

27) *K. Svalastoga,* Prestige, Class and Mobility, Kbh. 1959, p. 265 ff.

28) op. cit. note 27.

29) op. cit. note 27, p. 203 ff.

30) op. cit. note 25 og *W. Hofer,* Der Nationalsozialismus, Frankfurt 1957, p. 23.

31) John Laird, The Idea of Value, Camb. 1929.

32) E. Høgh, Vælgeradfærd, Sociologiske Meddelelser, 3. serie 1955–56, nr. 1, p. 12.

der stigende sandsynlighed for radikal politisk holdning. Hvis man ønsker at sige noget om, hvem der bliver højre- og hvem, der bliver venstreradikale, må man som i teknologiafsnittet indføre tidsfaktoren. På grund af at højreradikale partier, som anført før, tenderer til at få vælgere fra andre stratifikatoriske lag end de lavere og laveste, forestiller man sig her, at personer, som fra et tidspunkt til et andet mister social prestige og/eller får ringere adgang til at opfylde ønskerne om knaphedsgoder, tenderer til at blive højreradikale. Personer, der er beskæftiget i en ny teknologi eller med stigende adgang til at opfylde ønskerne om knaphedsgoder, men uden samtidig hævning af den sociale anseelse, tenderer til at være venstreradikale. Det hele kan måske siges så simpelt, at personer, der gennem tiden mister social anseelse, tenderer mod at blive højreradikale, medens personer, der i øvrigt ønsker højere social anseelse end den faktisk forekommende, målt ved den sociale afstand, tenderer mod at blive venstreradikale. Kalder man tendens mod venstreradikalisme ÷, tendens mod højreradikalisme +, og tendens mod konservatisme o, kan en *hypotesematrix* opstilles (*tabel 9*).

I *hypotesematrix 2* i *tabel 9* kunne man egentlig operere med 6 × 12 hyprotesemuligheder, der dog her er reduceret til 4×8 muligheder = 32, når man tager ovennævnte hypoteser og betragtninger til følge. Man kan da opstille 32 yderligere hypoteser om politisk holdning udover de tidligere 5.

En forudsætning må dog nok opstilles yderligere, der efter behag kan opfattes som et axiom eller en hypotese.

Hypotese 6. Motiveres en vælgergruppe, gruppe eller person, til *differentieret* politisk holdning (=motivations- eller holdningsmønster), f. eks. til på nogle punkter at være højreradikal, på andre venstreradikal og/eller konservativ, vil den politiske hovedholdning blive bestemt af, hvilke af holdningerne (værdierne), der står højst på en af vælgergruppen accepteret rangværdiskale, eller som opnår højt point på et værdiindex[33]).

Alt andet lige kan man vente, at en person eller gruppe med størst sandsynlighed vælger det parti, der har et partiprogram, som kongruerer med vælgerens motivationsmønster for politisk holdning. Hvis et sådant parti ikke eksisterer, vil sandsynligheden for at stemme på et givet parti være afhængig af, i hvilken grad det ellers indeholder partiprogrampunkter, der harmonerer stærkt mod motivationspunkter på vælgerens værdiskalaer. D. v. s. befinder et motivationsfænomen, der udvikler venstreradikal holdning, sig højere på vælgerens værdiskalaer end fænomener, der motiverer til højreradikalisme, vil venstreradikale partier blive foretrukket fremfor højreradikale partier. – Man vil i de følgende 32 hypoteser operere med *politisk*

[33]) *S. C. Dodd,* Toward a Predictive Theory of Public Opinion, Public Opinion Quarterly, Vol. 20, 1956, p. 571 ff.

TABEL 9

Hypotesematrix 2. Sammenhæng mellem grad af social status, mål for knaphedsgoder, holdninger og særlig politisk holdning

Afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder	Opfyldelse af knaphedsgoder, *bortset* fra social status	Social status (anseelse)							
		høj (o)				lav (−)			
		Forandring af social status				Forandring af social status			
		stigende (ingen) (o)		faldende (+)		stigende (ingen) (o)		faldende (+)	
		Ønske om højere (anden) status							
		ja (−)	nej (o)	ja (−)	nej (o)	ja (−)	nej (o)	ja (−)	nej (o)
stor (−) ...	stigende (konstant) (o)	7	8	9	10	11	12	13	14
		o	o	o	o	o	o	o	o
		o	o	o	o	o	o	+	o
		o	o	+	o	−	o	−	+
		−	o	−	+	−	−	−	−
		−	−	−	−	−	−	−	−
	faldende (−)	15	16	17	18	19	20	21	22
		o	o	o	o	o	o	+	o
		o	o	+	o	−	o	−	+
		−	o	−	+	−	−	−	−
		−	−	−	−	−	−	−	−
		−	−	−	−	−	−	−	−
lille (o)	stigende (konstant) (o)	23	24	25	26	27	28	29	30
		o	o	o	o	o	o	o	o
		o	o	o	o	o	o	o	o
		o	o	o	o	o	o	−	o
		o	o	+	o	−	o	−	+
		−	o	−	+	−	−	+	−
	faldende (−)	31	32	33	34	35	36	37	38
		o	o	o	o	o	o	o	o
		o	o	o	o	o	o	+	o
		o	o	+	o	−	o	−	+
		−	o	−	+	−	−	−	−
		−	−	−	−	−	−	−	−

Holdningstendens: o=konserv., + =højrerad. og − =venstrerad. holdning.

holdning, men ikke med partipreferencer eller partivalg. Man har også tillagt de forskellige holdningstendenser i *tabel 9* samme vægt eller værdi.

Hypotese 7. En vælgergruppe, der har stor afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, stigende eller konstant grad af opfyldelse af knaphedsgoder, høj grad af social status, stigende eller konstant social

status, men ønske om højere status, vil tendere til konservativ holdning med et vist større islæt af venstreradikale synspunkter.

Hypotese 8. En vælgergruppe, der har stor afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, stigende eller konstant grad af opfyldelse af knaphedsgoder, høj social status, stigende eller ingen forandring i social status og heller ikke ønske om højere social status vil med stor sandsynlighed tendere til konservativ holdning med et vist mindre venstreradikalt islæt.

Hypotese 9. En vælgergruppe med stor afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, stigende eller konstant grad af opfyldelse af knaphedsgoder, høj men faldende social status, og ønske om højere (anden) social status, vil tendere til en radikal politisk holdning med både et højre- og et venstreradikalt islæt, såvelsom med et konservativt element.

Hypotese 10. En vælgergruppe med stor afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, stigende eller konstant grad af opfyldelse af knaphedsgoder, høj men faldende social status, intet ønske om højere social status, vil tendere til konservativ partiholdning med både et højre- og et venstreradikalt islæt.

Hypotese 11. En vælgergruppe med stor afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, stigende eller konstant grad af opfyldelse af knaphedsgoder, lav social status, stigende eller ingen forandring af social status, men ønske om højere (anden) status, vil tendere mod venstreradikal politisk holdning med elementer af konservatisme.

Hypotese 12. En persongruppe med stor afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, stigende eller konstant grad af opfyldelse af knaphedsgoder, lav social status, stigende eller ingen forandring af social status, men intet ønske om højere (anden) social status, vil tendere til konservativ politisk holdning med et venstreradikalt islæt.

Hypotese 13. En persongruppe med stor afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, stigende eller konstant opfyldelse af knaphedsgoder, lav social status, faldende social status og ønske om højere (anden) social status, vil tendere til venstreradikal holdning med islæt af højreradikalisme og konservatisme.

Hypotese 14. En persongruppe med stor afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, stigende eller konstant grad af opfyldelse af knaphedsgoder, lav social status, faldende social status, men intet ønske om højere (anden) social status, vil tendere til radikal holdning med både højre- og venstreradikale elementer, samt et islæt af konservatisme.

Hypotese 15. En persongruppe med stor afstand mellem opfyldelse af og

ønsker om knaphedsgoder, faldende grad af opfyldelse af knaphedsgoder, høj social status, stigende eller ingen forandring af social status, samt ønske om højere social status, vil tendere til venstreradikal holdning med konservativt islæt.

Hypotese 16. En persongruppe med stor afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, faldende grad af opfyldelse af knaphedsgoder, høj social status, stigende eller ingen forandring af social status, samt intet ønske om højere social status, vil tendere til konservativ holdning med venstreradikale elementer.

Hypotese 17. En vælgergruppe med stor afstand mellem opfyldelse af og ønske om knaphedsgoder, faldende grad af opfyldelse af knaphedsgoder, høj social status, faldende social status og ønske om højere (anden) social status, vil tendere til radikal holdning med både højre- og venstreradikale elementer samt et konservativt islæt.

Hypotese 18. En vælgergruppe med stor afstand mellem opfyldelse af og ønske om knaphedsgoder, faldende grad af opfyldelse af knaphedsgoder, høj social status, faldende social status, men intet ønske om højere social status, vil tendere til radikal holdning med både højre- og venstreradikale elementer samt en større tendens til konservative elementer.

Hypotese 19. En persongruppe med stor afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, faldende grad af opfyldelse af knaphedsgoder, lav social status, stigende social status og ønske om højere (anden) social status, vil tendere til venstreradikal holdning med et mindre konservativt islæt.

Hypotese 20. En persongruppe med stor afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, faldende grad af opfyldelse af knaphedsgoder, lav social status, stigende social status, men intet ønske om højere (anden) social status, vil tendere til venstreradikal holdning med et større islæt af konservatisme.

Hypotese 21. En persongruppe med stor afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, faldende grad af opfyldelse af knaphedsgoder, lav social status, faldende social status og ønske om højere (anden) social status, vil tendere til venstreradikalisme med et højreradikalt islæt.

Hypotese 22. En persongruppe med stor afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, faldende grad af opfyldelse af knaphedsgoder, lav social status, faldende social status, men intet ønske om højere (anden) social status, vil tendere mod venstreradikalisme med et højreradikalt og konservativt islæt.

Hypotese 23. En persongruppe med lille afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, stigende eller konstant grad af opfyldelse af

knaphedsgoder, høj social status, stigende eller ingen forandring af social status, men et ønske om højere (anden) social status, vil tendere til konservatisme med et venstreradikalt islæt.

Hypotese 24. En persongruppe med lille afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, stigende eller konstant grad af opfyldelse af knaphedsgoder, høj status, stigende eller ingen forandring af social status og intet ønske om højere (anden) social status, vil tendere til konservatisme.

Hypotese 25. En persongruppe med lille afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, stigende eller konstant grad af opfyldelse af knaphedsgoder, høj social status, faldende social status, samt ønske om højere (anden) social status, vil tendere til konservatisme med højre- og venstreradikale elementer.

Hypotese 26. En vælgergruppe med lille afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, stigende eller konstant opfyldelse af knaphedsgoder, høj social status, faldende status, men intet ønske om højere social status, vil tendere mod konservatisme med et højreradikalt islæt.

Hypotese 27. En vælgergruppe med lille afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, stigende eller konstant opfyldelse af knaphedsgoder, lav social status, stigende eller uforandret social status med ønske om højere (anden) social status, vil tendere til konservatisme med venstreradikale elementer.

Hypotese 28. En persongruppe med lille afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, stigende eller konstant grad af opfyldelse af knaphedsgoder, lav social status, stigende eller uforandret social status, samt uden ønske om højere (anden) social status, vil tendere til konservativ holdning med et islæt af venstreradikalisme.

Hypotese 29. En persongruppe med lille afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, stigende eller konstant grad af opfyldelse af knaphedsgoder, lav social status, faldende social status med ønske om højere (anden) social status, vil tendere til radikalisme med konservative elementer, såvelsom højre- og venstreradikale elementer.

Hypotese 30. En persongruppe med lille afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, stigende eller konstant grad af opfyldelse af knaphedsgoder, lav social status, faldende social status, men uden ønske om højere social status, vil tendere til konservatisme med et højre- og venstreradikalt islæt.

Hypotese 31. En persongruppe med lille afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, faldende grad af opfyldelse af knaphedsgoder, høj social status, stigende eller uforandret social status og ønske om højere (anden) social status, vil tendere til konservatisme med venstreradikale elementer.

Hypotese 32. En persongruppe med lille afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, faldende grad af opfyldelse af knaphedsgoder, høj social status, stigende eller uforandret social status og intet ønske om højere (anden) social status, vil tendere til konservatisme med et venstreradikalt islæt.

Hypotese 33. En persongruppe med lille afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, faldende grad af opfyldelse af knaphedsgoder, høj social status, faldende social status samt ønske om højere social status, vil tendere mod radikalisme med både højre- og venstreradikale elementer samt konservative elementer.

Hypotese 34. En persongruppe med lille afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, faldende grad af opfyldelse af knaphedsgoder, høj social status, faldende social status, men intet ønske om højere social status, vil tendere til konservatisme med højre- og venstreradikalisme.

Hypotese 35. En persongruppe med lille afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, faldende grad af opfyldelse af knaphedsgoder, lav social status, stigende eller uforandret social status, samt ønske om højere (anden) social status, vil tendere til venstreradikalisme med konservative elementer.

Hypotese 36. En persongruppe med lille afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, faldende grad af opfyldelse af knaphedsgoder, lav social status, stigende eller uforandret social status, samt intet ønske om højere (anden) social status, tenderer til konservatisme med venstreradikale elementer.

Hypotese 37. En persongruppe med lille afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, faldende grad af opfyldelse af knaphedsgoder, lav social status, faldende social status, samt ønske om højere social status, vil tendere til venstreradikalisme med konservative og højreradikale elementer.

Hypotese 38. En persongruppe med lille afstand mellem opfyldelse af og ønsker om knaphedsgoder, faldende grad af opfyldelse af knaphedsgoder, lav social status, faldende social status, men intet ønske om højere (anden) social status, vil tendere til radikalisme med konservative elementer, hvor radikalismen både har højre- og venstreradikale elementer.

Om stratifikation og politisk holdning, hvor stratifikation måles ved social afstand eller på anden måde, kan der måske opstilles en yderligere hypotese:

Hypotese 39. Med stigende social afstand i et samfund vil sandsynligheden stige for politisk holdning, der udtrykker ønsker om social lighed, samt stige for ønsker om omfattende kontrol med individ og samfund.

Denne hypotese er baseret på antagelsen af, at der findes optimaltilstande for social stratifikation[34]) i de eksisterende samfund. Samfund kan have ekstreme sociale forskelle, d. v. s. stor social afstand mellem de øverste og nederste sociale lag. I sådanne samfund kan det tænkes, at mange har den opfattelse, at samfundet vil fungere bedre, og de enkeltes værdier opfyldes lettere, hvis de sociale forskelle er mindre. Omvendt i samfund med lille social afstand mellem de sociale lag. I sidstnævnte samfund vil mange mene, at ligheden er for stor, således at belønningerne i forhold til indsatsen for mange ofte er for små, således at mange vil undlade at få samfundet til at fungere optimalt, og få stigende ønsker om frihed, d. v. s. lille ønske om omfattende kontrol med individer og institutioner.

Hypotese 39 b. Med stigende fysisk teknologisk udvikling, særlig med hensyn til krigsvåbnenes effektivitet og transportmidlernes hastighed pr. tidsenhed, skulle sandsynligheden stige for politisk holdning, der ønsker, at suverænitetsafgivelse finder sted.

Denne hypotese er understøttet af den blandt andet af *K. Svalastoga*[34b]) påviste sammenhæng mellem staternes antal og teknologiens udvikling, idet staternes antal påstås at aftage med (de hurtigste) transportmidlernes stigende hastighed pr. tidsenhed.

I det følgende afsnit vil man behandle en anden side af politisk adfærd, nemlig den politiske aktivitet. Særlig vil man beskæftige sig med sammenhængen mellem politisk holdning, opfyldelse af politiske holdninger, d. v. s. politikeradfærd, og politisk aktivitet.

4. POLITISK AKTIVITET – EN MODEL

Andetsteds[35]) er allerede forsøgt beskrevet en model, der prøver på en meningsfuld måde at knytte forandringer i samfundsstrukturen sammen med politisk meningsdannelse og politikeradfærd. Modellen er en analogi af et termostatsystem, som det kendes i alle moderne bygninger, hvor der er centralvarmesystemer, og hvor termostaten søger at holde en bestemt temperatur. Modellen skal derfor opfattes som et sluttet feed-back system.

For at man kan anvende en feed-back model eller mekanisme, må der foreligge en kvantitet, som skal kontrolleres. – Denne kontrolsituation må opfylde 3 betingelser:

1. Den kontrollerede kvantitet må være målelig eller blot sammenlignelig efter nogle regler.

[34]) op. cit. note 27, p. 5.

[34b]) *K. Svalastoga,* Technology and Autonomy, Acta Sociologica, Vol. 5, nr. 2, p. 91 ff.

[35]) *E. Høgh,* Politisk interesse og holdning i en kommende elite, Kbh. 1960, p. 26 ff. *E. Høgh* og *M. Nyholm,* Politisk holdning og aktivitet blandt funktionærer og arbejdere i Københavns kommune, efteråret 1962, Kbh. 1962, p. 7 ff.

2. Regulering og måling må have en vis hastighed, bestemt af situationen eller problemet.
3. De ønskede forandringer må kunne kontrolleres[36]).

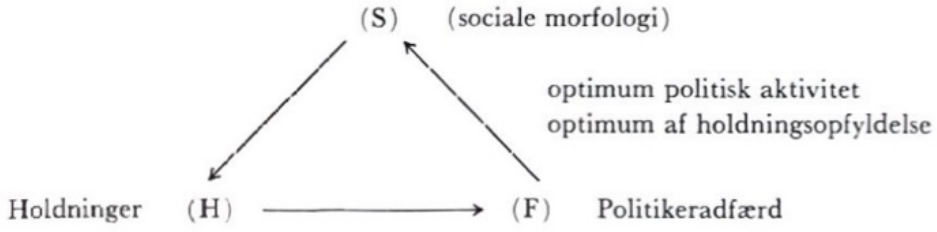
I modellen har man som den kontrollerede kvantitet valgt ekstensiteten og intensiteten af den i samfundet forekommende politiske aktivitet. Kontrolmekanismen er politikerne (i vid forstand). Kontrolmekanismen skal søge at holde den politiske aktivitet på optimum. Optimaltilstanden for politisk aktivitet er den politiske aktivitet, der skaber »størst mulig« opfyldelse af de sociale, kulturelle, biologiske og økonomiske ønsker i det givne samfund.

Det vil sige, at man i denne model anvender 3 elementer:

I. Samfundets sociale morfologi = (S).
II. Befolkningens holdninger, forestillinger, normer, forventninger og værdier = (H).
III. Magthavernes handlinger = (F).

(S) = fordelingen af både demografiske elementer og de teknologiske og sociale instrumenter[37]).

Modellen, hvori de tre elementer indgår, kan groft skitseres som følger i *figur 1*.

Figur 1

Pilene i *figur 1* angiver sammenhængenes retning. Det må dog stadig stå hen, om det er een rimelig beskrivelse af de politiske processer at se bort fra vekselvirkningen mellem de valgte elementer, d. v. s., at man kun ser på f. eks. S → H og ikke på S ⇄ H, selv om meget tyder på, at sociale processer er interaktive. Men definerer man (F) = politikeradfærd vidt, d. v. s. adfærd også af andre organer end stats- eller suverænitetsorganer, f. eks. fagforeninger, organisationer i øvrigt og erhvervsindretninger, er indvendingen måske mere betydningsløs.

Allerede i hypotese 4, 5 og 39 i forrige afsnit har man angivet relationen mellem (S) og (H). Lad os derfor vende os til relationen (H) og (F). Den første hypotese, man vil opstille, er,

[36]) *A. Tustin*, Feed Back, i Automatic Control, N. Y. 1955, p. 14.
[37]) *R. König m. fl.*, Soziologi, Frankfurt a. M. 1958, p. 257 ff.

Hypotese 40: Er (H) en pålidelig, gyldig og relevant interpretation (udlægning) af (S), og er politikernes indgreb (F) i overensstemmelse med (H), vil man næppe have politiske konflikter eller magtproblemer.

Denne hypotese skulle blot være en følge eller et eksempel på den af *G. Homans* opstillede mere omfattende hypotese, at høj interaktion fører til positive holdninger, hvis preferencer (det som ønskes) realiseres[38]).

Er (H) ikke en pålidelig, gyldig og relevant udlægning af (S), kan det næppe ventes, at (H) og (F) skal være kongruente, hvis det politiske system skal holdes i ligevægt efter de opstillede ligevægtskriterier. Pålidelighеds-, gyldigheds- og relevansproblemet har formodentlig kun betydning, når forestillinger i befolkningen vedrører om givne indgreb fører til given effekt, derimod næppe ved spørgsmål om at lide eller ikke lide givne fænomener. (F)'s opgave bliver at formulere problemerne og disses løsning indenfor de af (H) accepterede rammer.

Yderligere hypoteser kan opstilles:

Hypotese 41. Polariserer (H) omkring 2 eller flere bestemte holdningsmønstre og befolkningsgrupper, falder (F)'s muligheder for at gøre (H) og (F) kongruente i takt med, at de polariserede (H) bliver mindre og mindre kongruente.

Det er særligt Berelson m. fl.[39]), der har påpeget, at er der store forskelle befolkningsgrupperne imellem, hvad angår politisk stillingtagen til væsentlige problemer, vil samfundet blive bragt ud af ligevægt.

Hypotese 42. Den politiske aktivitet vil stige, hvis (F) afviger fra (H) med een værdi $\leqq q_1$, hvor q_1 måles på en eller anden måde.

Denne hypotese er næppe urimelig i lys af f. eks. *Festingers*[40]) smågrupperesultater, hvis man accepterer en analogisering fra smågrupperesultater til makroforhold. *Festinger m. fl.* har vist, at afviger en person eller personer fra gruppens normer, vil interaktionsfrekvensen og intensiteten stige overfor afvigerne, for derpå at falde, når afvigelserne bliver større, indtil afvigelserne bliver så store, at afvigerne udstødes af gruppen, eller ikke-afvigerne forlader den. Man kan da yderligere opstille følgende to hypoteser:

Hypotese 43. Den politiske aktivitet og interesse vil falde, hvis (F) afviger fra (H) med værdier mellem q_1 og q_2, hvor $q_2 > q_1$.

Hypotese 44. Den politiske aktivitet og interesse vil stige meget stærkt, hvis (F) afviger fra (H) med værdier $> q_2$.

---

38) *G. Homans* i *Lindzey,* Handbook of Social Psychology, 1954, p. 786 ff.

39) *B. R. Berelson,* Voting, Chicago 1954, p. 318 ff.

40) *L. Festinger m. fl.,* Theory and Experiment in Social Communication, Mich. 1950.

Det vil sige, at man her postulerer, at den politiske aktivitet er en kurveliniær funktion bestemt af, hvor meget (F) realiserer af (H), f. eks. pr. tidsenhed. Eksemplificeret vil det sige, at begynder (F) at afvige fra (H), vil befolkningen blive lidt mere interesserede i politik og her i Danmark gå hyppigere til vælgermøder, opstillingsmøder, skrive læserbreve o. l. for at få (F) ændret. Bliver (F) ved med at afvige og måske begynder at afvige endnu mere fra (H), bliver folk trætte – »det nytter ikke noget at kontakte politikerne, så lad os dog passe vort daglige arbejde«[41]). Denne tilsyneladende apati varer formodentlig kun til (F) afviger så meget fra (H), at det daglige og personlige liv bliver besværligt. Så begynder den politiske aktivitet at blive høj – nu skal der nye politikere til[42]). – Om (F) kan opstilles en hypotese:

Hypotese 45. De politiske institutioner, der udfører (F), opsamler goder (stratifikations- eller knaphedsgoder), der kan forstærke magtpositionerne, hvorved magthaverne kan forsinke politiske omvæltninger. – Dog opfattet således, at q_2 i hypoteserne 43 og 44 er i kurveliniær funktionel sammenhæng med de hos magthaverne opsamlede goder, i den forstand at man her antager, at der er en øvre grænse for de politiske institutioners evne til at gennemføre (F) uafhængig af (H), ligegyldigt hvor mange magtmidler, der opsamles hos de politiske organer[43]).

Hypoteserne 42 til og med 45 er her medtaget for fuldstændighedens skyld.

I lys af nærværende begreber og hypoteser skal man vurdere den nye middelklasses politiske aktivitet og holdning. Hvad den nye middelklasse, funktionærerne, gør og mener i politik afhænger af tid og sted. Men kendes tid, sted og de i hypoteserne opstillede begreber, skulle en præcisering af den politiske aktivitet kunne finde sted. Men de få resultater som er anført i denne artikel om funktionærernes politiske holdning understreger, at funktionærerne har en væsensforskellig politisk adfærd fra andre befolkningsgrupper. Det er sikkert en illusion at antage, at man kan sikre sig funktionærernes varige støtte uden på funktionærernes vilkår.

5. UDVALGTE UNDERSØGELSER AF DEN NYE MIDDELKLASSE

Der findes mange undersøgelser og analyser af den nye middelklasse. Her vil man blot nævne enkelte af dem, som herhjemme har haft og for-

[41]) *M. Rosenberg,* Some Determinants of Political Apathy, Public Opinion Quarterly, Vol. 18, 1954, p. 349 ff.

[42]) *J. C. Davies,* Toward a Theory of Revolution, American Sociological Review, Vol. 27, 1962, p. 5 ff.

[43]) *A. L. Kroeber m. fl.,* Three Centuries of Women's Dress Fashions, 1940.

modentlig fortsat vil få indflydelse på synet på og forskningen af den nye middelklasse.

Den moderne klassiker er *C. Wright Mills:* White Collar, N. Y. 1951. Mills' analyse er en pessimistisk analyse af funktionærernes evne og muligheder for at tage et egentligt selvstændigt standpunkt i den politiske verden. Paradoksalt nok mener Mills ikke, at de vil skabe deres egen politiske idésystem. Mills konkluderer (p. 353):

»The political question of the new middle classes is, Of what bloc or movement will they be most likely to stay at the tail? And the answer is, The bloc or movement that most obviously seems to be winning... In the shorter run, they will follow the panicky ways of prestige; in the longer run, they will follow the ways of power, for, in the end, prestige is determined by power. In the meantime, ... the new middle classes are up for sale; whoever seems respectable enough, strong enough, can probably have them. So far nobody has made a serious bid.«

Som det skulle fremgå af denne artikels tidligere afsnit, synes dette at være en for snæver fremstilling af den nye middelklasses politiske muligheder og adfærd. Men Mills udtrykker formodentlig den hidtil gængse opfattelse af den nye middelklasse.

David Lockwood har særligt beskæftiget sig med »The Blackcoated Worker« i sin bog af samme navn, London 1958. Lockwood anlægger en måske noget anden betragtningsmåde end Mills på medlemmer af den nye middelklasse, idet han mener, at der er væsentlige klasseforskelle mellem f. eks. arbejdere og funktionærer, som på rimelig måde forklarer funktionærernes fra arbejdernes forskellige politiske adfærd.

Lockwood skriver bl. a. (p. 203):

»... any empirical study of class consciousness must begin by taking into account actual differences in the market situations of propertyless groups. To define such differences out of existence at the very beginning as being irrelevant to the long-run development of class alignments and class consciousness is nothing less than an abdication from sociological understanding. Variations in class identification have to be related to actual variations in class situations and not attributed to some kind of ideological aberration or selfdeception ...«

Dette sidste synspunkt understøttes også af *T. Geiger* i Die Klassengesellschaft im Schmelztiegel, 1949.

En studie, som specielt beskæftiger sig med middelklassen, både den nye og den gamles vælgeradfærd, har man i *J. Bonham*: The Middle Class Vote, London.

Bonham skriver (p. 196):

»Over the past fifty years the domestic politics of the British have been increasingly concerned with the material satisfaction of the manuel wage

class. In the past the process has been presented largely in terms of a transfer of wealth from one section to another. But increasingly it has been recognized that a mere transfer will not do. In the popular analogy, it is necessary to bake a bigger cake.

The need for higher productivity is often presented as an economic question but to the middle class it is also the political heart of the matter. Can the nation produce enough real wealth to satisfy the working class majority and so avoid another attack on the living standards of those above the average? Not merely is the middle class interested in the result, but as the main supply of brains and enterprise it has a special responsibility for the methods. Is the solution more »planning«, more »freedom«, more machines, more managers, more carrots, or more sticks? Such questions should rationally be treated as technical, and capable of being judged on their merrits. In the event they have become political questions, bound up with the strands of group loyalty and mass presentation which make the stuff of party controversy . . .«

Fra svensk hold har man bl. a. *F. Croner:* Tjänstmannakåren i det moderna samhället, Stockholm 1951, og *E. Dahlström:* Tjänstemännen, näringslivet och samhället, Stockholm 1954. I den sidstnævnte undersøgelse fandt man bl. a., at de »borgerlige« oftere er sikre på, at statslig indgriben overfor erhvervslivet er af det onde, end »socialisterne« er sikre på, at det er af det gode.

Endvidere fandt man, at selv blandt ikke-organiserede synes omkring halvdelen, at flere burde være organiserede i fagforeninger.

Fra norsk side foreligger bl. a.: Funksjonærenes syn på faglige og politiske spørgsmål af *Egil Fivelsdal,* Oslo 1964.

Fra dansk side foreligger den allerede i de foregående afsnit anvendte, bredere anlagte klasseundersøgelse: *K. Svalastoga,* Prestige, Class and Mobility, Kbh. 1959, og *K. Svalastoga* og *P. Wolf,* Social rang og mobilitet, Kbh. 1961. De her anførte to bøger giver en omfattende kortlægning også af den nye middelklasse.

Af danske bidrag skal man ikke glemme *A. Fraenkels* bog: Mellemstanden, Kbh. 1932, der har den klassiske hovedtese: at et kultursamfund i nutidens opfattelse af ordet hverken kan dannes eller bevares uden en mellemstand. Fraenkel kan siges at være en af den danske sociale konservatismes fædre og derved skabt grundlaget for det ene af de to store politiske partier, der i Danmark endnu bejler med held, som vist i *tabel 5,* til den nye middelklasse.

Endvidere foreligger på dansk en undersøgelse udelukkende af funktionærer i Danmark i *M. Nyholm* og *E. Høgh:* Funktionærerne 1964 – hvor står de? Kbh. 1964. Dette sidste arbejde søger at belyse funktionærernes politiske adfærd i lys af de i denne artikel opstillede hypoteser.

NYORIENTERING I U-LANDSHJÆLPEN?

H. THUSTRUP HANSEN

På baggrund af de sidste års store interesse for u-landshjælp herhjemme og i udlandet kan man godt undre sig over den danske presses ringe omtale af verdenshandelskonferencen sidste år og det nye GATT-kapitel fra februar i år. Verdenshandelskonferencen, der fandt sted i tiden 23/3 til 16/6 1964, affødte oprettelsen af en verdensomspændende handelsinstitution UNCTAD (United Nations Conference for Trade and Development), der væsentligst skal beskæftige sig med de fattige landes handels- og udviklingsproblemer. GATT-møderne i år resulterede i et nyt kap. IV til GATT-overenskomsten, i hvilket en række særlige bestemmelser til fordel for udviklingslandene blev indføjet uden iøvrigt at ændre traktatens hidtidige indhold[1]). Med disse nydannelser, den permanente verdenshandelskonference UNCTAD og det nye kap. IV, har henholdsvis F.N. og GATT taget de første skridt ad den vej, der antagelig er den eneste farbare, hvis svælget mellem de rige og de fattige nationers levestandard skal hindres i fortsat at udvides og snarere skal mindskes. Og dette er sket ved at acceptere »aid by trade-princippet«, princippet om hjælp gennem handel.

Efter 2. verdenskrig har først U.S.A. og siden hele den såkaldte vestlige verden engageret sig i udviklingshjælp med en entusiasme, der undertiden ikke har været politisk bestemt. Store gavebeløb, lavtforrentede lån, uddannelse af u-landsstudenter på egne universiteter, fredskorps, gratis våben – på alle disse og endnu flere områder er der ydet en vældig og bekostelig indsats fra de velstående landes side, hyppigt via F.N., for at sætte en økonomisk vækstproces i gang i de tilbagestående lande. Men resultaterne har ikke stået mål med anstrengelserne. Pr. capita-indkomsten er i de sidste 10 år fra år til år steget procentvis mindre i u-landene som helhed end i den vestlige verden som helhed.

Hvad skyldes dette? 2 hovedgrupper af årsager må anføres: Befolkningseksplosionen og den handelspolitiske disfavorisering af u-landene. Med hensyn til det første har dr. Prebisch, generalsekretæren for UNC-

[1]) Kap. IV er gengivet i appendix 1 efter artiklen.

TAD, foretaget en meget interessant beregning i en rapport, der dannede oplægget til verdenshandelskonferencen sidste år[2]). Ved at forudsætte en økonomisk vækst på 5 pct. årligt i u-landene, svarende til, hvad F.N.s generalforsamling har vedtaget for udviklingstiåret, har Prebisch beregnet, at selv en så høj vækstrate ikke ville betyde mere end en årlig pr. capita-stigning på 2,6 pct. som følge af den voldsomme befolkningstilvækst. Til sammenligning: Regeringens økonomiske eksperter regner med en 4 pct. pr. capita-realindkomststigning i Danmark i 1965. På denne baggrund kan det ikke undre, at børnebegrænsningsdiskussionen fra tid til anden blusser op i F.N.-kredse, og man kan kun beklage, at religiøse og racemæssige anskuelser hindrer en effektiv indsats fra F.N.s side på dette område. Problemets alvor og perspektiv blev trukket frem i en tale, Thorkil Kristensen holdt på Handelshøjskolen i 1963, hvor han sagde: »Der er jo i det meget lange løb, og dermed tænker jeg på århundreder og årtusinder, kun een tilvækstrate for befolkningen, som er acceptabel på denne klode, og det er nul. Selv en ganske lille tilvækstprocent for befolkningen vil jo over nogle århundreder give helt utænkelige resultater, og de nuværende tilvækstprocenter vil give uacceptable resultater i løbet af forholdsvis få årtier«[3]). I de fleste tilbagestående lande ligger tilvækstprocenten på mellem 2 og 3 procent årligt; mens befolkningen for eksempel i Europa vokser med gennemsnitligt noget mindre end 1 pct. om året. –

Lige så umuligt det har været at få gennemført undervisning i børnebegrænsning i u-landene, lige så umuligt har det indtil for nylig været at få de velstående lande til at føre en for de tilbagestående lande gunstig handelspolitik. Indtil foråret 1964 havde den udtalte vilje til at hæve levestandarden for 2/3 af jordens befolkning, nemlig for dem, der bor i de tilbagestående lande, alene ytret sig ved de tidligere nævnte direkte hjælpeforanstaltninger. Gaver – også særdeles betydelige – var man indstillet på at yde; men købe flere af de fattige landes forarbejdede varer, det kunne der ikke være tale om. – 30'ernes mørke depressionsspøgelse blev straks hentet op af den økonomiske histories annaler af erhvervsfolk, der i givet fald ville blive påført konkurrence.

Indkaldelsen af den globale verdenshandelskonference sidste år, hvori 120 af F.N.s 122 medlemslande deltog, betød for så vidt ikke et skift i de rige landes indstilling. Verdenshandelskonferencen kom i stand efter et stærkt pres fra u-landsside gennem flere år. I december 1961 havde F.N.s 16. plenarforsamling, som en logisk følge af resolutionen om F.N.s udviklingstiår, vedtaget en resolution om international handel som hovedmidlet

[2]) »Prebisch-rapporten« er nævnt i appendix 3s litteraturfortegnelse.

[3]) Thorkild Kristensens tale på Handelshøjskolen i 1963 er optrykt i Thorkil Kristensen og P. Nyboe Andersen: *U-landshjælpen og erhvervslivet*. Eksportinstituttets Småskrifter nr. 2, Kbhvn. 1963.

til økonomisk udvikling, og heri opfordredes generalsekretæren til at undersøge *betimeligheden* af at sammenkalde en handelskonference om råvareproblemerne. Det lå i luften, at en sådan konference væsentligst skulle beskæftige sig med u-landenes problemer, og det viser noget om magtforskydningen i F.N.s generalforsamling – af F.N.s medlemsstater regnes 79 som underudviklede – at de vestlige lande i august 1962 på ECOSOC's 34. samling[4]) modstræbende gik med til afholdelse af en verdenshandelskonference, dog på betingelse af at der gaves fornøden tid til forberedelsen af denne. Vesten havde forskellige sager, der skulle ordnes først: Storbritanniens tiltrædelsesforhandlinger med EEC-landene, sidstnævntes associeringsforhandlinger med landenes tidligere kolonier, og man ville også helst have Kennedy-toldforhandlingerne og U.S.A.s præsidentvalg afviklet før konferencen. Det sidste lykkedes dog ikke, da udviklingslandene på F.N.s 17. plenarforsamling insisterede på afholdelse af konferencen i 1964's første måneder. –

I det følgende skal forsøges en kort opsummering og vurdering af konferencens vigtigste resultater, herunder en vurdering af den betydning, konferencens rekommandationer fik ved udformningen af det nye GATT-kapitel.

1.

Som et af de største resultater, u-landene opnåede på konferencen, må nævnes det, at konferencen blev institueret som et permanent organ under F.N.s generalforsamling med møder mindst hvert tredie år. Samtidig besluttede man at oprette et handels- og udviklingsråd (Trade and Development Board) til varetagelse af en lang række løbende opgaver, som blandt andet ville nødvendiggøre regelmæssige møder 2 gange årligt. Under dette styrelsesråd skulle nedsættes i hvert fald 3 komiteer for henholdsvis *råvarespørgsmål, industrivarespørgsmål* og *finansielle spørgsmål*. Disse UNCTAD-organer skulle endelig have et særligt sekretariat under ledelse af en generalsekretær, underlagt F.N.s generalsekretær. – UNCTAD bliver landemæssigt set den mest omfattende samarbejdsinstitution i verden, idet dens medlemskreds ikke blot omfatter alle F.N.s medlemslande, men også lande, som alene er medlemmer af en af F.N.s særorganisationer. Herved sikres for eksempel Schweiz og Vesttyskland adgang til UNCTAD.

Man kan opfatte UNCTADs oprettelse som stiftelsen af et organ til sikring af en videreførelse af det på verdenshandelskonferencen i 1964 indledte arbejde med udviklingslandenes handelsmæssige og finansielle problemer, herunder en sikring af, at konferencens mange henstillinger (rekommandationer) virkeliggøres. En fuldstændig vurdering af UNCTADs

[4]) ECOSOC står for F. N.s økonomiske og sociale råd.

formål må dog sammenkæde denne organisations oprettelse med den gennem 50'erne stadig større utilfredshed fra u-landenes side med GATT, der ikke evnede at afskaffe industrilandenes hindringer for importen af landbrugsprodukter og råstoffer fra udviklingslandene. Utilfredsheden med GATT blev ikke mindre i begyndelsen af 60'erne, hvor flere og flere lande (incl. de kommunistiske) sluttede op om kravet om at søge oprettet en international handelsorganisation med global tilslutning og med større fasthed og styrke end GATT. På konferencen afviste de vestlige GATT-lande rigtignok kritikken af GATT, ligesom de afviste oprettelsen af et nyt verdensomfattende handelsorgan med betydelige beføjelser. UNCTAD og dens tilsluttede organer blev den kompromisløsning, som Vesten nødtvungent måtte billige.

Oprettelsen af UNCTAD har afgjort øvet indflydelse på de overvejelser, man i efteråret 1964 gjorde sig i GATT-hovedkvarteret i Genève, hvor en komité under forsæde af den danske ambassadør N. V. Skak-Nielsen forberedte nye bestemmelser til fordel for u-landene indpasset i GATT-traktaten. Arbejdet i denne komité var en videreførelse af bestræbelser, der startede allerede i efteråret 1958. På grundlag af »Haberlerrapporten«[5]) nedsattes nemlig i 1958 en række komiteer, hvoraf en fik til opgave at undersøge industrilandenes handelsskranker over for udviklingslandene nærmere. Denne komité udarbejdede lister over eksportvarer af særlig interesse for u-landene samt indhentede oplysninger hos industrilandene om disses importrestriktioner, toldsatser, interne afgifter m. v. på disse vareområder. Det drejede sig om varer som kaffe, te, kakao, oliefrø, metaller, træ, tømmer, læder- og bomuldsvarer, symaskiner, cykler, stålmøbler og sportsartikler. I denne komité fremlagde udviklingslandene et forslag til et aktionsprogram for industrilandene, hvori indgik tilsagn om og tidsfrister for afvikling eller nedsættelse af handelsskrankerne for udviklingslandenes vigtigste eksportvarer. I afsvækket form vedtoges aktionsprogrammet i maj 1963 af GATT-landene. Ved forelæggelsen af aktionsprogrammet på ministermødet påpegede den nævnte komité, at GATT savnede tilstrækkelige bestemmelser til at virkeliggøre programmet. Derfor foreslog man nedsættelsen af en komité (Skak-Nielsen komiteen), hvis opgave skulle være at foreslå et bedre retligt grundlag for GATT's bestræbelser på at udvide u-landenes handel.

Skak-Nielsen komiteen begyndte arbejdet efteråret 1963; men dens afgørende drøftelser fandt første sted september-oktober 1964. Ikke blot skulle jo aktionsprogrammets virkeliggørelse sikres ved nye bestemmelser i GATT's almindelige overenskomst – man ville også gerne se, hvilke resultater der opnåedes på verdenshandelskonferencen. Da komiteen i septem-

[5]) »Haberler-rapporten« er nævnt i appendix 3s litteraturfortegnelse.

ber 1964 genoptog sine overvejelser, opnåede udviklingslandene, at de nye GATT-bestemmelser (indeholdt i det nye GATT-kapitel IV's 3 artikler) blev holdt inden for de rammer, der var blevet fastlagt gennem verdenshandelskonferencens enstemmige rekommandationer. Dette må betragtes som en sejr for u-landene, og den blev vundet, blandt andet fordi de industrialiserede lande i GATT frygtede, at alt handelspolitisk initiativ i modsat fald fremover ville udgå fra den »farlige« nydannelse UNCTAD. Ved at indbygge verdenshandelskonferencens væsentligste resultater i GATT-traktaten kunne man dels bevare nogen u-landsinteresse for GATT og derved undgå, at denne institution blev en frimurerorden af velsituerede lande, dels kunne man bevare et forum, hvor Vesten kunne drøfte handelspolitik med politisk betydningsfulde u-lande uden al for meget kommunistisk indblanding. Det nye GATT-kapitel vil afgjort hindre, at alle mere verdensomspændende handelspolitiske drøftelser fremover vil blive ført i UNCTAD. GATT med den 64 kontraherende og 6 »associerede« lande overlevede endnu engang en kritisk situation[6]).

2.

Verdenshandelskonferencens organisatoriske opbygning kom til at ligne F.N.s plenarforsamlinger. Øverste organ var plenarforsamlingen, som var i virksomhed i de første og sidste uger, mens drøftelserne ellers blev henlagt til hovedkomiteer, hvoraf der oprettedes 5. Ved konferencens slutning behandlede plenarforsamlingen hovedkomiteernes rapporter med forslag til henstillinger fra konferencen. 3. hovedkomité under J. Stanovik fra Jugoslavien behandlede finansielle spørgsmål, herunder bistands- og gældsproblemer, og det var på dette område, man muligvis nåede længst under konferencen.

Baggrunden for u-landenes finansielle problemer var og er eksportindtægternes manglende evne til at stige i takt med valutaudgifterne til køb af industrivarer. U-landenes eksport består i overvejende grad af *primærvarer,* som støder på afsætningsmæssige vanskeligheder i industrilandene, hvilket dels viser sig ved ringe mængdeekspansion, dels ved at priserne ikke stiger i samme omfang som priserne på industrivarer. Forklaringen herpå må igen søges i flere forhold: 1) Primærvarers lave indkomstelasticitet, 2) landbrugsbeskyttelse for varer, industrilandene selv producerer, og fiskale toldsatser for tropiske primærvarer, 3) fremkomsten af syntetiske råstoffer til erstatning for u-landenes naturlige produkter og 4) den moderne industris stærkt formindskede spildprocent af råvarer. Ser vi på udviklingslandenes valutaudgifter, så beror den stærke ekspansion i disse dels på den

[6]) En oversigt over GATT-landene findes i appendix 2.

tilstræbte industrialisering, der nødvendiggør import af kapitaludstyr, dels på »demonstrationseffekten«. Sidstnævnte virker på den måde, at udviklingslandenes befolkninger ved den stadigt stigende kontakt med folk fra den udviklede verden får »demonstreret« forbrugsvaner og levevis, som de ønsker at kopiere, hvilket normalt må ske ved import af de pågældende varer. I den føromtalte Prebisch-rapport vurderes svælget mellem udviklingslandenes valutaudgifter og valutaindtægter til i 1970 at udgøre 20 milliarder $. Dog forudsætter denne beregning udviklingstiårets årlige økonomiske vækst på 5 pct. Om dette betalingsbalanceunderskuds størrelse er der en del uenighed. Ud fra samme forudsætninger som Prebisch beregner Yaleprofessoren Bela A. Balassa i sin bog *Trade Prospects for Developing Countries* fra 1964 valutagabet til 12 milliarder $, og andre økonomer er kommet til beløb mellem disse yderpunkter.

Disse stadigt voksende valutariske vanskeligheder (i 1960 var valutagabet »kun« ca. 5 milliarder $) var i årene forud for konferencen blevet drøftet og studeret ved flere lejligheder i verdensbanken (International Bank for Reconstruction and Development) og valutafonden (International Monetary Fund), uden at videregående skridt til sikring af udviklingslandenes valutalikviditet var blevet foretaget. Valutafonden havde nogle år tidligere lempet på de hidtil gældende bestemmelser for udviklingslandenes træk på fonden, men denne ændring anså u-landene for at være utilstrækkelig. De ønskede en *generel* kompensatorisk finansieringsordning, der sikrede dem langfristede midler i situationer, hvor valutaindtægterne svigtede på grund af ugunstig prisudvikling. Så vidt kunne de vestlige lande ikke gå; men på britisk initiativ udformedes en henstilling, som både Vesten og u-landene kunne billige. Denne henstillede til verdensbanken at undersøge gennemførligheden af et særskilt finansieringsarrangement for råvareeksporterende lande, som ellers på grund af svigtende eksportindtægter kunne blive forhindret i videreførelse af deres udviklingsprogrammer. Samtidig gik de vestlige lande i en anden henstilling med til at overveje en udbygning af valutafondens kompensatoriske kreditsystem. Ad denne vej skulle forstyrrelser i u-landenes udviklingsplaner altså søges undgået i den udstrækning, landene ikke selv havde skabt deres problemer for eksempel ved forcering af deres vækstbestræbelser. Den internationale udviklingsassociation I. D. A. (International Development Association), der er en underafdeling af verdensbanken, skulle stå for administrationen af det langfristede finansieringsarrangement, og midlerne til opbygning af en fond skulle fremskaffes hovedsageligt fra de industrialiserede lande.

Udviklingslandenes problemer på det finansielle område drejer sig ikke udelukkende om sikring af likviditeten. Også en stadig stigende rentebyrde forårsaget af en voksende gældstiftelse har givet anledning til bekymring. U-landene var derfor stærkt interesseret i at få nedsat de vestlige landes ud-

lånssatser, og helst så de indført en maksimalsats på 3 pct. Endvidere ønskede de regler om, at afdrag fortrinsvis skulle anvendes i de respektive udviklingslande. Disse forslag mødte kompakt modstand fra Vesten, og resultatet blev derfor en henstilling, tiltrådt af såvel de vestlige lande som udviklingslandene, om, at de finansielle særorganisationer skulle medvirke til at lette trængende udviklingslandes rentebyrde, når de på deres side søgte at opnå ligevægt på betalingsbalancen. Efter israelsk forslag vedtoges endvidere, at verdensbanken skulle undersøge muligheden af at oprette en renteudligningsfond til støtte for u-landenes optagelse af lån på det internationale kapitalmarked. Meningen med denne henstilling var at skabe en fond, tilvejebragt ved indskud fra de udviklede lande, der kunne udrede rentetilskud til nedbringelse af markedsrenten.

Som tidligere nævnt skulle der i UNCTADs organisatoriske opbygning indgå en særlig komité til behandling af finansielle spørgsmål, og dette kan muligvis hindre, at de mange undersøgelser på dette område bliver mere end blot interessante – d. v. s. også får praktiske konsekvenser. Med hensyn til GATT påvirkede de finansielle rekommandationer ikke direkte udformningen af det nye kapitel om udenrigshandel og udvikling, hvilket heller ikke kan undre, da finansforhold falder uden for GATTs egentlige interessesfære.

3.

Hvis den problemstilling accepteres, at u-landenes moderate vækst ikke skal nedbringes, men snarere sættes i vejret, vil disse lande i mange år endnu have behov for en meget stor import. Erkender man yderligere, at tilvejebringelse af midler til dækning af et fortsat stort valutagab er umuligt, er den eneste løsning på længere sigt: eksportekspansion. Under 2 så vi kort på årsagerne til primærvarernes afsætningsvanskeligheder, der ikke alene beror på industrilandenes landbrugsprotektionisme og fiskale toldsatser på visse tropiske produkter. Imidlertid er det på dette felt, u-landene politisk må sætte ind, hvis deres afsætningsforhold for disse varer skal fremmes. De øvrige årsager er af mere strukturel og uafvendelig karakter. På verdenshandelskonferencen behandlede 1. komité under forsæde af argentineren Grinspun »de internationale råvareproblemer«, hvor »råvarer« defineredes som det, vi normalt betegner ved det videregående »primærvarer«. Denne vold mod gængse begreber foretoges af u-landene for at holde u-landsgruppen intakt – for at hindre egentlige landbrugslande i at bryde ud og søge deres problemer løst særskilt. Da en stærk ekspansion af primærvareeksporten af de under 2 angivne grunde altså næppe er ventelig, erkendes det fra alle sider i dag, at u-landenes eksport af forarbejdede varer må bringes betragteligt i vejret. Under indisk ledelse diskuteredes disse »eksportproblemer for mere forarbejdede varer« i 2. komité.

De vestlige lande erkendte afsætningsproblemerne for primærvarer og erkendte nødvendigheden af, at u-landene skaber en større industrieksport. Imidlertid syntes man mest indstillet på at stoppe op og glæde sig over denne »nye« erkendelse – i hvert fald fik udviklingslandenes repræsentanter i 1. og 2. komité dette indtryk og drog konsekvensen heraf. U-landene udarbejdede i komiteerne en lang række rekommandationsforslag for den fremtidige handelspolitik, krævede afstemning og vedtog med deres egne stemmer mod Vestens disse forslag, som herefter bragtes til plenarforsamlingen. De vigtigste rekommandationsforslag begunstigede udviklingslandene på følgende måder: A. Fuldstændig afvikling af toldsatser og interne afgifter på råvarer (altså primærvarer), B. indgåelse af omfattende, internationale prisstøtteaftaler for råvarer (primærvarer), C. øjeblikkelig afskaffelse af alle ikke-toldmæssige skranker for forarbejdede varer og D. det samme for en nærmere specificeret række af toldsatser, E. de øvrige toldsatser skulle nedsættes straks med 50 pct. af mestbegunstigelsessatsen, og de sidste 50 pct. aftrappes over en kortere periode, således at u-landene opnåede toldfrihed for alle forarbejdede varer i løbet af et kortere åremål.

Det fremgår af en beretning, udarbejdet af den danske delegation til verdenshandelskonferencen[7]), at »de vestlige lande blev overraskede over udviklingslandenes tilsyneladende kompromisløse linie« på det handelspolitiske område. Man nåede dog frem til et kompromis under konferencens slutfase, hvor det lykkedes ved stor ihærdighed særlig fra engelsk og fransk side at overbevise de fleste u-lande om, at flertalsrekommandationer imod de industrialiserede lande var formålsløse og endog kunne være farlige for de resultater, der trods alt var blevet opnået på konferencen. I det endelige kompromis indgik en række ingredienser. a) I videreførelse af GATT-aktionsprogrammets linie henstilledes til industrilandene at fjerne eller nedsætte toldsatser og interne afgifter på råvarer af særlig interesse for u-landene samt nedbringe toldbeskyttelsen på de af sådanne råvarer fremstillede produkter. Denne afvikling skulle så vidt muligt være tilendebragt inden udgangen af 1965. Disse handelsfrigørelsesskridt skulle dog foretages i overensstemmelse med mestbegunstigelsesprincippet, idet særligt U. S. A. nødigt så dette princip om ikke-diskrimination rokket. U-landene kan altså ikke regne med *særlige* toldlettelser til fordel for dem. De kan kun håbe på, at de udviklede lande vil fjerne eller nedbringe toldsatser på varer, der særlig har betydning i u-landenes eksportsortiment. Denne henstilling blev optaget næsten ordret i det nye GATT-kapitels vigtigste paragraf, nemlig artikel XXXVII § 1. Man bemærker altså, at u-landene heller ikke hos GATT fik fjernet det af dem så forhadte mestbegunstigelsesprincip, der

7) Denne beretning er omtalt i appendix 3s litteraturfortegnelse. Citatet er hentet fra side 24.

hindrer, at de enkelte udviklede lande kan give særtoldsatser for tilbagestående landes varer.

b) U-landene ønskede som nævnt ud over nedbrydelse af handelsskrankerne for deres primærvarer også omfattende prisstøtteaftaler til forbedring af deres »terms of trade«, og denne tanke fandt almindelig genklang hos EEC-landene, men mødtes med afsky af U.S.A. EEC-landene så med sympati på en markedsorganisation af samme type som den, der er ved at blive bygget op i fællesmarkedet, men modsatte sig til gengæld nedbrydelse af handelsskrankerne efter det under a) omtalte mønster. Resultatet blev en henstilling om, at der skulle forberedes forhandlinger vare for vare om internationale aftaler til stabilisering og om muligt forhøjelse af råvarepriserne. Principper og retningslinier for disse aftaler enedes man om at henvise til yderligere behandling i den forudsete underkomité for råvareproblemer. Denne henstilling kunne dog ikke støttes af andre industrialiserede lande end EEC-landene. Konferencen tilsluttede sig altså ønskeligheden af omfattende råvareaftaler, men overlod deres nærmere udformning til det nye styrelsesråd. Som omtalt under 1 var Skak-Nielsen komiteen indstillet på at holde det nye kapitel IV i GATT-traktaten inden for de rammer, verdenshandelskonferencens rekommandationer afstak. GATT's stilling til internationale råvareaftaler måtte derfor nødvendigvis formuleres så vagt, som det er sket i artikel XXXVIII § 2, jfr. appendix 1.

Med hensyn til afvikling af handelsskrankerne for de forarbejdede varer opnåede u-landene meget pauvre resultater. Sammenligner man 2. komités rekommandationsforslag, som det gennemtrumfedes af u-landene, med de endelige henstillinger, kan man sige, at *ingen* af ønskerne opfyldtes blot tilnærmelsesvis. U-landenes ønske om øjeblikkelig afskaffelse af handelsskranker for visse varer og toldreduktion på 50 pct. plus aftrapningsordning for de øvrige blev i 2 henstillinger fra konferencen til *en opfordring til de vestlige industrilande om tilvejebringelse af de størst mulige toldnedsættelser til fordel for udviklingslandene* samt *en anmodning til F.N.s generalsekretær om nedsættelse af en sagkyndig komité, der fordomsfrit kunne udarbejde en redegørelse om fordele og ulemper ved præferencer og endvidere angive den mest hensigtsmæssige måde at gennemføre sådanne på.* Den danske delegation til verdenshandelskonferencen konkluderer om de opnåede resultater på de forarbejdede varers område med følgende lakoniske ord: »Konferencen nåede således ikke til en principerklæring om toldpræferencers ønskelige gennemførelse, men gav dog en fornyet tilskyndelse til industrilandene om at foretage toldnedsættelser for udviklingslandenes eksportvarer«.

Vender vi os atter mod GATT's kapitel IV, fremgår der ikke af den vigtige artikel XXXVII nogen principiel forskellig behandling af primær- og sekundærvarer. Når industrilandene forpligtes til 1) at tilstræbe afvik-

ling af handelsskrankerne for varer af særlig interesse for udviklingslandene, 2) at afholde sig fra at forøge handelsskrankerne for sådanne varer samt 3) undlade at indføre nye fiskale afgifter, der kan hindre en forbrugsudvidelse af varer, som særligt fremstilles i udviklingslandene, så dækker varebegrebet *også industrivarer*. I »Forslag til folketingsbeslutning« angående ratifikation af GATT-protokollen indeholdende kapitel IV[8]) siges det i fortolkningen ligeud (side 4): »Bestemmelsen om afvikling af handelsskranker gælder i modsætning til aktionsprogrammet principielt alle varer af særlig interesse for udviklingslandene, altså såvel råstoffer som industrivarer og landbrugsvarer«. Denne formelle ligestilling kan godt i sig selv tolkes som en gevinst for u-landene. Ved forhandlingsbordet kan industrilandene ikke som førhen åbne debatten med: »Nå, hvor meget skal vi så nedsætte kaffetolden med denne gang?« Kan u-landene specialisere sig på visse industrielle områder, har de for fremtiden mulighed for at forhandle om toldlettelser for sådanne industrivarer under henvisning til artikel XXXVII § 1.

På verdenshandelskonferencen vedtoges 59 rekommandationer, hvortil kom 27 vedtagelser om handels- og bistandsprincipper. Sidstnævnte, som det her vil føre for vidt at komme nærmere ind på, fremstod som resultat af drøftelserne i 5. komité. Disse principper fik for mere end halvdelens vedkommende ikke flertallet af de vestlige landes stemmer, hvilket hang sammen med, at de hyppigt gik langt ud over de tilsvarende henstillinger. Danmark kunne således kun stemme for de i alt 15 principper, der nogenlunde fulgte konferencens rekommandationer. Når disse principper ikke behøver nærmere omtale her, beror det i øvrigt på, at de ikke, som meningen var, blev vedtaget i sin helhed, selv om de hver for sig godkendtes af plenarforsamlingen (ofte kun med u-landenes stemmer). Det er utænkeligt, at udviklingslandene i fremtiden vil kunne kræve konkrete foranstaltninger gennemført alene under henvisning til de vedtagne principper – og det gør naturligvis disse temmelig formålsløse.

I det foregående er verdenshandelskonferencens *væsentligste* resultater på det institutionelle, finansielle og handelspolitiske område omtalt. En lang række henstillinger særligt på det handelspolitiske område om *fremme af udviklingslandenes indbyrdes samhandel med råvarer og industrivarer ved præferencearrangementer, imødegåelse af konkurrencen fra syntetiske og industrielt fremstillede råstoffer, kriterier for ophjælpningen af eksportindustrier i udviklingslandene, fremme af private udenlandske investeringer i udviklingslandene* o. lign. er ikke blevet drøftet i det foregående, fordi *disse rekommandationer* efter deres ordlyd er af mindre gennemgribende karakter. Kun bør det bemærkelsesværdige fremhæves, at det handels-

[8]) Jfr. omtalen af dette forslag i appendix 3s litteraturliste.

politiske område, hvor hovedresultaterne set fra u-landsside var mindst, har flest konkrete forslag i periferien af de centrale problemer. Om dette skyldes vestlig velvilje grundet på dårlig samvittighed eller stædig tro på gyldigheden også i u-landsproblematikken af tesen om de mange små bække, der kan blive en forfærdelig stor å – dette årsagsforhold skal ikke her søges udredet.

Til omtalen i det foregående af det nye GATT-kapitel skal ikke meget tilføjes. Som nævnt fremgår de udviklede landes *forpligtelser* af artikel XXXVII, idet artikel XXXVI kun opstiller *principper og mål,* og artikel XXVIII alene omhandler *de kontraherende parters fælles optræden,* når de høje mål i henhold til artikel XXVI skal fremmes. I appendix 1 er kapitel IV gengivet, og man vil her kunne konstatere, at alene artikel XXXVII reelt betyder noget. Artikel XXXVI's kærlighedserklæring til u-landene er forståelig særlig på baggrund af de rådende storpolitiske forhold, og artikel XXXVIII's beslutning om »at løfte i flok« skader vel heller ikke. I den hjemlige debat er der i øvrigt lagt stor vægt på betydningen af *fælles optræden.* På Danmarks Industriforenings generalforsamling den 13. april i år udtalte for eksempel direktør I. C. Thygesen, Industrirådets formand: »For nylig er der til GATT-aftalen føjet nye regler, der stiller u-landene handels- og toldpolitisk gunstigere end GATT's øvrige medlemmer. Også den nye permanente institution under F.N. – UNCTAD –, der blev resultatet af sidste års verdenshandelskonference, har til opgave at give udviklingslandene er bedre placering i handelssamkvemmet. Dette er rimeligt – *men kun under den bestemte forudsætning, at de industrialiserede lande i fællesskab påtager sig de forpligtelser, der følger hermed. Derimod kan vi ikke acceptere, at Danmark som et land med begrænsede ressourcer går i spidsen for en sådan politik.* Ved praktiseringen af disse regler må der derfor tages hensyn til den danske industri, der traditionelt producerer varer, som de nye lande med forkærlighed kaster sig over, når de starter deres industrialisering. Antager importen af for eksempel tekstilvarer et sådant omfang og en sådan karakter, at der er tale om urimelig priskonkurrence, må vi henholde os til den nye valutalovs bestemmelse om, at der ved regulering af import kan tages hensyn til rimelige konkurrencevilkår«. – Nødvendigheden af fælles optræden er nok ubestridelig, men artikel XXXVIII indebærer den fare for u-landene, at et vestligt land hentet til konsulation hos GATT i henhold til artikel XXXVII § 2 kan begrunde ufuldstændig opfyldelse af forpligtelserne efter foregående paragraf med, at enkelte andre lande heller ikke har foretaget det ønskede. Det er derfor for tidligt at udtale sig om, hvorvidt artikel XXXVIII er fordelagtig eller skadelig for u-landene.

I sin tale på Handelshøjskolen i 1963, hvorfra der tidligere er citeret, sagde Thorkil Kristensen blandt andet: ». . . jeg vil ikke anse det for usand-

synligt, at det på en række områder bliver lettere at få industrien hurtigt udviklet end landbruget (i u-landene) ...«, og begrundelsen er, at der er »en række industrier, som forholdsvis hurtigt kan etableres i de byer, hvor man jo allerede er i betydelig nærmere berøring med civilisationen, end man er i Asiens og Afrikas talrige landsbyer. Vi har allerede set den betydelige udvikling af tekstilindustrien i Hongkong, Indien, Pakistan og andre u-lande. De forholdsvis simple greb, der skal gøres af unge kvinder i et bomuldsspinderi, kan lige så godt gøres af en ung pige i Indien eller Pakistan, som de kan gøres af en ung pige i Danmark eller De forenede Stater«. Denne erkendelse gør ligestillingen mellem landbrugs- og industrivarer i artikel XXXVII betydningsfuld og gør direktør I. C. Thygesens frygt (jfr. citatet foran) velbegrundet. En anden sag er, at man for tiden fortrinsvis følger det gamle spor og koncentrerer opmærksomheden om toldlettelser for *råvarer,* der særlig er af eksportinteresse for de underudviklede lande. Og dette er for så vidt berettiget, som der selv på råvareområdet, hvor det i mange år har været et mål at fjerne handelsskrankerne, endnu er nået meget lidt. Af tropiske produkter er således kun te, kakao og tropisk tømmer blevet toldfri i et flertal af GATT-industrilande. Kaffetolden, der vel må betragtes som en ren finanstold, er for eksempel kun i enkelte lande blevet nedsat, og ser vi på tobaksvarer og olieprodukter, konstateres stigende afgifter – som regel i form af større forbrugsbeskatning. Det er et spørgsmål, om Danmark, som i en årrække har bestræbt sig på at opbygge prestige i de »nye« lande, ikke skulle placere sig som foregangsland ved inden for GATT aktivt at arbejde for 1) fjernelse af alle fiskale toldsatser og 2) fiksering af forbrugsafgifterne på tropiske produkter[9]) såvel i uforarbejdet som forarbejdet form. Et fællesnordisk initiativ på dette område er vel ikke utænkeligt. På længere sigt må målet naturligvis være fjernelse af handelsskrankerne også for de øvrige primærvarer, d. v. s. for varer, der lige så vel fremstilles i tempererede som i tropiske zoner. Dette mål kan dog kun nås, hvis ikke-diskriminationsprincippet (mestbegunstigelsesprincippet) fraviges i de tilfælde, hvor de begunstigede lande er underudviklede. Ligeledes må vor hjemlige strukturrationalisering af landbruget være tilendebragt, før et sådant dansk initiativ er politisk muligt.

Sluttelig nogle ord om mulighederne for fjernelse af handelsskrankerne for u-landenes industrivarer. Man må her straks gøre sig klart, at der endnu ikke findes nogle betydelige industrivareområder, på hvilke u-landene har en *særlig* eksportinteresse. De udviklede lande kan derfor ikke for eksempel sænke toldsatserne generelt for visse industrivarer med henblik på at forøge u-landenes eksportindtægter. Den ved de lavere toldsatser fremkaldte

[9]) Eksempler på disse: Bananer, kaffe, kakao, te, krydderier, sukker, tobak, olie og olieprodukter, oliefrø, palmeolie, fiskeolie, jute, bomuld, silke, tropiske træprodukter og gummi.

forbrugsudvidelse vil nemlig først og fremmest gavne andre industrilande, som også producerer de pågældende varer. Dette betyder, at toldlettelser for industrivarer må gives på præferencebasis, hvis målet er skabelse af en større industrieksport fra u-landene. I denne henseende påkalder et nyligt australsk initiativ inden for GATT stor interesse. På GATT-rådets møde den 28. maj fremførte den australske repræsentant en ansøgning om tilladelse til at sætte sig ud over GATT-traktatens artikel I (mestbegunstigelsesprincippet) ved import af industrivarer og halvfabrikata fremstillet i underudviklede lande[10]). Den australske delegerede begrundede ansøgningen med, at en mildnelse af mestbegunstigelsesklausulen er absolut nødvendig, hvis man vil bidrage til at skabe en større industrieksport fra u-landene, fordi størstedelen af disse landes industrier endnu ikke er konkurrencedygtige på verdensmarkedet. Australien ønskede derfor at forbedre u-landenes position på sit marked ved fastsættelse af præferencetoldsatser, der lå under mestbegunstigelsessatserne, men ville i øvrigt ikke diskriminere u-landene imellem. For ikke at skade andre industrilandes og australsk industri alvorligt var den australske regering i øvrigt indstillet på at sammenkoble præferencesatserne med en kvoteringsordning. Det australske initiativ blev på rådsmødet hyldet stærkt af u-landene, og rådet nedsatte en særlig arbejdsgruppe til behandling af ansøgningen.

Grundet på forskellen i erhvervsstruktur mellem Danmark og Australien (Australien er fortrinsvis et landbrugsland) og ligeledes på grund af den danske industris store hjemmebasis er et dansk initiativ lig det australske næppe politisk og økonomisk muligt endnu. Imidlertid må Danmark vise sin gode vilje ved at støtte Australiens og andre landes bestræbelser på at lette adgangen for u-landenes industrieksport. Dansk industri er konkurrencedygtig – det viser ikke mindst den stadigt ekspanderende industrieksport til fællesmarkedslandene på trods af høje toldmure. Man behøver derfor næppe frygte et stort tilbageslag på de internationale markeder. Dertil kommer, at u-landenes industrielle eksportsortiment ikke ligner det danske i særlig høj grad, selv om direktør I. C. Thygesen har ret i, at udviklingslandenes industrielle opbygning ofte er centreret omkring tekstilvarerne, hvor landene hyppigt i forvejen er i besiddelse af »know-how«.

[10]) GATTs bekendtgørelse om dette andragende i en pressemeddelelse af 3. juni 1965 er omtalt i litteraturlisten, appendix 3.

APPENDIX 1

GATT-TRAKTATENS IV DEL

Udenrigshandel og udvikling

ARTIKEL XXXVI

Principper og mål

1. De kontraherende parter,

a) der erkender, at denne overenskomst grundlæggende mål omfatter en forbedring af levestandarden og en fortsat udvikling af alle de kontraherende parters økonomi, og betragter opnåelsen af disse mål som særlig påkrævet for de mindre udviklede kontraherende parter;

b) der erkender, at de mindre udviklede kontraherende parters eksportindtægter kan yde et afgørende bidrag til deres økonomiske udvikling, og at størrelsen af dette bidrag afhænger af de priser, som de mindre udviklede kontraherende parter betaler for forsyningsmæssigt vigtige varer, af omfanget af deres eksport samt de priser, de opnår for denne eksport;

c) der konstaterer, at der er stor forskel på levestandarden i mindre udviklede lande og andre lande;

d) der erkender, at både en individuel og en fælles indsats er nødvendig for at fremme de mindre udviklede kontraherende parters økonomiske udvikling og fremkalde hurtige forbedringer af levestandarden i disse lande;

e) der erkender, at den internationale handel som middel til at opnå økonomisk og social fremgang bør foregå efter regler og fremgangsmåder – samt foranstaltninger iværksat i henhold til sådanne regler og fremgangsmåder – som er i overensstemmelse med de i denne artikel omhandlede mål;

f) der konstaterer, at *de kontraherende parter* vil kunne sætte mindre udviklede kontraherende parter i stand til at bringe særlige forholdsregler i anvendelse for at fremme deres udenrigshandel og udvikling;

er blevet enige om følgende:

2. Der tiltrænges en hurtig og varig forøgelse af de mindre udviklede kontraherende parters eksportindtægter;

3. Der tiltrænges en positiv indsats for at sikre de mindre udviklede kontraherende parter en andel af væksten i udenrigshandelen, svarende til det af deres økonomiske udvikling skabte behov;

4. I betragtning af, at mange mindre udviklede kontraherende parter fortsat er afhængige af eksport af et begrænset antal råvarer, er der et behov for i videst muligt omfang at skaffe disse varer adgang til verdensmarkedet på gunstigere og mere acceptable vilkår og i givet fald at finde frem til foranstaltninger, som vil kunne stabilisere og forbedre vilkårene på ver-

densmarkedet for disse varer, herunder især forholdsregler, som tager sigte på stabile, rimelige og lønnende priser, idet formålet hermed skal være at muliggøre en udvidelse af verdenshandelen og efterspørgselen samt en dynamisk og stadig vækst i realværdien af disse landes eksportindtægter og således skaffe dem voksende midler til deres økonomiske udvikling;

5. De mindre udviklede kontraherende parters hurtige økonomiske udvikling vil kunne lettes ved at gøre deres økonomiske struktur alsidig og ved at undgå en for udstrakt afhængighed af råvareeksport. Der er derfor behov for udvidet adgang på gunstige vilkår og i størst muligt omfang til markeder for forædlede produkter og færdigvarer, der er eller vil kunne blive af særlig eksportinteresse for de mindre udviklede kontraherende parte;

6. På grund af de mindre udviklede kontraherende parters stadige uopfyldte behov for eksportindtægter og andre valutaindtægter, er der en betydningsfuld sammenhæng mellem udenrigshandel og økonomisk udviklingsbistand. Der er derfor behov for et nært og fortløbende samarbejde mellem *de kontraherende parter* og de internationale låneinstitutioner, således at de så effektivt som muligt kan bidrage til at lette de byrder, som disse mindre udviklede kontraherende parter påtager sig af hensyn til deres økonomiske udvikling;

7. Der er behov for et hensigtsmæssigt samarbejde mellem *de kontraherende parter,* andre samarbejdsorganer på regeringsplan og de af De Forenede Nationers organer og særorganisationer, hvis virksomhed berører de mindre udviklede landes udenrigshandel og økonomiske udvikling;

8. De udviklede kontraherende parter forventer ikke gensidighed for de forpligtelser, som de påtager sig under handelsforhandlinger, til at nedsætte eller afskaffe told og andre hindringer for de mindre udviklede kontraherende parters udenrigshandel;

9. Vedtagelsen af foranstaltninger til gennemførelse af disse principper og mål skal ske ved en bevidst og formålsbestemt indsats fra de kontraherende parters side, både hver for sig og i fællesskab.

ARTIKEL XXXVII

Forpligtelser

1. De udviklede kontraherende parter skal i videst muligt omfang, d. v. s. medmindre tvingende grunde, herunder lovgivningsmæssige hensyn, gør det umuligt:

a) lægge stor vægt på nedsættelse og afskaffelse af handelsskranker for varer, der er eller måtte blive af særlig eksportinteresse for mindre udviklede kontraherende parter, herunder told og andre restriktione, der indebærer en urimelig forskelsbehandling af sådanne varer i henholdsvis uforarbejdet og forarbejdet form;

b) afholde sig fra at indføre eller forøge incidensen af told eller andre importskranker på varer, der er eller vil kunne blive af særlig eksportinteresse for mindre udviklede kontraherende parter; og

c) i) afholde sig fra at indføre nye finanspolitiske foranstaltninger, og

ii) i forbindelse med omlægninger af deres skattepolitik tilstræbe en snarlig indskrænkning og afskaffelse af finanspolitiske foranstaltninger, som i væsentlig grad vil kunne hindre eller hindrer væksten af forbruget af sådanne råvarer i naturlig eller i forarbejdet form, som udelukkende eller i overvejende grad fremstilles i de mindre udviklede kontraherende parters landområder, og som særligt gælder for sådanne varer.

2. a) Nårsomhelst det må antages, at en bestemmelse i stk. a), b) eller c) i paragraf 1 ikke efterleves, skal sagen forelægges *de kontraherende parter* enten af den kontraherende part, der ikke efterlever vedkommende bestemmelse, eller af en hvilken som helst anden interesseret kontraherende part.

b) i) *De kontraherende parter* skal, såfremt en interesseret kontraherende part fremsætter anmodning derom, og uden derved at foregribe eventuelle bilaterale drøftelser, indlede konsultationer om spørgsmålet med den pågældende og med alle interesserede kontraherende parter med henblik på at søge opnået en for alle de pågældende kontraherende parter tilfredsstillende løsning og derved fremme de i artikel XXXVI opstillede mål. Under sådanne konsultationer skal de fremførte begrundelser for, at bestemmelserne i paragraf 1, a), b) eller c) ikke er blevet gennemført, gøres til genstand for undersøgelse.

ii) Da det i visse tilfælde vil være lettere for de enkelte kontraherende parter at gennemføre bestemmelserne i stk. a), b) og c) i paragraf 1, hvis der træffes foranstaltninger i fællesskab med andre, udviklede kontraherende parter, vil sådanne konsultationer i givet fald kunne tage sigte herpå.

iii) *De kontraherende parters* konsultationer vil endvidere i givet fald kunne tage sigte på at opnå enighed om en fælles optræden med henblik på at fremme overenskomstens mål som forudsat i artikel XXV, paragraf 1.

3. De udviklede kontraherende parter skal:

a) bestræbe sig for så vidt muligt at holde handelsavancer på et rimeligt niveau i tilfælde, hvor regeringen direkte eller indirekte fastsætter salgspriser for produkter, der udelukkende eller i overvejende grad fremstilles i mindre udviklede kontraherende parters landområder;

b) tage under positiv overvejelse at gennemføre andre foranstaltninger, som tilsigter at øge mulighederne for en udvidet import fra mindre udviklede kontraherende parter og i dette øjemed medvirke til hensigtsmæssige internationale foranstaltninger;

c) tage særligt hensyn til de mindre udviklede kontraherende parters

handelsinteresser, når der tages stilling til anvendelsen af andre foranstaltninger, der i henhold til denne overenskomst er tilladt for at imødegå særlige problemer, og undersøge alle muligheder for konstruktive indgreb, før sådanne foranstaltninger bringes i anvendelse i tilfælde, hvor disse ville berøre de pågældende kontraherende parters væsentlige interesser.

4. De mindre udviklede kontraherende parter påtager sig at tage passende skridt til at gennemføre bestemmelserne i IV del til gavn for andre mindre udviklede kontraherende parter, og finde frem til forholdsregler, der er forenelige med deres egen øjeblikkelige og fremtidige udvikling og deres økonomiske og handelsmæssige behov under hensyntagen til såvel handelens hidtidige udvikling som til de mindre udviklede kontraherende parters handelsinteresser set under ét.

5. Under opfyldelsen af de i paragraf 1–4 nævnte forpligtelser skal hver af de kontraherende parter give alle andre interesserede kontraherende parter fuld og omgående adgang til konsultationer om alle sager eller vanskeligheder, der måtte opstå, i henhold til de i denne overenskomst fastsatte sædvanlige regler.

ARTIKEL XXXVIII

Fælles optræden

1. De kontraherende parter skal inden for rammerne af denne overenskomst og i øvrigt, når det er formålstjenligt, i fællesskab medvirke til at fremme de i artikel XXXVI opstillede mål.

2. *De kontraherende parter* skal i særdeleshed:

a) i givet fald træffe forholdsregler – også gennem internationale aftaler – med henblik på at tilvejebringe forbedrede og acceptable vilkår for adgang til verdensmarkedet for råvarer, som er af særlig interesse for mindre udviklede kontraherende parter, og finde frem til forholdsregle, der tager sigte på at stabilisere og forbedre vilkårene på verdensmarkedet for disse produkter, herunder forholdsregler som vil kunne tilvejebringe stabile, rimelige og lønnende priser for eksporten af sådanne produkter;

b) i anliggender vedrørende udenrigshandels- og udviklingspolitik tilstræbe et hensigtsmæssigt samarbejde med De Forenede Nationer og dens organer og særorganisationer, herunder eventuelle institutioner, der måtte blive oprettet på grundlag af rekommandationer fra De Forenede Nationers handels- og udviklingskonference;

c) deltage i analyser af mindre udviklede kontraherende parters udviklingsplaner og -politik, i undersøgelser af forholdet mellem udenrigshandel og bistand med henblik på at finde frem til konkrete forholdsregler, der vil kunne øge eksportevnen og lette adgangen til eksportmarkederne for de således udviklede industriers varer, og i denne forbindelse deltage i et hen-

sigtsmæssigt samarbejde med regeringer og internationale organisationer, herunder i særdeleshed organisationer der har indflydelse på finansiel bistand til økonomisk udvikling, i systematiske undersøgelser af forholdet mellem udenrigshandel og bistand i de enkelte udviklingslande med henblik på at tilvejebringe en overskuelig analyse af deres eksportevne og afsætningsmuligheder og i alle andre forholdsregler, der måtte være fornødne;

d) foretage en fortløbende undersøgelse af verdenshandelens udvikling med særligt henblik på vækstraten i de mindre udviklede kontraherende parters handel og rette sådanne henstillinger til de kontraherende parter som efter omstændighederne skønnes formålstjenlige;

e) medvirke til udvikling af gennemførlige metoder til udbygning af handelen med henblik på økonomisk udvikling gennem international harmonisering og tilpasning af de enkelte landes politik og bestemmelser, gennem teknisk og kommerciel standardisering inden for produktion, transport og afsætning og gennem eksportfremmende foranstaltninger ved tilvejebringelse af muligheder for en udbygning af oplysningstjeneste vedrørende handel samt ved udvikling af markedsundersøgelser; og

f) oprette sådanne institutioner som måtte være nødvendige for at fremme de i artikel XXXVI opstillede mål og iværksætte de i denne del af overenskomsten indeholdte bestemmelser.

APPENDIX 2

Oversigt over GATT-landene pr. 1/5 1965

I. Følgende lande er kontraherende parter i GATT:

Amerikas Forenede Stater
Australien
Belgien
Brasilien
Burma
Burundi
Cameroun
Canada
Centralafrikanske Republik
Ceylon
Chile
Congo (Brazzaville)
Cuba
Cypern
Dahomey
Danmark
Dominikanske Republik
Elfenbenskysten
Finland
Frankrig
Gabon
Gambia
Ghana
Grækenland
Haiti
Indien
Indonesien
Israel
Italien
Jamaica
Japan
Kenya
Kuwait
Luxembourg
Madagascar
Malawi
Malaysia
Malta

Mauritanien	Portugal	Tjekkoslovakiet
Nederlandene	Rhodesia	Togo
Nicaragua	Senegal	Trinidad-Tobago
Niger	Sierra Leone	Tyrkiet
Forbundsrepublikken Nigeria	Spanien	Forbundsrepublikken Tyskland
Norge	Storbritannien	Uganda
Ny Zealand	Sverige	Uruguay
Pakistan	Sydafrika	Østrig
Peru	Tanzania	Øvre Volta
	Tchad	

II. Lande der har tiltrådt GATT på foreløbige vilkår (medlemslande uden stemmeret):

Forenede Arabiske Republik	Island	Schweiz
Argentina	Jugoslavien	Tunesien

III. Lande der er tilknyttet GATT-samarbejdet (med adgang til at deltage i dets drøftelser):

Cambodia	Polen

IV. Tidligere koloniområder der fortsat de facto har GATT-rettigheder og -forpligtelser, medens de overvejer deres fremtidige stilling til GATT (en kvalificeret observatørstatus):

Algeriet	Congo (Leopoldville)	Ruanda
	Mali	Zambia

APPENDIX 3

Litteratur vedrørende verdenshandelskonferencen

1. Raul Prebisch, *Towards A New Trade Policy For Development,* udgivet af United Nations Conference on Trade and Development, 1964.

Denne såkaldte Prebisch-rapport udarbejdedes som omtalt i artiklen af verdenshandelskonferencens generalsekretær, Raul Prebisch, der senere også blev UNCTADs første generalsekretær. Rapporten, der er på 152 sider, skulle være et oplæg til konferencen, og den fik afgørende betydning for de førte drøftelser. Fra forskellig side er rapporten blevet kritiseret, fordi den spændte u-landenes forventninger alt for højt og derfor var medvirkende årsag til de første konferenceugers hyppige kriser.

2. Thorkil Kristensen og P. Nyboe Andersen, *U-landshjælpen og erhvervslivet*. Eksportinstituttets Småskrifter nr. 2, 1963.

Eksportinstituttet ved Handelshøjskolen i København offentliggør mindre arbejder vedrørende økonomiske og juridiske problemer inden for den internationale handel i serien Eksportinstituttets Småskrifter, hvoraf nr. 7 nu står foran udgivelse. Seriens nr. 2 gengiver to forelæsninger, holdt i 1963 af professor Thorkil Kristensen og professor P. Nyboe Andersen. De 2 forelæsningers emner var henholdsvis »U-landshjælpen som samlet problem for den vestlige verden« og »Den danske u-landshjælp og erhvervslivet«. For forståelsen af verdenshandelskonferencens drøftelser af u-landenes centrale problemer er særligt Thorkild Kristensens bidrag værdifuldt. Dette hæfte er på 51 sider.

3. Bela A. Balassa, *Trade Prospects for Developing Countries,* Illinois, 1964.

Denne bog er særlig interessant ved, at forfatteren belyser u-landenes fremtidige finansielle problemer gennem en analyse af den sandsynlige udvikling for forskellige eksportvaregrupper sammenholdt med industrialiseringens store importbehov. Som det fremgår af artiklen foran, når Balassa i sin 450 siders dybtgående analyse til et mindre fremtidigt valutagab end Prebisch, selv om disse to u-landseksperters præmisser er de samme. Megen nyttig statistik for u-landene kan hentes i denne bog, der absolut ikke tynges af egentlig teori.

4. *Beretning om De Forenede Nationers Konference om Handel og Udvikling (Verdenshandelskonferencen), Foråret 1964,* udgivet af den danske delegation til verdenshandelskonferencen, sept. 1964.

Denne rapport giver på 111 sider en meget omfattende og systematisk fremstilling af verdenshandelskonferencens forløb. Herudover gives en kort redegørelse for såvel konferencens tilblivelseshistorie som dens forberedelse. Rapporten er måske særlig interessant ved, at drøftelserne i de 5 hovedkomiteer er gengivet af netop de folk, der deltog i komitéarbejdet (Danmark var repræsenteret i alle hovedkomiteer).

5. Staffan Burenstam Linder, Världshandelskonferencen, *Ekonomisk Revy febr. 1964.*

Forfatteren af denne lille artikel på 4 sider deltog i det omfattende forberedelsesarbejde forud for verdenshandelskonferencen, og artiklen er da også skrevet før konferencens åbning og kan derfor ikke vurdere resultaterne, kun oplægget. Alligevel påkalder artiklen interesse, fordi Burenstam Linders vurdering af konferencens resultater *før starten* stemmer nøje overens med den almindelig opfattelse blandt »fagfolk« *efter konferencen.*

6. P. F. Naegeli, Verdenshandelskonferencen, *Danske Økonomer nr. 20, 1964.*

Denne artikel er antagelig den bedste kortfattede fremstilling, der findes på dansk af verdenshandelskonferencens forløb. Forfatteren deltog i konferencen som sagkyndig fra handelsministeriet og var specielt tilknyttet 2. hovedkomité, hvorfor vurderingen af de her opnåede resultater er af særlig interesse.

7. F.N.s handels- og udviklingskonference, *Udenrigsministeriets Tidsskrift nr. 34, 1964.*

Denne artikel giver ligesom ovenfor nævnte en kort oversigt over konferencens forløb, og de 2 artikler vurderer heller ikke de opnåede resultater forskelligt.

8. Nydannelse inden for F.N., *Udenrigsministeriets Tidsskrift nr. 10, 1965.*

Denne artikel giver en ganske detaljeret beskrivelse af UNCTADs organisatoriske opbygning og formål. UNCTADs baggrund, verdenshandelskonferencen sidste år, omtales kun sporadisk på dette sted.

Litteratur vedrørende det nye kapitel IV i GATT-traktaten

1. Gottfried Habeler, *Trends in International Trade,* Genève, 1958.

Denne af GATT udgivne publikation er resultatet af det arbejde, et ekspertudvalg under ledelse af professor Haberler udførte, hvorfor den også benævnes Haberler-rapporten. Udvalget var blevet nedsat i november 1957 og havde fået til opgave i en undersøgelsesrapport at klarlægge udviklingslandenes handelsproblemer med særlig vægt på råvareprisernes udvikling. Haberler-rapporten fik stor betydning som »baggrundsmateriale« ved de drøftelser, som i 1963 førte til vedtagelsen af GATTs aktionsprogram, hvorom henvises til artiklen.

2. Nils Montan: GATT vid skiljevägen, *Ekonomisk Revy nov. 1963.*

På 6 sider gives her en præcis formulering af de problemer, GATT i 50erne og begyndelsen af 60erne har stået overfor. Efter forfatterens mening vil Kennedyrunden og GATTs succes ved udformningen af den nye handelspolitik over for u-landene være afgørende for GATTs fremtid.

3. *Forslag til folketingsbeslutning angående Danmarks undertegnelse af den i Genève den 8. februar 1965 udfærdigede protokol om udvidelse af Den Almindelige Overenskomst om Told og Udenrigshandel med IV. del om Udenrigshandel og udvikling,* udgivet af Udenrigsministeriet.

Dette skrift indeholder: 1) Bemærkninger til forslag til folketingsbeslutning, 2) Oversigt over GATT-landene samt 3) »Protokol om udvidelse af Den Almindelige Overenskomst om Told og Udenrigshandel med IV. del om Udenrigshandel og Udvikling«. Sidstnævnte protokol gengives på såvel engelsk som dansk og med hele sit indhold, d. v. s. ud over de 3 artikler også fortolkningen af disse.

4. Nye Gatt-bestemmelser, *Udenrigsministeriets Tidsskrift nr. 16, 1965.*

Denne artikel tolker de nye GATT-artikler, og den aktuelle baggrund var Folketingets samtykke af 11. marts 1965 til undersøgelse af den nye GATT-protokol med artikler og fortolkninger.

5. Das »Entwicklungskapitel« des GATT-Statuts, *Neue Zürcher Zeitung, 28. november 1964.*

   Denne avisartikel kan udmærket så som eksponent for den tyske vurdering af det nye GATT-kapitels værdi. Den tyske presses vurdering afveg rigtignok kun lidt fra den danske opfattelse, men tyskerne syntes generelt noget mere pessimistiske med hensyn til udviklingskapitlets evne til at klare u-landenes handelsproblemer.

6. K. Storm Hansen, Ny GATT-kurs over for u-landene som dog stadig ikke er tilfredse, *Børsen den 11. 2. 1965.*

   Denne artikels læseværdighed beror ikke kun på, at det er en endog særdeles kyndig pressemand, der bedømmer de nye GATT-artikler. Artiklen er også interessant, fordi den belyser sammenhængen mellem verdenshandelskonferencens resultater og det nye kapitel IV.

7. G.A.T.T. chapter approved. New Deal for less developed countries. *The financial Times, 27. november 1964.*

   Denne artikel bedømmer ikke det nye kapitel, vedtaget dagen før af GATTs kontraherende parter, særlig optimistisk. »It (kapitel IV) has nothing to say on preferences and no time-table is mentioned for reduction and elimination of trade barriers to items of export interest to the less-developed group—two of their main demands.«

8. *Press Release of 3. june 1965,* GATT.

   Denne pressemeddelelse, der kan rekvireres fra GATTs informationstjeneste i Geneve, omhandler Australiens ansøgning af 28. maj 1965 til GATT-rådet om tilladelse til at give underudviklede lande toldpræferencer ved import af industrivarer og halvfabrikata.

ET UDVALG AF LITTERATUR OM DANMARK OG FÆLLESMARKEDET I PERIODEN JANUAR 1963–JULI 1965

Bibliotekar ANNA-LISE KAABER

Den følgende oversigt over litteraturen om Danmark og Fællesmarkedet, der her er ført frem til juli 1965, er en à jourføring og en supplering af det analoge arbejde for perioden 1957–62, der tidligere er blevet publiceret i dette tidsskrift, se Økonomi og Politik 1964, nr. 4, pg. 349–364. De retningslinier, der var vejledende for bibliografiens første del, er derfor i det store og hele blevet bibeholdt for denne dens anden del.

BØGER, PJECER m. v. PA DANSK

Arbejdsministeriet:

Det Europæiske Økonomiske Fællesskab. Rådet. Rådets beslutning af 2. april 1963 om opstilling af almindelige principper til gennemførelse af en fælles politik for faglig uddannelse. (Arbejdsministeriets oversættelse). 8 sider (stencileret).

Det Europæiske Økonomiske Fællesskab. Rådet. Direktiv om administrative fremgangsmåder og praksis med hensyn til en medlemsstats lønmodtageres og deres familiemedlemmers indvandring, beskæftigelse og ophold i de andre medlemsstater i Fællesskabet. (Arbejdsministeriets oversættelse). 6 sider (stencileret).

Det Europæiske Økonomiske Fællesskab. Rådet. Forordning nr. 9 om Den Europæiske Sociale Fond. (Arbejdsministeriets oversættelse). 20 sider (stencileret).

Det Europæiske Økonomiske Fællesskab. Rådet. Forordning nr. 14 om gennemførelse af en statistisk lønundersøgelse. (Arbejdsministeriets oversættelse) 4 sider (stencileret).

Det Europæiske Økonomiske Fællesskab. Rådet. Forordning nr. 15 om de indledende forholdsregler til gennemførelse af arbejdskraftens frie bevægelighed inden for Fællesskabet. (Arbejdsministeriets oversættelse). 26 sider (stencileret).

Det Europæiske Økonomiske Fællesskab. Rådets forordning nr. 38/53/CEE af 25. marts 1964 om arbejdskraftens frie bevægelighed inden for Fællesskabet. (Arbejdsministeriets oversættelse). 36 sider (stencileret).

Det Europæiske Økonomiske Fællesskab. Rådet. Forordning nr. 47/63/EWG af 31. maj 1963 om ændringer i forening nr. 9 om Den Europæiske Sociale Fond. (Arbejdsministeriets oversættelse). 8 sider (stencileret).

Baumann, Peter: Annulationspørgsmålet i Det Europæiske Ykonomiske Fællesskab. Juristforbundets Forlag, 1965. 109 sider. Litteraturhenvisninger.

Bengtsson, Gustaf: Kultur – frihed og Rom-unionen. Dansk Samling, 1963. 15 sider.

Bjørnekjær Jensen, Flemming: International økonomisk og politisk integration. (I: Unge liberale. 14 indlæg i debatten om opbruddet i samfundet. Red. af Sven Ove Gade s. 9–28. 1964). (Spektrums aktuelle, 5).

Bock, Fritz: Vi og Fællesmarkedet. Udg. af Erhvervenes Oplysningsråd, 1964. 25 sider.

Danish and Norwegian law. A general survey. Ed. by the Danish Committee on Comparative Law. Gad, 1963. 251 sider.

Danmarks samhandel med udenforstående lande ved dannelse af et udvidet europæisk økonomisk fællesskab. Udenrigsministeriet 1963. 181 + 4 sider (stencileret).

Folketinget:

Vedrørende Folketingets forhandlinger om EEC 1963/64 se Oversigten til Folketingstidende samt Registret til Folketingstidende. Tillæg B.

Fællesmarkedets kornprisforlig i retrospekt. Udg. af Det Udenrigspolitiske Selskab. August 1965. 8 sider.

Gottlieb, Henning: Fællesmarkedets landbrugsordning. Harck, 1964. 71 sider. (Foreningen til unge Handelsmænds Uddannelse. Handelshøjskolen i København. Eksportinstituttets småskrifter, 5).

Handelsministeriet:

Almindelig plan for ophævelse af begrænsningerne i etableringsfriheden. Vedtaget af Rådet onsdag den 25. oktober 1961 under dets 53. samling. Udg. af Handelsministeriet. 16 sider. (Særnummer). Februar 1962. (Stencileret).

Heiselberg, Vagn: Europas korsvej, enhed eller deling. Det Udenrigspolitiske Selskab og Det Danske Forlag, 1965. 59 sider. (Udenrigspolitiske skrifter, serie 6, no. 4).

Hækkerup, Per: Danmarks udenrigspolitik. (I: Konsulmødet i juni 1964 s. 11–28. 1965). Udgivet af Udenrigsministeriet.

Kirk, Jens: Danmark, Norden og Romunionen. Credo, 1963. 96 sider.

Landbrugsministeriet:

Forordning nr. 19 vedrørende gradvis oprettelse af en fælles markedsorganisation for kornsektoren. Udg. af Landbrugsministeriet. (Foreløbig oversættelse). 1962. 25 sider (stencileret).

Forordning nr. 20 vedrørende gradvis oprettelse af en fælles markedsorganisation for svinekødssektoren. Udg. af Landbrugsministeriet. (Foreløbig oversættelse). 1962. 17 sider (stencileret).

Forordning nr. 21 vedrørende gradvis oprettelse af en fælles markedsorganisation for ægsektoren. Udg. af Landbrugsministeriet. (Foreløbig oversættelse). 1962. 15 sider (stencileret).

Forordning nr. 22 vedrørende gradvis oprettelse af en fælles markedsorganisation for fjerkrækødsektoren. Udg. af Landbrugsministeriet. (Foreløbig oversættelse). 1962. 14 sider (stencileret).

Forordning nr. 23 vedrørende gradvis oprettelse af en fælles markedsorganisation for frugt- og grønsager. Udg. af Landbrugsministeriet. (Foreløbig oversættelse). 1962. 10 sider (stencileret).

Forordning nr. 25 vedrørende finansieringen af den fælles landbrugspolitik. Udg. af Landbrugsministeriet. (Foreløbig oversættelse). 1962. 6 sider (stencileret).

Lando, Ole: Agenten og eneforhandleren i vesteuropæisk ret. Harck, 1965. 137 sider. (Foreningen til Unge Handelsmænds Uddannelse. Handelshøjskolen i København. Eksportinstituttets småskrifter, 7). Litteraturhenvisninger.

Monopoltilsynets Direktorat:

Almindelig plan for ophævelse af begrænsningerne i tjenesteydelsers frie bevægelighed. Udg. af Monopoltilsynets direktorat. 8 sider. (Særnummer). 1962. (stencileret).

Danske virksomheders eneforhandlingsaftaler med eksportører i fællesmarkedslandene. Udg. af Monopoltilsynets direktorat. 4 sider. (Orientering om internationale kartelspørgsmål. Særnummer 1963. Stencileret).

Forespørgsler til Kommissionen og dennes svar vedrørende negativattester – vedrørende Rom-traktatens konkurrenceregler – vedrørende forordning nr. 17's anvendelse på transportsektoren. Udg. af Monopoltilsynets direktorat. 8 sider. (Orientering om internationale kartelspørgsmål. Særnummer november 1962. Stencileret).

Fransk kartelpolitik. Udg. af Monopoltilsynets direktorat. 15 sider. (Orientering om internationale kartelspørgsmål. Særnummer juli 1962. Stencileret).

Fællesmarkedets konkurrenceregler. Udg. af Monopoltilsynets direktorat. 11 sider. (Orientering om internationale kartelspørgsmål. Særnummer januar 1962. Stencileret).

Fællesmarkedets landbrugspolitik. En foreløbig redegørelse udarbejdet på grundlag af oplysninger fra Udenrigsministeriet samt forskellige tidsskrifter og dagblade. Udg. af Monopoltilsynets direktorat. 6 sider. (Orientering om internationale kartelspørgsmål. Særnummer februar 1962. Stencileret).

Fællesmarkedsdomstolens kendelse i Bosch-sagen. Udg. af Monopoltilsynets direktorat. 8 sider. (Orientering om internationale kartelspørgsmål. Særnummer juli 1962. Stencileret).

Fællesmarkedskommissionens afgørelse vedrørende en aftale mellem Grundig Verkaufs-GmbH, Tyskland, og Ets. Consten, S. A. R. L., Frankrig – Fællesmarkedsrådets forordning nr. 19/65 om anvendelse af artikel 85, stk. 3, i Rom-traktaten på kategorier af aftaler og samordnet adfærd. Udg. af Monopoltilsynets direktorat. 22 sider. (Orientering om internationale kartelspørgsmål. Særnummer maj 1965. Stencileret).

Første forordning om anvendelse af bestemmelserne i Rom-traktatens artikler 85 og 86. Forordning nr. 17. Udg. af Monopoltilsynets direktorat. 9 sider. (Orientering om internationale kartelspørgsmål. Særnummer marts 1962. Stencileret).

Kommissionens forordning nr. 153 af 21. december 1962, indeholdende tilføjelser til ændringer af forordning nr. 27 af 3. maj 1962. – Meddelelse vedrørende aftaler om enerepræsentation med handelsagenter/kommissionær. – Meddelelse vedrørende patentlicensaftaler. – Rådets forordning nr. 141 af 26. november 1962 om ikke-anvendelse af Rådets forordning nr. 17 på transportområdet. Udg. af Monopoltilsynets direktorat. 14 sider. (Orientering om internationale kartelspørgsmål. Særnummer januar 1963. Stencileret).

Supplement til Kommissionens forordning nr. 153 af 21. december 1962. 6 sider. (Orientering om internationale kartelspørgsmål. Særnummer 1963. Stencileret).

Kommissionens forordning nr. 99/63 angående de i Rådets forordning nr. 17, artikel 19, § 1 og § 2, foreskrevne høringer. Udg. af Monopoltilsynets direktorat. 6 sider. (Orientering om internationale kartelspørgsmål. Særnummer september 1963. Stencileret).

Kommissionens stillingtagen til en aftale vedrørende vægfliser. (»Convention Faience«). To kundgørelser fra Kommissionen angående ansøgninger om udstedelse af negativattest. Udg. af Monopoltilsynets direktorat. 7 sider. (Orientering om internationale kartelspørgsmål. Særnummer april 1964. Stencileret).

Konkurrencereglerne for produktion af og handelen med landbrugsvarer inden for Fællesmarked. Udg. af Monopoltilsynets direktorat. 6 sider. (Orientering om internationale kartelspørgsmål. Særnummer oktober 1962. Stencileret).

Rom-traktatens konkurrenceregler. Udg. af Monopoltilsynets direktorat. 20 sider. (Orientering om internationale kartelspørgsmål. Særnummer juni 1962. Stencileret).

To andragender om udstedelse af negativattest. Udg. af Monopoltilsynets direktorat. 5 sider. (Orientering om internationale kartelspørgsmål. Særnummer juli 1963. Stencileret).

En tysk omtale af Fællesmarkedets første forordning om anvendelsen af artikel 85 og 86 i Rom-traktaten. Om begrebet »fælles forretningsmetoder« i artikel 85 i Rom-traktaten. Udg. af Monopoltilsynets direktorat. 10 sider. (Orientering om internationale kartelspørgsmål. Særnummer april 1962. Stencileret).

Nyboe Andersen, Poul: Udenrigsøkonomi. 2. udg. Harck, 1964. 323 sider. (Foreningen til Unge Handelsmænds Uddannelse. Handelshøjskolen i København. Skriftrække A, 9).

Nørgaard, J.: Fiskeriproblemer i forbindelse med dannelsen af »de seks« og »de syv«. Foredrag på den 7. fiskerikonference i Karlskrona. H. Chr. Lützhøft, 1960. 30 sider.

Når afgørelsen falder – hvad så? Dansk Ungdom og Europa. (Referat). Ungdomskonferencen 17.–18. november 1962 på Emdrupborg. Udg. af Dansk Ungdoms Fællesråd. 1962. 85 sider.

Offelen, Jaques van: De små lande og det store marked. Udg. af Erhvervenes Oplysningsråd. 1964. 32 sider.

Rom-traktatens regler om konkurrencebegrænsning. – Strukturrationalisering. Taler af P. Verloren van Themaat og Ulf af Trolle. Udg. af Industrirådet, 1963. 49 sider.

Socialministeriet:

Det Europæiske Økonomiske Fællesskab. Rådet. Forordning nr. 3 om social tryghed for vandrende arbejdstagere. (Socialministeriets oversættelse). Februar 1962. 40 sider (stencileret).

Det Europæiske Økonomiske Fællesskab. Rådet. Forordning nr. 4 indeholdende regler til gennemførelse og supplement af forordninger nr. 3 om social tryghed for vandrende arbejdstagere. (Socialministeriets oversættelse). Maj 1962. 57 sider (stencileret).

Thygesen, I. C.: Industrielle investeringsproblemer og markedssynspunkter. Tale ved Danmarks Industriforenings generalforsamling den 13. april 1965. Udg. af Industrirådet, 1965. 15 sider.

Union des Industries de la Communauté Européenne:

Første kommentarer til første forordning vedrørende anvendelsen af Rom-traktatens artikler 85 og 86. (Oversættelse fra den franske udgave). Udg. af Industrirådet, 1962. 51 sider (stencileret).

Øberg-Pedersen, C. A.: Industrien i Fællesmarkedet. Risskov: Panther Bronze, 1963. 52 sider.

Som supplement til ovenstående kan anbefales:

Arbejderbevægelsens Erhvervsråds halvårlige rådsberetninger.
Dansk Arbejdsgiverforening: Årsberetning.
Grosserer-Societetets Komité: Verdensmarkedet og Danmark.
Industrirådet: Årsberetning.
Landbrugsrådet: Årsberetning.
Landsorganisationen De samvirkende Fagforbund: Årsberetning.
Provinshandelskammeret: Årsberetning.

TIDSSKRIFTSARTIKLER

(Vedr. forkortelser for de omtalte tidsskrifter, se Dansk Tidsskrift-Index).

1963

Afgiftsharmonisering i Fællesmarkedet. UdmT Årg. 44 (811–13).

Anden tilnærmelse til fællestariffen. UdmT Årg. 44 (301–02).

Budde Lund, K.: Rom-traktaten og de grønlandske love og ordninger. Grø 1963 (258–72).

Christiansen, Hans C.: Grønland og de internationale markedsdannelser. (Foredrag). Grø 1963 (121–38).

Dahlgren, Alvin B. C.: Major Thompson opdager Europa. T Ind 1963 (489–91).

Danmarks fiskerierhverv og Fællesmarkedet. D Fskt Årg. 81 (3–6).

Danmarks samhandel med udenforstående lande ved dannelsen af et udvidet økonomisk fællesskab. UdmT Årg. 44 (109–11).

Endnu en markedsplanrapport. T Ind 1963 (91–93).

Fog Pedersen, Arne: Danmark og Europa. (Tale). J Ldb Årg. 45 (685–90).

Fællesmarkedets økonomi. T Ind 1963 (9–13).

Hækkerup, Per: Handelspolitiske perspektiver ved årsskiftet. Udm T Årg. 44 (1–4).

Jensen, Alfred: Helhedsløsningen og Fællesmarkedet. Tiden Årg. 24 (285–91).

Kobbernagel, Jan: Rom-traktatens bestemmelser om konkurrenceregulering. Erhvø T Årg. 27 (69–78).

Kristensen, Thorkil: Det internationale marked for landbrugsprodukter. (Foredrag). Sog-T Årg. 78 (1962/63) (482–93).

Lando, Ole: Hvorledes regeres Fællesmarkedet? Kommissionen og Ministerrådet i Det Europæiske Økonomiske Fællesskab. – Med litteraturhenvisninger. Jur Årg. 45 (86–97).

Larsen, Kai Edv.: Europa-tankens konsekvenser. (Fællesmarkedet og Sønderjylland). Grsv Årg. 45 (139–42).

Offelen, Jacques van: »De små lande og det store marked«. (Foredrag). Assd Årg. 68 (749–51).

Paulsen, J. J.: Aktuelle problemer i dansk landbrug. (Foredrag). Natøk T Bd. 101 (1–19).

Rastén, Adolph: Fællesmarkedet – »glædens port«? D Ud Årg. 43 (29–47).

Skovbæk, Jørgen: Rids af europæisk jordlovgivning. D Ldb Årg. 82 (135–40).

Spaak, Paul-Henri: Vestens store krise. (Forhandlingerne mellem England og Det Europæiske Fællesskab). Fremt Årg. 18, nr. 6 (27–32).

Sørensen, Max: Det Europæiske Økonomiske Fællesskab og Danmarks Grundlov. – Med litteraturhenvisninger. Jur Årg. 56 (57–85).

Tandlægerne i Fællesmarkedet, en sammenligning af tandlægernes eksamen og faglige kvalifikationer inden for de 6 fællesmarkedslande. Tandlægebladet Årg. 67 (606–25).

Toldudviklingen i Europa. Udm T Årg. 44 (213–15).

Tolstrup, Fl.: Jordlovgivningen i europæisk belysning. T Lø 1963 (149–59).

Den økonomiske situation inden for EEC. Udm T Årg. 44 (317–18).

Den økonomiske situation inden for Det Europæiske Økonomiske Fællesskab. Udm T Årg. 44 (779–81).

Den økonomiske udvikling inden for Det Europæiske Økonomiske Fællesskab 1964. Udm T Årg. 44 (137–39). Oversigterne over den økonomiske udvikling i Det Europæiske Økonomiske Fællesskab i Udenrigsministeriets Tidsskrift bygger på Kommissionens kvartalsrapporter, som bliver gengivet i sammendrag.

1964

Bech, Ole: Den økonomiske politik inden for Fællesmarkedet. Danske økonomer. Årg. 11 (171–78).

Dansk landbrugseksport i EWG-landenes skygge. Andb Årg. 65 (122–25).

Fællesmarkedets nye markedsordninger for kvæg, kød og mejeriprodukter. Udm T Årg. 45 (697–701).

Grosser, Alfred: Frankrig og Tyskland i Europapolitikken. Fremt Årg. 19, nr. 2. (23–28).

Henningsen, Hans: Problemer i Fællesmarkedet. Hskbl Årg. 89 (464–66).

Den interne udbygning af den økonomiske union rykker i forgrunden hos »de Seks«. Udm T Årg 45 (89–92).

Kallestrup, Lauge R.: Det engelske arbejderpartis syn på fællesmarkedet. V G Årg. 18 (294–300).

Klæbel, Ernst: Eneforhandlerkontrakter og andre aftaler i Fællesmarkedet. T Ind 1964 (115–19).

Krogstrup, Erik: Dansk landbrugs problemer – set på international baggrund. (Foredrag). Ft fB Årg. 23 (4–15).

Lando, Ole: Om Fællesmarkedets Domstol. – Med litteraturhenvisninger. T Rtv Årg. 77 (3–29).

Luns, J. M. A. H.: Det åbne Europa. Fremt Årg. 19, nr. 1 (23–28).

Munk, Åge: Europa ideens spektrum. V G Årg. 18 (271–73).

Tabor, H.: Perspektiver i de Seks' samarbejde. Fremt Årg. 19, nr. 1 (17–22).

Tandlægerne i Fællesmarkedet, harmonisering af studieordningerne inden for de 6 fællesmarkedslande. Tandlægebladet Årg. 68 (637–44).

Transportpolitikken i Det Europæiske Økonomiske Fællesskab. Udm T Årg. 45 (153–58).

Travis, Arne: Antwerpen – et trafikknudepunkt i Fællesmarkedet. T Ind 1964 (113–15).

Vesteuropas udenrigshandel i markedsdannelsernes epoke. Finanstidende 1964 (164–67).

Virkningerne af Fællesmarkedets nye importregler. (Landbrugseksport). Andb Årg. 65 (1444–48). – Udm T Årg. 45 (697–701).

Den økonomiske situation inden for Det Europæiske Økonomiske Fællesskab. Udm T Årg. 45 (121–23).

1965

Bjørnekjær, Flemming: Det økonomiske-politiske samarbejde i fællesmarkedet. Danske økonomer Årg. 12 (331–37).

Carstens, E.: Fællesmarkeds-status. T Ind 1965 (33–34).

Enquête blandt virksomhedsledere i EEC om den økonomiske udvikling i Fællesskabet. Udm T Årg. 46 (91–92).

Det Europæiske Økonomiske Fællesskab ved årsskiftet. Udm T Årg. 46 (161–63).

Fællesmarkedets juleforlig vedrørende de fælles kornpriser. Udm T Årg. 46 (236–38).

Hansen, Knud: Højskolen og Fællesmarkedet. Hskbl Årg. 90 (451–53).

Heiselberg, Vagn: Europæisk forår. Fremt Årg. 20, nr. 3 (34–36).

Heldring, J. L.: Atlantisk partnerskab og europæisk samarbejde. Fremt Årg. 20, nr. 3 (13–22).

Kraft, Ole Bjørn: Europas framtid. Svensk Tidskrift Årg. 52 (26–32).

Kristensen, Thorkil: Europæisk integration i lyset af nogle almene økonomiske tendenser i tiden. Natøk T Bd. 103 (1–17).

Suspension af visse toldsatser i EEC's fællestarif i 1965. Udm T årg. 46 (85–86).

Tandlægerne i Fællesmarkedet, harmonisering af de kollegiale vedtægter inden for de 6 fællesmarkedslande. Tandlægebladet Årg. 69 (512–17).
Thygesen, I. C.: Industrielle investeringsproblemer og markedssynspunkter. T Ind 1965 (157–62).
Den økonomiske situation i Det Europæiske Økonomiske Fællesskab. Udm T Årg. 46 (65–66 og 385–87).

AVISARTIKLER

(Vedr. forkortelser for de omtalte avisartikler, se »Avis-Kronik-Index«).

1963

Aron, Raymond: Hvad vil han med Europa? – Det snævre vidsyn. (de Gaulle og Europa). Berl T 13.14.2.
Asmussen, Johan: I strid med Grundloven? (Svar til Harald Høgsbro. Jyl P 19.12. 1962). Jyl P 17.1.
Barfod, Gustav: Ungt må Europa endnu være. De Gaulle, England og Fællesmarkedet. Berl T 28.1.
Bartels, Eyvind: De rejste ud ... (Om danskhed. Tale ved Dansk Samvirkes stævne på Kronborg). Kr D 17.6.
Bjøl, Erling: De Gaulles store plan. Pol 26..6
Bjøl, Erling: Hvorfor de Gaulle fik væltet spillet. Pol 4.2.
Bøggild, Johannes: Fællesskabet set fra Europa. Berl T 11, 15, 16, 17, 21.1.
Bøgh-Andersen, Niels: Nogle bemærkninger til markedsdebatten. Inf 15.1.
Carstensen, V. E.: Demokrati og Fællesmarked. (Svar til Hans Rasmussen. Akt 11.12. 1962). Akt 8.1.
Christiansen, Hans C.: Grønland og en europæisk markedsordning. Flen A 1, 2, 4.2.
Eichner-Larsen, Ib: Den udenlandske arbejdskraft inden for Fællesmarkedet. Berl T 5.9., 13.9.
Federspiel, Per: Er det sket med Europarådet? Berl T 1.1.
Federspiel, Per: Skal Danmark have en ny markedspolitik i 1964? Inf 31.12.
Gelting, Jørgen: Danmark uden for Fællesmarkedet. Inf 9.2.
Graae, Poul: Europæisk omvæltning. Børs 28.2.
Heurlin, Bertel: Danmark og Tyskland – et ambivalent forhold. Berl A 25.1.
Hohlenberg, Johannes: Europas forenede stater. Jyl P 20.2.
Hvorfor det kom til det europæiske nederlag i Bruxelles. Af *Johannes Bøggild, Raymond Aron* og The Times' korrespondent i Paris. Berl T 30.1.
Hækkerup, Per: Europa vil samles. Berl T 1.1.
Hækkerup, Per: Skal Danmark have en ny markedspolitik i 1964? Inf 31.12.
Høgsbro, Harald: Læren af de Gaulles afvisning. Jyl P 30.1.
Jakobsen, Frode: Danmark og europæisk politik. Inf 18.2.
Jakobsen, Frode: Efter Bruxelles. Dem 2.2.
Jensen, Hans: Charles den Store – og Danmark den Lille. (Jens Otto Krag og fællesmarkedsforhandlingern). Pol 7.2.
Svar af *Erling Bjøl:* Krag og de Gaulle. Pol 13.2. –
Svar af *Hans Jensen:* Pol 15.2.
Kraft, Ole Bjørn: Europa, Danmark og fremtiden. Kr D 12.2.
Krag, J. O.: Markedsdebatten og afgiftsforhøjelsen. Pol 10.2.
Krag, J. O.: Norden og den nye markedssituation. At 18.2.

Kristensen, Thorkil: Vestens samarbejde. III. Inf 31.8. 2.9.
Kristensen, Thorkil: De økonomiske forbindelser mellem Europa og de andre verdensdele. Inf 23–24.4.
Lange, Halvard: Europas markedssituasjon. Akt 8.2.
Linnemann, Willy-August: Nytår 1963. Danmarm i Rom-unionen – på vej mod en ny guldalder? Berl T 2.1.
Mortensen, Erik: Særstilling eller ligestilling. (International landbrugspolitik). Berl T 27.12.
Møller Poul (I): England dagen derpå. Berl T 1.2.
Møller, Poul (II): Udiplomatiske sandheder om sammenbruddet. Berl A 13.2.
Pedersen, Jørgen: Er det så alvorligt? Jyl P 27.1.
Pedersen, Jørgen: Landbruget og Kennedy-runden. (Fællesmarkedets landbrugspolitik). Jyl P 30.12.
Philip, Kjeld: Danmark vil lide meget ved delingen af Europa. Sk Fb 4.2.
Sørensen, Arne: Europæisk manifest. Inf 9.3. – Svar af Knud Pedersen: Inf 16.3. – Børge Mannov: Inf 23.3. – Knud Christensen: Inf 27.3.
Sørensen, Arne: Foran en ny helstat. (De kulturelle virkninger af Danmarks medlemsskab af Fællesmarkedet). Jyl P 1.12.
Sørensen, Arne: Sydslesvig og det nye Europa. Berl A 29.10.
Sørensen, Arne: »Et verdenshistorisk vendepunkt«. Kr D 17.1.
Svar af Eyvind Bartels: Kr D 19.1. – Arne Sørensen: Kr D 28.1.
Winding Pedersen, H.: Danmark og Rom-unionen. Pol 2, 4, 9.1.
Svar af *Eyvind Bartels:* Pol 11.1. – Svar af Helge Larsen: Pol 15.1.
Svar af *H. Winding Pedersen:* Pol 18.1. – J. O. Krag: Pol 23.1.

1964

Antonsen, Poul: Aktiv handelspolitik på en anden måde. Pol 25.2.
Bartels, Eyvind: Europa og Gaullismen. Kr D 21.1.
Bartels Eyvind: Renhed. Berl T 8.4. – Svar af
Rolf Bagger: Berl T 13.4.
Baunsgaard, Hilmer: En pris, der er for stor. Berl T 23.3.
Baunsgaard, Hilmer: De usikre udsigter. Berl T 13.1.
Bennetzen, Erik: En vurdering af Fællesmarkedets kommende kvæg- og kødordning. Børs 19.7.
Døcker, Henrik: Rundtur til europæiske fællesskaber. Jyd T. 29.7.
Eriksen, Erik: De forsømte muligheders regering. Berl T 5.2.
Kraft, Ole Bjørn: Skal vi ændre den danske markedspolitik? Aalb Am 8.2.
Krag, Jens Otto: Danmark og den nye verden. Kr D 31.12.
Krarup, Per: Danmark og Europa. Dagbl 18.9.
Linnemann, Willy-August: Slesvig i Europa. Inf 8.6.
Moe, Finn: En europæisk overgangstid. Dem 4.2.
Pedersen, Jørgen: Europas forenede stater – århundredets største idé. Jyl P 5.3.
Pedersen, Knud P.: Europæisk kritik af Rom-unionen. Kr D 17.9.

1965

Dahlgaard, Tyge: Fællesmarkedet og Danmark, I–II. Sjæl T 24.5.
Guldberg, Ove: Opbrud i dansk markedspolitik. Berl T 23.2.
Krag, Jens Otto: Opfordring til dristigt initiativ i markedssituationen. Inf 28.4.

Krag, Jens Otto: Sommerens europæiske markedskrise. Akt. 19.8.
Kreisky, Bruno: Europæisk realisme. Inf 30.4.
Raben, Jan: 87 pct. af vor kvæg- og vor kødeksport går til Fællesmarkedet. Inf 3.4.
Rudbeck, Fr.: Hvad vil vi med grænselandet? En opgave på vejen mod Europa. Berl T 22.3
Stokholm, Peter: Europa i dag. Kr D 7.7.
Svane, John E.: På hovedvejen mellem »De Seks« og »De Syv«. Danske firmaer syd for grænsen har fundet nye kunder inden for Fællesmarkedet. Berl A 3.8.

DEN DANSKE ØKONOMISKE SITUATION

Den relativt betydelige nedgang i ledigheden, der gjorde sig gældende i 1. kvartal – sammenlignet med samme tidsrum sidste år – er fortsat i 2. kvartal, og for 1. halvår under ét har den gennemsnitlige ledighed i år kun været halvt så stor som sidste år. Som følge heraf er antallet af beskæftigede

TABEL 1

Den gennemsnitlige ledighed efter de ugentlige opgørelser

	Arbejdsmænd		Byggefag		Andre mænd		Kvinder		I alt	
	1000 ledige	pct.	1000 ledige	pct.	1000 ledige	pct.	1000 ledige	pct.	1000 ledige	pct.
1. kvartal 1964 ..	31.0	12.4	2.0	5.2	6.9	2.3	3.7	1.9	43.6	5.6
1. kvartal 1965 ..	20.9	8.4	1.4	3.5	4.4	1.4	2.5	1.3	29.2	3.7
2. kvartal 1964 ..	5.8	2.3	0.3	0.7	2.5	0.8	1.8	1.0	10.4	1.3
2. kvartal 1965 ..	2.9	1.1	0.2	0.5	1.5	0.5	1.1	0.6	5.7	0.7

arbejdsløshedsforsikrede steget med ca. 10.000 personer. Da tilvæksten til arbejdsstyrken i samme tidsrum har udgjort ca. 18.000 personer, har der været tale om en stigning i beskæftigelsen på ca. 28.000 personer eller ca. 3,6 pct. flere end i 1964. Opgjort på tilsvarende måde steg beskæftigelsen fra 1. halvår 1963 til 1. halvår 1964 med ca. 29.000 personer. Til trods for, at det ekstraordinært lave aktivitetsniveau i begyndelsen af 1963 i sig selv måtte betinge en stærk beskæftigelsesstigning frem til 1964, har der således i år været tale om en vækst af nogenlunde samme størrelsesorden. Som tidligere skyldes nedgangen i ledigheden navnlig, at den sæsonmæssige arbejdsløshed er faldet. I årene 1963–65 udgjorde antallet af ledige i 1. kvartal således ca. 70.000, ca. 44.000 resp. ca. 29.000 personer. For den resterende del af året må man derfor regne med en væsentligt mindre ledighedsreduktion. For 1965 under ét anslår Arbejdsmarkedsrådets sekretariat, at der vil blive tale om en nedgang i forhold til 1964 på højst 6000 personer mod en nedgang fra 1963 til 1964 på ca. 13.000 personer.

Med den fortsatte beskæftigelsesstigning er der tillige sket en vis udligning af de geografiske forskelle i ledighedens fordeling, idet nedgangen i ledigheden har været relativt større i provinsen end i hovedstadsområdet, og inden for provinsen relativt større i landkommunerne end i købstæ-

TABEL 2

Gennemsnitlig beskæftigelse og ledighed 1. kvt. 1964–2. kvt. 1965

1000 personer	1. kvt. 1964	2. kvt. 1964	3. kvt. 1964	4. kvt. 1964	1. kvt. 1965	2. kvt. 1965
Antal arbejdsløshedsforsikrede	779	780	786	794	797	798
Antal ledige	44	10	6	15	29	6
Antal beskæftigede	735	770	780	779	768	792

derne. Umiddelbart må dette overraske, fordi det indebærer, at ledighedsreduktionen har været størst i de områder, hvor presset på arbejdsmarkedet – målt ved ledighedsniveauet – har været mindst. Det må imidlertid erindres, at en vis ledighed altid vil blive registreret som følge af skift mellem forskellige arbejdspladser, hvilket indsnævrer mulighederne for en yderligere nedbringelse af ledigheden, hvor denne i forvejen er lav. Hertil kommer, at der i visse tilfælde kan være tale om strukturel arbejdsløshed, fordi de ledige har en i forhold til efterspørgselens art uhensigtsmæssig sammensætning på uddannelse m. v.

TABEL 3

Boligbyggeriet i større byområder[1])

Antal lejligheder	Påbegyndt		Fuldført		Under opførelse ult. måneden	
	1964	1964	1964	1965	1965	1965
Januar	1120	853	1137	841	22.424	24.280
Februar	714	668	1156	964	21.980	23.981
Marts	2158	2572	1627	1840	22.491	24.656
April	1523	1540	883	1133	23.149	24.965
Maj	1181	928	730	1227	23.596	24.662
Juni	1486	3367	1799	1651	23.247	26.318

[1]) Hovedstadsområdet samt 18 provinsbyer med forstæder.

Det påbegyndte boligbyggeri i de større byområder, der i 1. kvartal kun lå et par procent højere end sidste år, viser for 2. kvartal en stigning på ca. 40 pct. Udviklingen har dog været væsentlig forskellig fra hovedstadsområdet og provinsbyerne. Såvel i 1. som i 2. kvartal viste påbegyndelserne i hovedstadsområdet en stigning i forhold til sidste år på 45–50 pct. For provinsbyernes vedkommende lå påbegyndelserne i 1. kvartal ca. 23 pct. lavere end sidste år, medens der i 2. kvartal var tale om en stigning på ca. 18 pct. Den formodning om en noget langsommere stigningstakt i byggeriet, som udviklingen i 1. kvartal kunne motivere, og som fandt en yderligere begrundelse deri, at den stærke vækst i hovedstadsområdet bl. a. skyldtes igangsætning af et ret stort socialt byggeri, må modificeres væsentligt i lyset af den senere udvikling. De foreliggende oplysninger om det ustøttede byggeri i de frie områder viser dog en lidt langsommere stignings-

takt end hidtil. Det må endelig tages i betragtning, at den stærke stigning i påbegyndelserne i 2. kvartal navnlig skyldes udviklingen i juni måned. Det kan ikke udelukkes, at usikkerheden omkring den fremtidige regulering af obligationsmarkedet har medført en vis forcering af igangsættelserne. For 1. halvår under ét blev der i de større byområder påbegyndt 9928 lejligheder eller ca. 21 pct. flere end i samme tidsrum sidste år. Da fuldførelserne kun steg med ca. 5 pct., indtrådte en kraftig stigning i det igangværende byggeri, der ved udgangen af juni måned lå ca. 13 pct. højere end på samme tidspunkt sidste år.

TABEL 4

Industriens omsætning af egne varer[1]) *1. kvartal*

Mill. kr.	1963	1964	1965	Stigning i pct. 1963-64	Stigning i pct. 1964-65
Industrien i alt	4766	5375	6378	13	19
heraf: nærings- og nydelsesmiddelindustri	1180	1287	1423	9	11
tekstilindustri	310	351	408	13	16
fodtøj- og beklædningsindustri	278	307	354	10	15
træ- og møbelindustri	252	284	354	13	25
papirindustri	202	209	255	4	22
kemisk industri	667	802	898	20	13
sten-, ler- og glasindustri	176	269	316	53	22
jern- og metalindustri	1441	1565	1958	8	25
transportmiddelindustri, excl. værfter	122	138	220	14	60
forskellig anden industri	138	163	192	18	18

[1]) Omsætningstallene er korrigeret for industrier, der ikke indgår i mængdeindekset for industrien.

Inden for industrien har der været tale om en ganske kraftig stigning i aktiviteten sammenlignet med sidste år. Opgjort som årsrate kan beskæftigelsesstigningen for 1. halvår under ét anslås til ca. 4 pct. For 1. kvartal alene synes der at have været tale om en stigning på ca. 6 pct.[1]). Industriens omsætning voksede i samme periode med ca. 18 pct. mod en stigning fra 1963 til 1964 på ca. 12 pct. Fremgangen har været væsentligt stærkere for investeringsvarer (ca. 8 pct.) end for forbrugsvarer (ca. 2 pct.). Betragter man alene omsætningen i de industrier, der indgår i mængdeindekset, har stigningen i begge perioder været ca. 1 pct. større. Fra 1964 til 1965 har omsætningsstigningen i de fleste industrier udgjort 15–25 pct., med en noget lavere stigning for næringsmiddelindustrien og en langt højere stigning for transportmiddelindustrien (excl. værfter) i forbindelse med det store bilsalg navnlig i marts måned. Sammenholdes omsætningsstigningen med stigningen i de omsatte mængder, viser tallene en noget stærkere prisstigning fra 1964 til 1965 end fra 1963 til 1964. Prisstigningerne i år

[1]) Der er herved regnet med samme procentvise korrektion af de foreløbige månedsindeks for industriens beskæftigelse som i de tidligere år.

har udgjort omkring 3–4 pct., dog har der inden for sten-, ler- og glasindustrien været tale om en stigning på ca. 10 pct. For industrien under ét har prisstigningen udgjort ca. 4 pct. – en stigning af nogenlunde samme størrelse som i 4. kvartal sidste år, men en del stærkere end i den foregående periode.

Konjunkturbarometeret ultimo juni måned viser, at industrien fremover forventer en svagere stigning i produktion, beskæftigelse og ordreindgang end hidtil.

TABEL 5

Mængdeindeks for industrien – 1. kvartal

1961 = 100	1963	1964	1965	Stigning i pct. 1963-64	Stigning i pct. 1964-65
Industrien i alt	101.2	114.1	131.8	13	16
heraf: nærings- og nydelsesmiddelindustri	97	104	113	7	9
tekstilindustri	106	119	138	12	16
fodtøjs- og beklædningsindustri	101	112	127	11	13
træ- og møbelindustri	104	116	140	12	21
papirindustri	106	110	126	4	15
kemisk industri	115	139	152	21	10
sten-, ler- og glasindustri	68	100	112	48	12
jern og metalindustri	106	114	136	8	19
transportmiddelindustri, excl. værfter	96	109	170	14	56
forskellig anden industri	103	124	145	20	17

Den tendens til noget kraftigere prisstigninger, som har kunnet konstateres i år, synes i overvejende grad at være bestemt af den indenlandske omkostningsudvikling. Råvarepriserne har siden begyndelsen af året været stabile med tendens til prisfald. For engros prisernes vedkommende viser priserne på importvarer en stigning fra januar til juni i år på knapt 1 pct., og en stigning i forhold til juni sidste år på knapt 2 pct. Derimod viser de danske varer prisstigninger på ca. 5 pct. i den forløbne del af året og på 7 pct. i forhold til 1964. Stigningen har navnlig været udtalt for forbrugsvarerne – ca. 7 pct. i begge perioder mod en stigning i produktionsmiddelpriserne på kun ca. 1 pct. i år og ca. 4 pct. fra juni 1964 til juni 1965.

Med en stigning i reguleringspristallet på 2,2 points har stigningen i april kvartal i år været den hidtil største. I alt nåede pristallet derved op på 112,0 points, hvilket indebærer en dyrtidsregulering på 2 portioner fra efteråret. For arbejdsmarkedet kan lønforhøjelsen anslås til godt 3 pct., der kommer til udbetaling pr. 1. september. For funktionærer, tjenestemænd m. fl. bliver der tale om en lønstigning på godt 5 pct., der udbetales fra 1. oktober. I alt vil dyrtidsreguleringen fra efteråret betyde lønforhøjelser på godt 1,5 mldr. kr. årligt. En yderligere dyrtidsportion vil blive udløst ved et pristal på 114,5. Hvorvidt denne grænse vil blive nået med januar-pristallet er vanskeligt at afgøre. Med udsigt til en lidt langsommere stigningstakt

TABEL 6

Reguleringspristallet

Januar 1963 = 100	Juli 1964	Oktober 1964	Januar 1965	April 1965	Juli 1965
Fødevarer	106.1	107.5	108.8	111.3	115.3
Klæder, fodtøj, vask	102.2	102.2	103.5	105.0	104.6
Brændsel, belysning	108.2	108.3	110.9	113.0	113.2
Anskaffelse og vedligeholdelse af varige forbrugsgoder	102.1	103.2	104.3	104.9	105.6
Spiritus, tobak, restaurationsbesøg	104.1	104.7	105.3	106.5	109.7
Transport	104.3	104.6	104.7	105.6	108.3
Forskellige varer og tjenester	107.6	109.4	113.0	117.8	121.9
Varer og tjenester i alt	105.2	106.3	107.7	109.9	112.5
Boligbenyttelse	104.4	104.4	109.2	109.2	109.2
Tilsammen	105.1	106.0	107.9	109.8	112.0

i den indenlandske produktion og beskæftigelse og tendenser til faldende priser på importerede råvarer skulle man forvente en lidt roligere prisudvikling. På den anden side vil den årligere regulering af pristallets huslejepost formentlig alene medføre en stigning i det samlede pristal på 1 points.

Af den samlede pointsstigning i april kvartal på 2,2 points tegner fødevareposterne sig for 1,45 points eller ca. 66 pct. – prisstigninger på vegetabilske fødevarer har alene medført en stigning i de samlede pristal på næsten 1 points – medens prisstigninger på industrivarer og tjenester har betydet en stigning på ca. 0,4 points eller ca. 18 pct. Endelig har takstforhøjelser for post- og telegrafvæsenet og for statsbanerne medført en opgang på knapt 0,3 points.

Detailomsætningen har i første halvdel af 1965 ligget ca. 10 pct. højere end sidste år mod en stigning fra 1963 til 1964 på ca. 8 pct. Som hidtil har stigningen været stærkest for gruppen »andre forbrugsvarer«, der væsentligst omfatter forskellige varige forbrugsgoder, bortset fra motorkøretøjer. Stigningen var her på ca. 15 pct. Selv om også priserne er gået en del op, har den reale vækst næppe været meget mindre end fra 1963 til 1964. For de øvrige varegrupper har stigningen formentlig været noget mindre end fra 1963 til 1964. Også bedømt i forhold til udviklingen siden be-

TABEL 7

Indeks for detailomsætningen

1961 gns. = 100	Januar-februar		Marts-april		Maj-juni		1. halvår	
	1964	1965	1964	1965	1964	1965	1964	1965
Nærings- og nydelsesmidler	117	124	125	139	130	144	124	136
Beklædning m. v.	107	114	99	116	124	135	110	122
Andre forbrugsvarer	107	120	108	130	116	132	110	127
Detailomsætning i alt	113	121	117	132	127	140	119	131

gyndelsen af 1965 har den reale stigningstakt i detailomsætningen været stagnerende eller aftagende. Bilsalget, der som nævnt ikke indgår i detailomsætningsindekset viste i 1. kvartal en voldsom vækst. Antallet af nyindregistrerede personvogne lå således godt 40 pct. over sidste års niveau, og for lastbilernes vedkommende var der tale om en stigning på henved 25 pct. I 2. kvartal blev den kraftige stigning afløst af et næsten lige så kraftigt fald, for personvognenes vedkommende på godt 30 pct. og for lastbilerne på godt 25 pct. Som følge heraf har nytilgangen af personvogne i 1. halvår kun været ubetydeligt større end sidste år, medens nyindregistreringen af lastbiler viser et fald på ca. 5 pct.

TABEL 8

Vareimporten i 1. halvår

Mill. kr.	1963	1964	1965
Korn	122	216	167
Andre landbrugsråvarer	449	527	516
Industrielle råvarer	1489	1877	2305
Brændsel	934	1055	987
Halvfabrikata	910	1099	1200
Maskiner	1235	1460	1629
Skibe og fly	70	226	300
Motorkøretøjer m. v.	551	708	797
Andre forarbejdede varer	904	1146	1371
Nærings- og nydelsesmidler	460	575	612
I alt	7124	8889	9884

Indtrykket af en begyndende tendens til en lidt langsommere stigningstakt, der således kendetegner en række indenlandske konjunkturindikatorer, bekræftes af importudviklingen i 1. halvår. Medens importen i 1. kvartal blev forøget med ca. 17 pct., var stigningen i 2. kvartal kun på ca. 6 pct.

TABEL 9

Procentvis ændring i vareimporten

	2. kvartal 1963-64	3. kvartal 1963-64	4. kvartal 1963-64	1. kvartal 1964-65	2. kvartal 1964-65
Korn	68	152	−41	−42	−9
Andre landbrugsvarer	6	22	4	−1	−4
Industrielle råvarer	23	18	33	29	17
Brændsel	5	−8	13	−7	−6
Halvfabrikata	22	20	25	17	2
Maskiner	25	16	36	15	8
Skibe og fly	298	18	91	123	9
Motorkøretøjer m. v.	32	39	38	44	−12
Andre forarbejdede varer	31	27	24	28	13
Nærings- og nydelsesmidler	25	16	2	3	10
I alt	26	18	24	17	6

For en del skyldes denne nedgang forhold af mere tilfældig karakter. Importen af motorkøretøjer samt af skibe og fly viste således i 1. kvartal en meget betydelig vækst. Også bortset herfra gælder det imidlertid, at importens stigningstakt i den forløbne del af året har været aftagende.

Medens landbrugseksporten i 1965 har udviklet sig ret ugunstigt, ligger industrieksporten fortsat højt, og stigningstakten har for dette vareområde været af samme størrelsesorden som sidste år, d. v. s. omkring 17 pct. Opgangen i investeringerne i Vesttyskland samt EFTA-landene, bortset fra England, har begunstiget den danske maskineksport, der såvel i 1. som 2. kvartal lå ca. 23 pct. højere end sidste år. For de øvrige industrivarers vedkommende har væsten derimod typisk ligget lavere end sidste år. Dette gælder navnlig for eksporten af tekstil- og beklædningsvarer som for næringsmiddeleksporten. Den langsommere vækst i afsætningen af disse varer sy-

TABEL 10

Vareexporten i 1. halvår

Mill. kr.	1963	1964	1965
Landbrugsvarer	3100	3225	3399
Fiskeprodukter	244	275	323
Nærings- og nydelsesmidler	107	162	135
Olie, oliekager m. v.	145	158	218
Medicinalvarer	84	106	116
Andre kemiske produkter	209	243	270
Maskiner, instrumenter	1058	1107	1362
Møbler	86	122	146
Andre trævarer	79	98	113
Tekstil, beklædning	219	288	309
Transportmidler	389	203	378
Metalvarer	184	225	278
Andre varer	362	510	546
I alt	6266	6722	7593

nes ikke at kunne forklares ved aktivitetsniveauet i udlandet, idet den genfindes også i samhandelen med de lande, der for tiden er præget af højkonjunktur. Det er muligt, at de danske industrier under indtryk af det betydeligere efterspørgselspres, der stort set har præget den danske økonomi i 1. halvår, har overtaget en større del af forsyningen med industrivarer til hjemmemarkedet. Man skulle i så fald kunne forvente nogen bedring i eksporten, såfremt den indenlandske efterspørgsel bl. a. som følge af den gennemførte kreditstramning blev lidt dæmpet den resterende del af året.

Produktionen af animalske landbrugsvarer har i 1965 været lidt større end sidste år, men da prisudviklingen har været ugunstig, er produktionsværdien ikke forøget nævneværdigt. Udviklingen har dog været ret forskellig for de enkelte produkter. Blandt hovedvarerne kan nævnes, at smørpro-

TABEL 11

Procentvis ændring i exporten af industrivarer

	2. kvartal 1963-64	3. kvartal 1963-64	4. kvartal 1963-64	1. kvartal 1964-65	2. kvartal 1964-65
Nærings- og nydelsesmidler	41	62	3	−8	−23
Olie, oliekager m. v.	−5	15	20	25	55
Medicinalvarer	23	18	7	−	19
Andre kemiske produkter	26	4	13	14	8
Maskiner, instrumenter	7	11	22	23	23
Møbler	44	15	34	25	15
Andre trævarer	15	17	10	16	15
Tekstil og beklædning	33	22	19	12	3
Metalvarer	20	14	26	25	22
Transportmidler	−58	−16	188	52	117
Industriexport i alt, excl. nye og brugte skibe	18	17	17	16	17

duktionen er steget med en halv snes procent, medens stigningen i produktionsværdien har været et par procent mindre. En produktionsstigning af lignende størrelse er indtruffet for svineproduktionen, men værdien er her næsten uændret i forhold til sidste år. For produktionen af kød og kvæg har de fortsat små tilførsler til de europæiske markeder betydet, at produktionsværdien har været nogenlunde uændret trods et fald i produktionen på godt 5 pct. Endelig er produktionen af æg, fjerkrækød og ost faldet betydeligt – med mere end 10 pct. – og da priserne har været vigende, er også produktionsværdien gået stærkt ned, navnlig for ost og for fjerkrækød.

Denne udvikling har medført, at provenuet af landbrugseksporten i 1. halvår kun er steget med et par procent i forhold til sidste år.

Alt i alt er importen i 1. halvår steget med knapt 1 mldr. kr. eller ca. 11 pct. i forhold til samme periode sidste år, medens eksporten er steget med ca. 870 mill. kr. eller ca. 14 pct. Underskuddet på handelsbalancen er

TABEL 12

Landbrugsexporten i 1. halvår

Mill. kr.	1963	1964	1965
Svin, bacon, flæsk	807	988	959
Hornkvæg, okse- og kalvekød	503	477	462
Smør	342	341	366
Ost	176	186	189
Æg	101	48	45
Slagtet fjerkræ	120	124	94
Konserves	385	439	521
Korn	80	29	103
Andre landbrugsvarer	586	593	660
I alt	3100	3225	3399

TABEL 13

Procentvis ændring i exporten af forskellige landbrugsvarer

	2. kvartal 1963-64	3. kvartal 1963-64	4. kvartal 1963-64	1. kvartal 1964-65	2. kvartal 1964-65
Svin, bacon, flæsk	19	12	−1	−8	3
Hornkvæg, okse- og kalvekød	−12	1	14	−3	−3
Smør	1	13	16	6	8
Ost	2	5	7	−5	8
Æg	−47	−40	−37	−21	16
Slagtet fjerkræ	8	12	3	−13	−34
Konserves	−5	13	24	33	7

således forøget med ca. 120 mill. kr. til ca. 2290 mill. kr. Da nettoindtægten på de »usynlige poster« (fragt, turisme m. v.) er steget tilsvarende, har underskuddet på betalingsbalancens løbende poster været af omtrent samme størrelsesorden som sidste år, d. v. s. godt 1,5 mldr. kr. Da nettolåntagningen i udlandet har været en del lavere end sidste år, har uligevægten i den løbende samhandel med udlandet betydet, at valutastillingen er blevet en del forringet. I alt faldt nationalbankens og de private bankers valutabeholdning i løbet af 1. halvår i år med ca. 790 mill. kr., medens den i

TABEL 14

Nettovalutastillingen ult. kvartalet

Mill. kr.	2. kvt.	3. kvt.	4. kvt.	1. kvt.	1. kvt.
Nationalbanken	3014	3413	3901	3375	2798
Forretningsbankerne	−395	−415	−730	−518	−419
I alt	2619	2998	3171	2857	2379

samme periode sidste år som følge af omfattende låntagning kunne forbedres med ca. 260 mill. kr. Udviklingen har i øvrigt været væsentligt forskellig for nationalbanken og forretningsbankerne. Medens nationalbankens reserver faldt med ca. 1100 mill. kr., forbedrede de private banker deres nettostilling over for udlandet med ca. 310 mill. kr. Denne tendens er fortsat i juli måned, hvor nationalbankens reserver faldt med ca. 95 mill. kr., medens forretningsbankernes nettostilling forbedredes med ca. 80 mill. kr.

Den fortsatte nedbringelse af bankernes udenlandske nettogæld skyldes formentlig overvejende, at det i den senere tid er blevet vanskeligere at opnå fornyelse af udestående kreditter paa det såkaldte euro-dollarmarked som følge af USAs bestræbelser på at begrænse de amerikanske bankers långivning til udlandet. Det er tillige muligt, at bankernes kunder – med eller uden bankgaranti – i et vist omfang selv har overtaget de nævnte kreditter. Hertil kommer imidlertid, at bankerne efter den i februar indgåede kreditbegrænsningsaftale med nationalbanken ikke længere vil kunne forøge deres spillerum for en indenlandsk kreditudvidelse gennem optagelse

af udenlandske lån. I følge aftalen forpligter bankerne sig til at deponere et beløb svarende til 20 pct. af stigningen i deres indlån på en særlig konto i nationalbanken, hvor det forrentes med 1 1/2 pct. under diskonto, d. v. s. for tiden 5 pct. p. a. For så vidt angår den udenlandske låntagning bestemmes det, at eventuelle forøgelser i den udenlandske nettogæld medfører deponeringspligt med deres fulde beløb. Ved en nedgang i indlånene eller i den udenlandske nettogæld nedsættes deponeringspligten tilsvarende. En lignende aftale blev i marts indgået med sparekasserne, dog således, at deponeringspligten for 50 pct.s vedkommende kan opfyldes gennem anbringelse af indlånsmidlerne i realkreditfondens obligationer eller i langfristede tredieprioritetslån i nyt boligbyggeri. Stigning eller fald i indlån m. v. beregnes i forhold til det enkelte pengeinstituts gennemsnitlige udlån ved udgangen af november og december 1964 og januar 1965 – eller for bankernes vedkommende ved udgangen af marts alene, for sparekassernes vedkommende ved udgangen af marts alene. Aftalerne, der første gang havde virkning for opgørelsen ult. marts måned, har ikke indtil nu medført deponeringspligt i større omfang. I månederne april, maj, juni udgjorde de deponerede beløb i alt 3, 23 og 39 mill. kr., hvoraf 3, 11 og 18 mill. kr. vedrørte bankerne[1]).

TABEL 15

Forretningsbankernes likviditet ultimo kvartalet

Mill. kr.	1. kvartal 1964	2. kvartal 1964	1. kvartal 1965	2. kvartal 1965
Mellemværende med nationalbanken:				
Tilgodehavende:				
Folio	187	216	181	204
Indlånsbeviser	842	616	707	553
Kreditbeviser	24	21	60	78
I alt	1053	853	949	835
Gæld:				
Belåning af veksler	120	184	143	120
Belåning af andre værdipapirer	560	664	746	653
Lån mod statsgaranti	13	12	12	11
Kontokurant	401	374	471	573
I alt	1094	1234	1372	1357
Nettostilling over for nationalbanken	−41	−381	−423	−522
Mellemværende med udlandet:				
Tilgodehavende	930	828	928	1080
Gæld	1127	1223	1446	1499
Nettostilling over for udlandet	−197	−395	−518	−419
Tilsammen	−238	−776	−941	−941

[1]) Aftalerne er optrykt i nationalbankens årsberetning 1964. En udførlig kommentar findes i Nationaløkonomisk Tidsskrift 1965, hæfte 1–2. N. Thygesen: »Nationalbankens aftaler med de private banker og sparekasser«.

Opgjort på sædvanlig måde viser bankernes likviditet ved udgangen af 1. halvår en forringelse i forhold til samme tidspunkt sidste år på 165 mill. kr. I forhold til stillingen ved udgangen af 1. kvartal i år er likviditeten uændret, hvilket navnlig skyldes, at statsfinanserne i 2. kvartal har virket stærkt likviditetsforøgende. I alt var der tale om et kasseunderskud på 600 mill. kr. mod et overskud i samme periode sidste år på ca. 300 mill. kr.

OBLIGATIONSMARKEDET

1. I forbindelse med den betydelige vækst i de faste investeringer, der har præget den danske økonomi i de senere år, er også obligationsudbuddet vokset stærkt. Medens den årlige nettotilgang af obligationer, excl. statsobligationer, i slutningen af 1950'erne – opgjort til pålydende værdi – lå på omkring 1250 mill. kr., var den i 1964 ca. 4560 mill. kr. – $3^{3}/_{4}$ gange større. Kursniveauet har gennem hele perioden været faldende, omend med varierende styrke. Fra 1958 til 1959 steg den effektive rente kun med et par procent, men i de to følgende år var stigningen væsentligt stærkere. I 1962–63 stabiliseres renteniveauet med tendens til rentefald i den sidste del af 1963, men siden foråret 1964 har renteniveauet atter været uafbrudt og stærkt stigende. Frem til sommeren 1965 har der formentlig været tale om en stigning i den effektive rente på omkring 25 pct.

TABEL 1

Nettotilgang af børsnoterede obligationer, renteniveau og investeringsaktivitet

	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964
Nettotilgang af obligationer, excl. statsobligationr (pålydende værdi) mill. kr.	1215	1293	1655	2400	2918	3796	4561
Indeks for effektiv rente. 5 pct. lange, åbne kreditforeningsobligationer (årsgennemsnit)	100	102	109	118	118	116	127
Faste nyinvesteringer, mill. kr.	6605	7910	8785	10310	11505	11885	14745

I forbindelse med den fortsatte vækst i obligationsmassen er dennes sammensætning blevet ændret i retning af stadig højere (nominelt) forrentede lån. Dette skyldes delvis oprettelsen af tredieprioritetsinstitutterne i 1959, men gælder også for kredit- og hypotekforeningerne. Af den samlede tilgang af realkreditobligationer i regnskabsårene 1960–61, 1961–62 og 1963–63 var ca. 35 pct., ca. 51 pct. og ca. 58 pct. forrentet nominelt med 6 pct. eller mere.

TABEL 2

Tilvækst i den cirkulerende masse af kredit- og hypotekforeningsobligationer (pålydende værdi) i regnskabsårene 1958-59 til 1963-64

Nominel rentefod	1958-59 mill. kr.	1959-60 mill. kr.	1960-61 mill. kr.	1961-62 mill. kr.	1962-63 mill. kr.	1963-64 mill. kr.
3½ pct.	−17	−31	−42	−53	−37	−26
4 –	177	133	59	36	113	47
4½ –	379	280	168	173	157	286
5 –	551	601	493	385	369	417
5½ –	139	340	358	231	211	361
6 –	−4	−12	451	442	374	492
6½ –	–	–	60	501	271	285
7 –	–	–	–	203	775	1100
I alt	1225	1311	1547	1918	2233	2962

I tabel 3 er vist nettotilgangen af obligationer, excl. statsobligationer, opgjort til kursværdi samt dens fordeling på købergrupper. Det fremgår af tabellen, at nationalbankens støttekøb indtil de seneste år har været af beskedent omfang. I perioden 1958–61 aftog banken således typisk omkring et par procent af nettotilgangen, i 1963 ca. 4 pct., men i 1962 ca. 16 pct. og i 1964 ca. 14 pct. Gennem den forløbne del af 1965 har bankens opkøb været af meget betydelig størrelsesorden. I juli måned forøgedes således nationalbankens obligationsbeholdning med ca. 210 mill. kr. og i august med ca. 240 mill. kr. Af tabellen fremgår tillige, at andre købergrupper end pengeinstitutter og forsikringsselskaber m. v. gennem hele perioden har aftaget en meget betydelig del – 50–75 % – af nettotilvæksten i obligations-

TABEL 3

Nettotilgang af obligationer og aktieemissioner (kursværdi)

Mill. kr.	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964
Nettotilgang af:							
Obligationer, excl. statsobligationer	1038	1086	1387	1945	2333	3099	3487
Statsobligationer	−59	−44	−252	−223	−185	−191	−174
Aktieemissioner	104	58	126	265	127	130	240
I alt nettotilgang	1083	1100	1261	1987	2275	3038	3553
Modsvares af beholdningsforøgelse hos:							
Nationalbanken[1])	20	−74	25	50	372	130	433
De private banker	369	39	−181	82	182	197	−43
Større sparekasser	39	41	−89	22	25	219	126
Postgirokontoret	9	5	135	67	117	120	99
Forsikrings- og pensionsselskaber	415	468	452	350	476	2372	2938
Andre	231	621	919	1416	1103		

[1]) Bortset fra kursregulering ved udgangen af året.

massen. Man kan formode, at denne købergruppe overvejende består af selvstændige erhvervsdrivende, hvilket på den anden side gør det sandsynligt, at kursudviklingen måske i højere grad er bestemt af erhvervslivets likviditetskrav end af udbudsforholdene på obligationsmarkedet. Fra 1962 til 1963 steg nettotilgangen af obligationer opgjort til pålydende værdi med ca. 880 mill. kr., men med et relativt lavt aktivitetsniveau og en meget beskeden stigningstakt i investeringerne opnåedes dog et mindre fald i rente-

TABEL 4

Nettotilgang af obligationer og aktieemissioner (kursværdi)

Mill. kr.	1. kvt.	2. kvt.	3. kvt.	4. kvt.	1. kvt.	2. kvt.	3. kvt.	4. kvt.	1. kvt.	2. kvt.
			1963				1964			1965
Nettotilgang af:										
Obligationer, excl. statsobligationer ...	733	581	873	912	924	691	985	887	924	1126
Statsobligationer ..	−74	−20	−35	−62	−91	−29	−34	−20	−91	−29
Aktieemissioner ...	67	33	3	27	39	158	20	23	81	62
I alt nettotilgang ..	726	594	841	877	872	820	971	890	914	1159
Modsvares af beholdningsforøgelse hos:										
Nationalbanken[1]) ..	−17	42	−120	225	58	40	86	249	116	313
Forretningsbankerne	−7	3	154	47	99	−114	12	−40	23	2
Større sparekasser .	47	38	87	17	96	38	4	−12	−27	−51
Postgirokontoret ..	29	30	33	28	–	21	32	46	43	36
Andre	674	481	687	560	619	835	837	647	759	859

[1]) Bortset fra kursregulering ved udgangen af året.

niveauet. Fra 1963 til 1964 steg obligationsudbuddet med et lidt mindre beløb – ca. 765 mill. kr. – men under den kraftige økonomiske vækst og den efterhånden stadig strammere likviditet indtrådte en rentestigning på op mod en halv snes procent, til trods for betydelige støtteopkøb fra nationalbankens side – ca. 435 mill. kr. mod ca. 130 mill. kr. i 1963. Denne udvikling er fortsat i første halvdel af 1965. Aktivitetsniveauet har været stærkt stigende, og frem til årets midte har der været tale om et betydeligt efterspørgselspres. Med en fortsat stram likviditet og en stigning i obligationsudbuddet på næsten 1 mldr. kr. – ca. 50 pct. – er der derfor trods nationalbankens opkøb – ca. 430 mill. kr. eller henved 15 pct. af nettotilgangen – sket en rentestigning på ca. 25 pct.

2. På denne baggrund rettede nationalbanken i slutningen af maj måned en henvendelse til regeringen, hvori det blandt andet hed:

»Det efterspørgselspres, som præger økonomien, har vist sig at have en sådan styrke, at de foretagne finans- og pengepolitiske indgreb først efter nogen tids forløb kan påregnes at medføre en sådan stabilisering, at prisstigningen og underskuddet på betalingsbalancen bringes til ophør. Der har

derfor været enighed mellem regeringen og Nationalbanken om den ubetingede nødvendighed af den stramme finans- og pengepolitiske fortsættelse.

De gennemførte finanspolitiske foranstaltninger sigter mod at videreføre den stramme finanspolitik fra sidste år. Finanspolitikkens efterspørgselsdæmpende virkninger vil imidlertid navnlig gøre sig gældende i den sidste halvdel af finansåret. Under disse forhold vil stabiliseringspolitikken kun kunne lykkes, hvis den pengepolitiske stramning ikke gennemhulles af overdreven kreditudvidelse gennem de forskellige grupper af pengeinstitutter.«

Nationalbanken fremhævede, at dens obligationskøb – ud fra hensynet til at begrænse kursfaldet – i den senere tid havde oversteget, hvad hensynet til den almindelige likviditetsudvikling motiverede. Da der ikke var udsigt til nogen afsvækkelse af obligationsudstedelsen, og da den med banker og sparekasser indgåede kreditbegrænsningsaftale i sig selv indebar en risiko for en øget belastning af obligationsmarkedet, henstillede nationalbanken til regeringen, at der blev foretaget extraordinære indgreb til begrænsning af obligationsudstedelsen. For et sådant indgreb anførtes også to mere specielle begrundelser, dels at realkreditinstitutterne gennem de senere år havde ændret deres tidligere forsigtige lånudmåling »i retning af stærkt stigende vurderinger, hvor man i mange tilfælde synes at tage hensyn også til den forventede fremtidige prisstigning på jord og bygninger.« Hertil kom, at långivningen i stigende grad havde andre formål end nyt boligbyggeri samt landbrugsbyggeri o. lign. »Den meget stærke stigning i obligationsudstedelsen gennem de senere år hænger således til en vis grad sammen med dette forhold.« Som en konsekvens af disse synspunkter tilføjes det, at »obligationsudstedelsen ... (til dels) ... har sin rod i forventninger om fortsat kraftige prisstigninger på faste ejendomme og ... (dermed) bidrager til at forstærke prisstigningerne på disse såvel som til at forstærke det almindelige efterspørgselspres.«

3. Forud for nationalbankens henvendelse til regeringen havde der fundet drøftelser sted med realkreditinstitutterne, hvorunder disse havde givet udtryk for den opfattelse, at indgreb i obligationsudstedelsen måtte kræve særlig lovgivning herom. Allerede få dage efter henvendelsen til regeringen fremsattes et lovforslag. Under de efterfølgende forhandlinger i folketingsudvalget blev der imidlertid opnået enighed om at rette en opfordring til realkreditinstitutterne om at søge frem til en frivillig aftale med nationalbanken, idet det forudsattes, at såfremt forhandlinger herom ikke havde ført til et positivt resultat inden den 18. juni ville lovforslaget blive gennemført.

Den frivillige aftale, der er gældende for perioden 1. juli 1965 til 31. marts 1967 – med mindre parterne bliver enige om en forlængelse – tager sigte på en begrænsning af realkreditinstitutternes tilbudsgivning. Allerede

afgivne lånetilbud står ved magt, og da de udestående tilbud normalt svarer til mellem et halvt og et helt års udlånsvirksomhed, vil aftalen ikke umiddelbart få konsekvenser for obligationsudstedelsen. Ifølge aftalen kan tilbudsgivningen til de nedennævnte formål højst udgøre følgende procentsatser målt i forhold til perioden 1. april 1964 til 31. marts 1965:

Nyt boligbyggeri til helårsbeboelse	110 pct.
Landbrugsejendomme	90 pct.
Andre formål[1])	75 pct.

De nævnte procentsatser gælder indtil videre. Hvert halve år – eller når en af parterne ønsker det – optages forhandlinger om satsernes højde, idet der under forhandlingerne har været enighed om, at man ved fremtidige reguleringer skal tilstræbe en snævring af forskellene mellem satserne. Under hensyntagen til de meget betydelige udestående lånetilbud ved aftalens ikrafttræden – for kreditforeningernes vedkommende ca. 1,7 mldr. kr. og for realkreditfondenes vedkommende ca. 1 mldr. kr. – bestemmes det supplerende, at tilbudsgivningen i juli kvartal i år begrænses med yderligere 10 pct. i forhold til de ovennævnte satser. Aftalen omfatter alle kredit- og hypotekforeninger, de tre reallånefonde, landbrugets realkreditfond samt kommunekreditforeningen. Sidstnævnte indtager en særstilling, idet reguleringsprocentsatsen her er fastsat til 100[2]). Finansieringsinstituttet for håndværk og industri, Færøernes Realkreditinstitut samt Danmarks Skibskreditfond er ikke omfattet af aftalen.

4. En vurdering af, hvor store reale investeringer, der vil kunne finansieres under aftalen lader sig vanskeligt opgøre, fordi obligationsudstedelsen i en given periode – navnlig for boligbyggeriets vedkommende – ikke kan henføres til nogen bestemt periodes investeringsaktivitet. I nedenstående tabel er anført realkreditinstitutternes nyudlån i regnskabsårene 1963-64 og 1964-65[3]). Regner man med nogenlunde samme procentvise fordeling på formål i 1964-65 som i 1963-64 skulle nyudlånene til boligbyggeri i førstnævnte år andrage ca. 2500 mill. kr. og i 1965-66 ca. 2750 mill. kr. Udlån til landbruget skulle tilsvarende udgøre ca. 840 mill. kr. i 1964-65 og ca. 755 mill. kr. i 1965-66. Endelig skulle udlån til andre formål end ovennævnte i 1964-65 udgøre ca. 2185 mill. kr. og ca. 1725 mill. kr. i 1965-66.

---

[1]) Institutterne har tilkendegivet, at nyt erhvervsbyggeri vil få en fortrinsstilling inden for denne kategori.

[2]) Under hensyntagen til likviditetsvanskelighederne i en række kommuner har indenrigsministeriet desuden gennem Kongeriget Danmarks hypotekbank stillet et lånebeløb på i alt 32 mill. kr. til rådighed for særligt vanskeligt stillede kommuner. Der er hidtil kun indkommet ansøgning fra 10–15 af landets kommuner, formentlig fordi lånene kun ydes på visse betingelser, herunder at alle igangværende anlægsarbejder – i det omfang det er kontraktligt muligt – indstilles.

[3]) For kredit- og hypotekforeningerne som regel finansåret, for realkreditfondene og kommunekreditforeningen kalenderåret.

TABEL 5

Realkreditinstitutternes nyudlån i regnskabsårene 1963-64 og 1964-65 uden fradrag for ordinære og extraordinære afskrivninger

Mill. kr.		1963-64	1964-65
Kredit- og hypotekforeninger ..			
	Boligbyggeri	2048[1])	
	Erhverv, excl. landbrug	720[2])	
	Andet	79	
	Landbrug	557	
I alt		3404	4184
De tre reallånefonde[3])		442	985
Dansk Landbrugs Realkreditfond		84	
Kommunekreditforeningen		295	355
Tilsammen		4225	5524

[1]) Heraf nybygning: 1408 mill. kr., ombygning: 290 mill. kr., andre formål: 390 mill. kr.
[2]) Heraf nybygning: 484 mill. kr., ombygning: 139 mill. kr., andre formål: 97 mill. kr.
[3]) Væsentligst nyt boligbyggeri.

De samlede udlån i 1965-66 skulle herefter blive begrænset til ca. 5230 mill. kr. mod ca. 5525 mill. kr. året før, svarende til en nedgang på ca. 5 pct. Regner man imidlertid med, at samtlige pr. 1. juli i år udestående lånetilbud effektueres, vil udlånene snarest blive lidt større end i 1964. Det må på den anden side tages i betragtning, at byggeomkostningerne i 1965 formentlig vil ligge henved 10 pct. højere end sidste år, og at obligationskurserne og dermed låneprovenuet måske op mod en halv snes procent lavere.

Specielt for juli kvartal 1965, hvor den særlige begrænsning af satserne med 10 pct. har gyldighed, oplyser Østifternes Kreditforening, at medens kvoten for nyudlån til landbruget stort set synes at kunne dække behovet, er der for boligbyggeriets vedkommende tale om en »byggepukkel« af igangværende, men ikke endeligt prioriteret byggeri, således at det ikke har været muligt at imødekomme alle lånansøgninger under denne kategori. Lånesager vedrørende allerede fuldført eller igangværende byggeri er derfor blevet begunstiget i forhold til ansøgninger vedrørende byggeri, der blot er projekteret. For de øvrige udlån – omfattet af 75 resp. 65 pct.s grænsen skelnes mellem 3 kategorier: 1) nyt erhvervsbyggeri, excl. landbrugsbyggeri samt ombygning af boligejendomme, hvorved der ikke tilvejebringes nye lejligheder. 2) Nybyggeri og ombygning af andre ejendomme samt omprioritering af boligejendomme. 3) Sommerhuse m. v. For førstnævnte gruppe er der sket en nedskæring af de enkelte lån med 15 pct. i forhold til kreditforeningens sædvanlige niveau for 1. prioritetslån til disse formål før aftalens ikrafttræden. For den anden gruppe har der været tale om en nedskæring – opgjort på tilsvarende måde – på 30 pct. For den sidstnævnte gruppe har nedskæringen været endnu kraftigere, idet lånene her nu kun

dækker 20–25 pct. af belåningsværdien. Det oplyses i øvrigt, at lånene kan forventes expederet i den rækkefølge, hvori de kommer frem til kreditforeningen. Gennem denne nedskæring af lånetilbuddene opnås en vis begrænsning af kødannelsen, hvilket atter vil medføre færre vanskeligheder ved ordningens ophævelse. En række andre realkreditinstitutter – hypotekforeningerne og navnlig realkreditfondene – har imidlertid tilkendegivet, at de vil foretrække at imødekomme de enkelte lånansøgninger i »normalt« omfang eventuelt på bekostning af een vis kødannelse frem for at foretage proportionale nedskæringer af de enkelte lånudmålinger.

5. Som anført i nationalbankens henvendelse til regeringen kan man med en vis rimelighed betragte de nu etablerede aftaler med realkreditinstitutterne som en følge af den førte (og tilstræbte) penge- og finanspolitik. Det må imidlertid tages i betragtning, at den nugældende lovgivning – navnlig skattelovgivningen – direkte og indirekte indebærer så betydelige begunstigelser for ejere af fast ejendom, at den i sig selv i formentlig ikke helt ringe omfang virker stimulerende på obligationsudstedelsen. På lidt længere sigt forekommer der derfor at være et åbent spørgsmål, om en kreditrationering som den nu etablerede kan siges at være nogen hensigtsmæssig løsning på de foreliggende problemer.

H. K.
17.9. 1965.

POLITISK KRONIK

UDLANDET

April 1965

1. Under en udenrigspolitisk debat i underhuset forsvarer udenrigsminister Michael Stewart USA's politik i Vietnam og den britiske regerings støtte til denne politik. – 3. Amerikanske flyvemaskiner begynder en række angreb på broer og veje i Nord Vietnam. Angrebsmålene er for første gang ikke rent militære og længere mod nord end tidligere. – 7. Præsident Lyndon B. Johnson erklærer, at USA er rede til forhandling uden betingelser, forudsat at Syd Vietnam forbliver uafhængig, og de amerikanske tropper forbliver i Syd Vietnam. Han opfordrer landene i Sydøstasien til at slutte sig sammen om et fælles udviklingsprogram, hvori også Nord Vietnam kan deltage, og udtaler, at han vil ansøge kongressen om en bevilling på 1000 mill. dollars hertil. – 8. Nord Vietnams ministerpræsident Pham Van Dong opstiller 4 betingelser for løsning af konflikten: 1) de amerikanske tropper skal fjernes fra Syd Vietnam, og alle krigshandlinger mod Nord Vietnam indstilles, 2) forbud mod militæralliancer for både Nord og Syd Vietnam, 3) ordning af Syd Vietnams indre anliggender i overensstemmelse med den sydvietnamesiske nationale befrielsesfront Viet Cong's program, 4) fredelig genforening af Vietnam ved den vietnamesiske befolkning i begge zoner. Nationalforsamlingen godkender programmet og afviser præsident Johnsons forslag af 7/4. – 11. Pravda skriver, at Johnsons tilbud er fuldstændig uantageligt. En hovedbetingelse er standsning af luftangrebene på Nord Vietnam. Det kinesiske kommunistiske partis centralorgan afviser ligeledes Johnsons tilbud som absolut uantageligt. – 13. Den fhv. britiske udenrigsminister P. Gordon Walker påbegynder en rundtur som særlig ambassadør for landene i Sydøstasien. Pekingregeringen og Nord Vietnam har erklæret, at et besøg ikke er opportunt. – 17. En delegation fra Nord Vietnam afslutter et besøg i Moskva. I et kommuniqué hedder det bl. a., at Sovjetunionen er rede til på anmodning af Nordvietnam at give russiske statsborgere, der vil kæmpe for det vietnamesiske folks retfærdige sag, tilladelse til at rejse til Vietnam. – 20. Det franske udenrigsministerium meddeler, at Frankrig ved det forestående ministerrådsmøde i SEATO kun vil være repræsenteret ved en observatør, da der i Vietnamspørgsmålet er principiel uenighed. Det tilføjes, at Frankrig fortsat tilstræber en fredelig løsning af Vietnams og hele Indokinas problemer i overensstemmelse med Genéveoverenskomsten af 1956. – 21. Den kinesiske folkekongres' stående udvalg vedtager en resolution, der opfordrer befolkningen til at træffe forberedelser til om nødvendigt at sende »vore egne folk« til Vietnam for at kæmpe mod den amerikanske imperialisme. – 29. Premierminister Sir Robert Menzies meddeler, at Australien efter anmodning af Syd Vietnam vil sende en infanteribataljon på 800 mand til Syd Vietnam.

Kong Hussein af Jordan udnævner sin 18-årige broder, prins Hassan, til tronfølger.

3. – En amerikansk satellit, Snap 10-A, der indeholder en atomreaktor til drift af radioanlægget, bringes i bane omkring jorden.

5. – Den amerikanske forsvarsminister Robert S. McNamara udtaler, at USA pr. 30/6 vil råde over 2070 interkontinentale raketter og 416 Polaris-raketter i u-både og erklærer, at USA er Sovjetunionen langt overlegen til lands, til søs og i luften.

6 – Modstandsorganisationen EOKA kræver, at præsident Makarios skal træde tilbage, fordi han ved at acceptere Galo Plaza's rapport (se 18.–19/3) har opgivet Cyperns forening med Grækenland som politisk mål. – 8. Cyperns regering offentliggør en erklæring, i hvilken flertallet af Plaza's slutninger betegnes som konstruktive. Præsident Makarios erklærer, at han er rede til at forhandle med det tyrkiske mindretal om dets rettigheder og garantier for deres opfyldelse.

7. – De tre vestmagter protesterer over for Sovjetunionen imod, at de østtyske grænsemyndigheder siden 1/4 i anledning af den tyske forbundsdags sammentræden i Berlin 7/4 har søgt at lægge hindringer i vejen for trafikken på Berlin.

Ved parlamentsvalget i Den irske Republik ændres partistillingen til gunst for regeringspartiet Fianna Fail og især arbejderpartiet på bekostning af uafhængige og småpartierne. Fianna Fail besætter 72 (1961: 70) af i alt 144 pladser i Dail'en, Fine Gael 47 (47), arbejderpartiet 22 (18), uafhængige 2 (6) og Clann na Poblachta (det republikanske parti) 1 (1). – 21. Den nye Dail genvælger Sean Lemass som premierminister.

8 – I Warszawa undertegnes en traktat om venskab, samarbejde og gensidig bistand, der afløser den polsk-russiske traktat af 21/4 1945. – 14. – Den tyske forbundsregering tager forbehold over for betegnelsen »statsgrænse« for Oder-Neisse linien i den nye traktat, idet den endegyldige fastlæggelse af den tysk-polske grænse efter Potsdam-aftalen må være forbeholdt en fredstraktat.

Præsident Habib Bourguiba udtaler, at Tunesien ikke vil afbryde de diplomatiske forbindelser med Vesttyskland, selv om Vesttyskland og Israel udveksler ambassadører. – 22. Bourguiba foreslår, at der optages direkte forhandlinger med Israel om løsning af Palæstinaspørgsmålet på grundlag af de af FN i 1947 fastsatte grænser samt de arabiske Palæstinaflygtninges tilbagevenden. Han gør sig til talsmand for, at arabre og jøder kan leve fredeligt sammen, når der er indtrådt en afspænding i Palæstina. – 25. Ministerpræsident Levi Eshkol betegner Bourguibas forslag som et vigtigt bidrag til freden; Israel er rede til forhandlinger, der dog ikke kan foregå på basis af FN's delingsplan af 1947. – 27. Præsident Nasser nægter at modtage et budskab fra Bourguiba. I Tunis demonstreres mod FAR's og Iraks ambassader og i Cairo og Bagdad mod Tunesiens. 28/4 sætter demonstranter ild på og plyndrer Tunesiens ambassade i Cairo, og Tunesiens ambassadører i Cairo, Damaskus og Bagdad kaldes hjem. FAR har også hjemkaldt sin ambassadør i Tunis. – 29. På et møde i den arabiske liga af statschefernes personlige repræsentanter vedtages enstemmigt en resolution, der over for Israel afviser enhver anerkendelse, forsoning og fredelig sameksistens. Tunesien er ikke repræsenteret.

Sovjetunionen foreslår efter anmodning af Cambodia i en note til Storbritannien, at der indkaldes en international konference om sikring af Cambodias neutralitet og territoriale integritet. – 24. Fyrst Nonodom Sihanouk udtaler, at han er imod, at USA, Syd Vietnam og Thailand deltager i en konference om Cambodias neutralitet; en sådan konference er i øvrigt ikke mere nødvendig, da de ønskede garantier også kan opnås ad diplomatisk vej. – 25. Udenrigsminister Michael Stewart erklærer i underhuset, at Storbritannien er parat til sammen med Sovjetunionen at indkalde en international konference om Cambodias internationale status.

10. – CSU's kongres i München genvælger med 643 af 750 stemmer Franz-Josef Strauss som partiets formand.

Lederen af opstanden i Kabylien i ok-

tober 1963 Hocine Ail Ahmed og Mohammed Ben Ahmed dømmes til døden af revolutionsdomstolen i Algeriet, men benådes 12/4 af præsident Ben Bella. Samme dom overgår in absentia den tidligere generalsekretær for FLN Mohammed Khider og tidligere viceministerpræsident i den provisoriske regering Mohammed Boudiaf.

14. – Den britiske udenrigsminister Michael Stewart udtaler sig for et snævrere samarbejde mellem EEC og EFTA og siger, at man kan forestille sig, at EEC og EFTA engang vokser sammen til én organisation.

Regeringskrisen i Holland efter ministeriet Marijnens demission 26/2 er løst, idet Joseph M. L. T. Cals, der ligesom Marijnen tilhører det katolske folkeparti, har dannet ny koalitionsregering af repræsentanter for det katolske folkeparti (6), arbejderpartiet (5) og det antirevolutionære parti (3). Marijnens regering var en koalition af det katolske folkeparti, de liberale og de to protestantiske partier, den kristelig-historiske union og det antirevolutionære parti, og demissionen skyldtes uenighed om kommerciel reklame i radio og TV. I Cals' regering er dr. Anne Vondeling (arb.) vicepremierminister og finansminister og Barend W. Biesheuvel (antirev.) anden vicepremierminister og landbrugsminister. Joseph Luns (kat.) fortsætter som udenrigsminister.

23. – Den jugoslaviske udenrigsminister siden 1953, Koca Popovich, afløses af viceudenrigsminister Marko Nikezich.

24. – Afdelinger af hæren, der støttes af dele af befolkningen, besætter regeringsbygningerne i Santo Domingo, hovedstaden i Den dominikanske Republik. Formålet med kuppet er at genindsætte Juan Bosch (afsat sept. 1963) som præsident. Jose Rafael Molina Urena, tidligere formand for deputeretkammeret og medlem af Bosch's revolutionære parti, udnævnes 25/4 af de oprørske officerer til midlertidig præsident. Donald Reid Cabral, der siden afsættelsen af Bosch har stået i spidsen for et civilt triumvirat, udnævner general Elias Wessin y Wessin til chef for generalstaben; Wessin får til opgave at nedkæmpe oprøret. – 29. Præsident Johnson meddeler, at de militære myndigheder i Den dominikanske Republik har meddelt, at de ikke kan garantere de amerikanske statsborgeres sikkerhed, og at amerikansk marineinfanteri er sendt til Den dominikanske Republik. – 30. meddeles, at situationen er forværret, og at der nu er over 5000 amerikanske soldater i Den dominikanske Republik.

I Jemen udnævnes Mohammed el Noman til vicepræsident og premierminister efter Hasan al-Amri (se 6/1), der 16/4 er trådt tilbage. I den nye regering bliver Mohsen el Aini udenrigsminister.

Episoder ved grænsen mellem Indien og Pakistan udvikler sig til kampe mellem afdelinger af de to staters hære. Ifl. en talsmand for den indiske regering 25/4 har Pakistan beordret mobilisering, hvilket Pakistan benægter. I de flg. dage må indiske tropper under stadigt pres rømme nogle grænseposter. – 30. Pakistan erklærer sig rede til våbenstilstand, såfremt Indien vil anerkende, at områdets tilhørsforhold er omstridt, og gå med til, at begge parters tropper rømmer området.

Præsident Sukarno beordrer al resterende udenlandsk ejendom i Indonesien beslaglagt.

25. – Dagbladet Al Ahram i Cairo meddeler, at det forbudte ægyptiske kommunistiske parti har opløst sig selv og er gået op i den arabiske socialistiske union, der er landets eneste politiske parti.

25.–30. Sovjetunionens udenrigsminister Gromyko aflægger besøg i Paris, hvor han har samtaler med udenrigsminister Couve de Murville.

26. – Den spanske regering meddeler, at man i provinsen Badujoz ved den spansk-portugisiske grænse har fundet liget af den portugisiske oppositionsfører og tidligere præsidentkandidat general Humberto Delgado.

29. – Premierminister Harold Wilson advarer i underhuset den rhodesiske regering mod at proklamere landets uafhængighed, idet han betegner en sådan handling som oprør, der vil gøre det umuligt at yde Rhodesia økonomisk hjælp og toldpræference inden for Commonwealth.

30. – Den britiske regering offentliggør en hvidbog, der skitserer arbejderpartiets forslag om nationalisering af størsteparten af jern- og stålindustrien.

Efter 97 år under britisk herredømme bliver Basutoland selvstyrende.

Maj 1965

1. – Organisationen af amerikanske staters ministerråd træder på anmodning af USA sammen i Washington for at drøfte situationen i Den dominikanske Republik (se 24/4) og beslutter at nedsætte en kommission, der i D. d. R. skal arbejde for genoprettelse af freden. – TASS karakteriserer den amerikanske intervention i D. d. R. som en ny aggression og meddeler, at Sovjetunionen har anmodet om indkaldelse af sikkerhedsrådet. Dette sker 3/5. – 3. De amerikanske tropper i D. d. R. har modtaget forstærkninger og tæller nu 22.000 mand. De besætter en sikkerhedszone mellem luftbasen Isidro og Santo Domingo. Lederen af oprøret, oberst Francisco Caamaño, vælges til midlertidig præsident. Han erklærer, at kommunisterne ingen rolle spiller i oprørsbevægelsen. Præsident Lyndon B. Johnson udtaler, at oprøret, der begyndte som en revolution for social retfærdighed, beherskes af en gruppe kommunister. – 6. OAS's ministerråd vedtager med 14 stemmer mod 5 (Chile, Ecuador, Peru, Mexico og Uruguay) – Venezuela undlader at stemme – en resolution om oprettelse af en interamerikansk militærstyrke til genoprettelse af normale forhold i D. d. R. – 7. Lederen af militærjuntaen i D. d. R., general Antonio Imbert Barrera, danner en national genopbygningsregering på 5 medlemmer. – 8. Senator Robert F. Kennedy kritiserer i et interview i New York Times den amerikanske regerings politik over D. d. R., idet USA før interventionen skulle have konsulteret OAS. – 14. Sikkerhedsrådet vedtager enstemmigt på forslag af Jordan, Malaysia og Elfenbenskysten en resolution, der kræver standsning af kampene i D. d.R. og anmoder FNs generalsekretær om at aflægge rapport om situationen. – 16. Præsident Johnsons særlige ambassadør Averell Harriman erklærer efter en rejse i Latinamerika, at de elementer, der havde forsøgt at bringe de dominikanske oprørere under kommunistisk kontrol, har trukket sig tilbage fra Santo Domingo og nu forsøger at anstifte nye oprør i Latinamerika. Af de lande, han havde besøgt, havde Brasilien, Argentina, Panama og Columbia billiget USA's fremgangsmåde i D. d. R., medens Uruguay, Chile, Peru og Ecuador, til dels af indenrigspolitiske grunde, ikke var indforstået med USA's skridt. – 22. Et russisk forslag, der kræver øjeblikkelig tilbagetrækning af de amerikanske tropper fra D. d. R., forkastes af sikkerhedsrådet, idet det kun får Sovjetunionens stemme. Derimod vedtages et fransk forslag enstemmigt; USA undlader at stemme. Det kræver permanent våbenstilstand i Santo Domingo og anmoder generalsekretæren om rapport om beslutningens gennemførelse. – 23. Ved formidling af Røde Kors sluttes efter hårde gadekampe i Santo Domingo våbenstilstand for en dag, som også overholdes de flg. dage. Cheferne for de militærstyrkder, der af Brasilien, Costa Rica, Honduras, Nicaragua og USA er sendt til Santo Domingo, underskriver en erklæring, hvorefter dannelsen af en interamerikansk fredsstyrke formelt er fuldbyrdet. Den brasilianske general Hugo Panasco Alvim overtager kommandoen. – 24. Informationsminister Pey-

refitte udtaler, at den franske regering er af den anskuelse, at interventionen i D. d. R. i længden kun kan føre til en faretruende udvikling i D. d. R. og hele denne del af verden. – 26. Udenrigsminister Dean Rusk udtaler sin tilfredshed med, at blodsudgydelsen i Santo Domingo er endt, og at der er forhandlinger i gang om dannelsen af en provisorisk koalitionsregering. – 28. Præsident Johnson udtaler, at begivenhederne i D. d. R. har vist, at det dominikanske folk og medlemsstaterne i OAS ikke vil finde sig i nogen ekstremistregering fra højre eller venstre. Udenrigsminister Dean Rusk erklærer i TV, at de politiske førere i D. d. R. må finde en løsning af krisen. Den almindelige anskuelse er, at de, der har spillet den mest aktive rolle i kampene i de sidste 4 uger, ikke kan danne regering, men det betyder dog ikke, at oberst Caamaño og general Imbert ikke mere kan spille nogen aktiv rolle.

Indiens præsident Sarvepalli Radhakrishnan foreslår i en skrivelse til præsident Johnson, at grænsen mellem Nord- og Syd Vietnam skal overvåges af en afro-asiatisk militærstyrke. – 16. På flyvepladsen Bien Hoa ødelægges ved en række eksplosioner 22 amerikanske og sydvietnamesiske flyvemaskiner. Viet Cong hævder, at eksplosionerne er et resultat af oprørernes sabotage. – 18. Amerikanske og sydvietnamesiske flyvemaskiner genoptager angrebene mod mål i Nord Vietnam (se 1/4). Det amerikanske udenrigsministerium giver udtryk for skuffelse over, at den midlertidige standsning ikke har fremkaldt nogen reaktion fra Hanoi. – 26. Udenrigsminister Dean Rusk bekræfter pressemeddelelser om, at der i Nord Vietnam oprettes russiske raketbaser mod luftangreb, og at Sovjetunionens engagement i Nord Vietnam forstærkes. USA lader sig imidlertid ikke fordrive fra Syd Vietnam. Nord Vietnam afviser det indiske forslag af 1/5. – 27. Premierminister Keith Holyoake giver parlamentet meddelelse om, at New Zealand efter anmodning af premierminister Phan Huy Quat vil sende tropper til Syd Vietnam.

Regeringen i Cambodia meddeler, at den kun er rede til en international konference (se 8/4), hvis den organiseres som Genèvekonferencen i 1954, hvis Syd Vietnam ikke deltager, og hvis Laos- og Vietnamproblemet ikke indblandes. – 3. Cambodia afbryder de diplomatiske forbindelser med USA, fordi ugebladet Newsweek har bragt en artikel med fornærmelser mod kongehuset, og fordi grænselandsbyer i Cambodia 28/4 blev bombarderet fra Syd Vietnam. – 17. Fyrst Norodom Sihanouk angriber i en tale USA og siger, at Cambodia om nødvendigt vil slutte sig til den kommunistiske lejr. Han kritiserer også FNs holdning over for Sydøstasien og kræver FN flyttet fra New York til Genève eller et andet sted, indtil den amerikanske regering opgiver sin race- og kolonialpolitik.

Præsident Sukarno afviser et møde med Malaysias premierminister Tunku Abdul Rahman enhver mægling i Malaysiakonflikten; Indonesie vil ikke opgive sin konfrontationspolitik, før Malaysia er tilintetgjort.

2. – Udenrigsminister Couve de Murville udtaler i den polske radio, at udenrigsminister Gromykos besøg i Paris (se 25.–30/4) og hans eget bebudede besøg i Moskva er i overensstemmelse med den almindelige udvikling af forholdet mellem Øst- og Vesteuropa. I sine samtaler med Gromyko havde det tyske spørgsmål spillet en hovedrolle, og man var enig på nogle punkter, uenig på andre.

3.–5. – Ved SEATO's rådsmøde i London er Frankrig kun repræsenteret ved en observatør (se 1/4).

4. – Pekingregeringen lader meddele, at den i grænsestriden mellem Indien og Pakistan står på Pakistans side. – 5. Premierminister Lal Bahadur Shastri meddeler, at Indien og Pakistan fra premierminister Harold Wilson har modtaget et forslag om mægling i Rann of Kutch striden (se 24/4). – 17. Pekingregeringen erklærer i en note til den indiske regering, at Pakistan i øjeblikket har den effektive

kontrol over de områder i Kashmir, der grænser til Kina, og at det i den kinesisk-pakistanske grænseprotokol af 26/3 udtrykkeligt er fastsat, at den kinesiske regering efter en løsning af Kashmirspørgsmålet vil optage grænseforhandlinger med den suveræne myndighed.

Malaysias premierminister Tunku Abdul Rahman appellerer under et besøg i Tokio til Japan om at overtage førerskabet i det frie Asien og siger, at Japan er den eneste, der kan mægle mellem Malaysia og Indonesien.

6. – Underhuset godkender med 310 stemmer mod 306 (konservative og liberale) hvidbogen om nationalisering af stålindustrien (se 30/4).

Sikkerhedsrådet vedtager med 7 stemmer – Frankrig, Storbritannien og USA undlader at stemme – at henstille til Storbritannien at forhindre en ensidig uafhængighedserklæring fra Rhodesia. – 7. Ved parlamentsvalget i Rhodesia vinder premierminister Ian Smiths parti, den rhodesiske front, alle 50 mandater i kategori A (hvide vælgere). Af kategori B's 15 mandater tilfalder 10 (alle afrikanere) oppositionspartiet det rhodesiske parti, 5 er uafhængige.

Japans socialistiske parti vælger på en ekstraordinær kongres Kozo Saaki til formand efter Jotaro Kawakami, der er trådt tilbage af helbredsgrunde.

6.–9. – Præsident Makarios forhandler i Athen med den græske regering. Det meddeles, at begge parter bekender sig til selvbestemmelsesret for Cypern i overensstemmelse med de af FN opstillede principper (se 6/4).

7. – Premierminister Harold Wilson erklærer, at Tysklands genforening i fred og frihed efter selvbestemmelsesprincippet er et hovedpunkt i britisk politik.

8. – Det polske kommunistiske partis førstesekretær Gomulka erklærer, at de polske vestområder nu er fuldstændig integreret i Polen. Bonns forestillinger om, at man for anerkendelse af grænsen kan opnå genforening, går ud fra falske forudsætninger.

Bulgariens ministerpræsident Todor Shiwkoff oplyser, at der for kort tid siden blev opdaget en sammensværgelse mod staten, men den vestlige borgerlige presse har overdrevet episoden.

9. – Forbundskansler Erhard forklarer i skrivelse til stats- og regeringscheferne i de arabiske lande grundene til den forestående oprettelse af diplomatiske forbindelser mellem forbundsrepublikken og Israel. – 13. Forbundskansler Erhard giver meddelelse om oprettelse af diplomatiske forbindelser med Israel. FAR, Algeriet, Jordan, Libanon, Sudan, Syrien, Irak, Saudi Arabien og Jemen afbryder de diplomatiske forbindelser med forbundsrepublikken. 14/5 modtager Erhard Tunesiens og Marokkos ambassadører, der giver udtryk for, at deres regeringer beklager anerkendelsen af Israel, men forsikrer, at Tunesien og Marokko ikke agter at afbryde forbindelsen med Vesttyskland.

12.–19. – Den indiske premierminister Lal Bahadur Shastri aflægger besøg i Moskva. Af det udsendte kommunique fremgår, at der i det store og hele har været enighed om de drøftede spørgsmål.

13. – De kommunale valg i 356 købstæder i England og Wales (en tredjedel af medlemmerne af de kommunale råd er på valg) resulterer i en stærk fremgang for de konservative og tilsvarende tilbagegang for arbejderpartiet og de liberale. I alt vinder de konservative netto 552 mandater og genopretter dermed stillingen før de tilsvarende valg i 1962. Valgene i Skotland 4/5 viser også, omend i mindre udpræget grad, tilbagegang for arbejderpartiet.

14. – Pekingregeringen giver meddelelse om et nyt vellykket kernevåbenforsøg (se 16/10 1964).

17. – Israels ministerpræsident Levi Eshkol fremlægger i parlamentet en fredsplan

for Mellemøsten. Freden i dette område er betinget af: 1) alle staters uafhængighed, suverænitet og territoriale integritet. 2) anerkendelse af FNs charter og den deraf afledede forpligtelse til fredeligt samarbejde og sikring af freden, 3) omdannelse af våbenstilstandsoverenskomsterne af 1949 til varige fredstraktater. Israel er rede til forhandlinger herom. Han afviser større grænseændringer til gunst for de arabiske stater, men lader spørgsmålet om mindre grænsereguleringer stå åbent. – 25. Eshkol går imod de arabiske Palæstinaflygtninges tilbagevenden.

I Bolivien (se 4/11 1964) indføres undtagelsestilstand p. gr. af uroligheder i forbindelse med, at lederen af fagforbundene (COB) Juan Lechin Oquendo 15/5 er blevet landsforvist. – 19. Fagforeningerne proklamerer generalstrejke, og det kommer til sammenstød mellem fagforeningsmedlemmer og militæret. – 22. Et attentatforsøg på præsidenten for militærjuntaen, general René Barrientos Ortuño, mislykkes. – 26. Regeringen og overkommandoen for de væbnede styrker enes om at lægge statens ledelse i hænderne på general Barrientos og den øverstkommanderende general Alfredo Ovando Candia.

18.–28.. – Dronning Elisabeth og hertugen af Edinburgh aflægger officielt besøg i Den tyske Forbundsrepublik.

19.–25. – FAR's og Iraks fælles politiske ledelse forhandler i Cairo under præsident Nasser og præsident Abdul Salam Aref. I et kommunique fordømmes præsident Bourguibas holdning (se 8/4), der kun er til gavn for imperialisme og zionisme; alle fremmede baser i Aden, Libyen, Bahrein og Cypern kræves rømmet, og man tilsiger det republikanske styre i Jemen og befrielseskampen i Sydarabien og Oman støtte. – 26.–30. afholdes i Cairo et møde af regeringschefer inden for Den arabiske Liga, hvor det bl. a. besluttes at effektivisere arbejdet med det fælles projekt om afledning af Jordanflodens vand. – 31. Præsident Nasser advarer i en tale i Organisationen til befrielse af Palæstina mod at overvurdere Den arabiske Ligas militære styrke. Så længe FAR har 50.000 soldater i Jemen, kan man ikke tænke på et angreb på Israel eller en befrielse af Sydarabien eller sultanaterne ved den persiske bugt.

23. – Valget i Belgien bliver et stort nederlag for den kristelig sociale-socialistiske regeringskoalition og en tilsvarende fremgang for de liberale (P. L. P.) og forskellige mindre partier. I deputeretkammeret får det kr.-soc. parti 77 (1961: 96) mandater, socialisterne 64 (84), P. L. P. 48 (20), Volksunie (flamske nationalister) 12 (5), kommunister 6 (5), F. D. F. (Bruxelles' franske parti) 3 (0) og Walloner 2 (2). Til senatet vælges 44 (47) kr.-soc., 31 (45) soc., 23 (11) P. L. P., 3 (1) komm., 4 (2) Volksunie og 1 (0) F. D. F.. (Foruden de direkte valgte består senatet af 48 medlemmer fra provinserne og 28, der vælges af senatet selv). – 24. Ministeriet Lefévre, der ikke længere råder over den 2/3 majoritet, som er nødvendig for gennemførelse af forfatningsændringer – det nye parlaments vigtigste opgave – indgiver sin afskedsbegæring.

24. – På EFTAs ministerrådsmøde i Wien advarer premierminister Harold Wilson mod den truende spaltning af Europa ved isoleret konsolidering af EEC og EFTA og foreslår, at EEC og EFTA mødes på ministerplan for at undersøge mulighederne for at forhindre yderligere spaltning. I et kommuniqué udtaler ministrene sig for et så snævert samarbejde med EEC som muligt og anbefaler konferencer på ministerplan mellem de to grupper, idet de samtidig giver udtryk for, at de ønsker samarbejdet inden for EFTA forstærket.

Forsvarsminister Denis Healey giver underhuset meddelelse om, at der med Libyen er truffet aftale om, at de britiske tropper i Tripolis og Cyrenaika skal være trukket tilbage inden marts 1966.

Handelsminister Douglas Jay meddeler i underhuset, at regeringen har truffet forberedelser til i løbet af 10 år at indføre metersystemet i Storbritannien.

29. – Det norske arbejderparti vælger på sit landsmøde stortingsmand Trygve Bratteli til formand, idet statsminister Einar Gerhardsen efter 20 års formandsskab har ønsket at træde tilbage. Bratteli, der ligeledes i de sidste 20 år har været partiets næstformand, efterfølges på denne post af den tidligere formand i Arbejdernes Ungdomsfylking Reiulf Steen.

Ved præsidentvalget i Østrig (se 28/2) sejrer Wiens borgmester, socialdemokraten Franz Jonas, med 50,7 pct. af stemmerne over folkepartiets kandidat, fhv. forbundskansler Alfons Gorbach (49,3 pct.). Jonas støttes af kommunisterne, medens det højreorienterede frihedsparti ikke officielt støtter nogen kandidat.

Kong Feisal af Saudi Arabien foreslår i et interview en provisorisk neutral regering i Jemen, der kan slutte aftale om tilbagetrækning af FARs tropper (se 19.–25/5). Saudi Arabien vil i så fald indstille sin hjælp til den ene af de kæmpende partier i Jemen, og den fremtidige statsform skal afgøres ved folkeafstemning.

30. – I Polen vælges til Sejm'en (rigsdagen) på en enhedsliste, hvor der dog er en vis adgang til at vælge mellem de opstillede, 255 medlemmer af det forenede arbejderparti, 117 medlemmer af det forenede bondeparti, 35 medlemmer af det demokratiske parti og 49 uden for partierne.

Juni 1965

1. – Det svenske højre vælger enstemmigt den 40-årige rigsdagsmand og partisekretær Yngve Holmberg til partiets leder efter professor Gunnar Heckscher.

2. – Organisationen af amerikanske Staters råd vedtager med 15 stemmer mod 2 – 3 undlader at stemme – at en mæglingskommission af repræsentanter for USA, Brasilien og El Salvador i Santo Domingo skal arbejde for genoprettelsen af freden i Den dominikanske Republik. – 18. Mæglingskommissionen foreligger de stridende parter et forslag i 8 punkter. Forslaget antages af oberst Francisco Caamanos »konstitutionalistiske« regering, medens chefen for den »nationale genopbygningsregering«, general Antonio Imbert Barrera, afviser forslaget.

2. – Ved udløbet af fristen for anmeldelse af kandidater til valget i Ghana 9/6 konstateres, at samtlige 198 kandidater udpeget af præsident Nkrumah's Convention People's Party er valgt uden modkandidat.

Parlamentet i Bathurst vedtager enstemmigt et forslag om, at Gambia skal være republik inden for Commonwealth fra 18/12 1966, den første årsdag for uafhængigheden.

Det indiske regeringsparti, kongrespartiet, beslutter, at engelsk fortsat skal være officielt sprog ved siden af hindu. Dette vil kræve en ændring af loven, hvorefter hindu 26/1 blev Indiens officielle sprog, hvilket i begyndelsen af 1965 førte til blodige uroligheder.

3. – Premierminister Eisaku Sato foretager en gennemgribende omdannelaw af den japanske regering. Kun 2 af de hidtidige kabinetsministre, den ene udenrigsminister Etsusaburo Shiina, fortsætter. Blandt de nye ministre er der flere tilhørende det liberal-demokratiske partis højre fløj, som ikke har haft sæde i regeringen siden ministeriet Kishis demission i 1960.

Mapai-partiets centralkomité udpeger med 179 stemmer ministerpræsident Levi Eshkol som kandidat til ministerpræsidentposten efter parlamentsvalget i november. Fhv. ministerpræsident David Ben Gurion får 103 stemmer. – 29. Ben Gurion meddeler, at han har brudt med Mapai og sammen med sine venner vil opstille en særlig liste ved valget.

3.–7. – Den amerikanske rumkapsel »Gemini IV« med astronauterne James Mc Divitt og Edward White omkredser Jorden 62 gange. Under omkredsningen forlader White rumkapslen og svæver i 20 minutter frit i verdensrummet (se 18.–19/3).

7. – Kong Hassan II indfører undtagelsestilstand i Marokko og overtager midlertidigt den højeste udøvende magt, fordi det ikke er lykkedes at skabe en stabil og arbejdsdygtig regering.

8. – Det amerikanske udenrigsministerium meddeler, at den øverstkommanderende over de amerikanske tropper i Syd Vietnam har fået bemyndigelse til at anvende tropperne til offensive operationer mod Viet Cong, såfremt Syd Vietnam anmoder derom, og det sker sammen med sydvietnamesiske tropper. De amerikanske styrker i Syd Vietnam tæller nu 51.000 mand. 14/3 meddeler udenrigsministeriet, at den sydvietnamesiske regering har fremsat den første anmodning om hjælp fra amerikanske tropper. – 10. Viet Cong erobrer Dong Xoai ca. 100 km fra Saigon. Først efter flere dages hårde kampe lykkes det de sydvietnamesiske tropper at tilbageerobre byen. – 16. Forsvarsminister McNamara giver meddelelse om, at de amerikanske tropper i Vietnam vil blive bragt op på 70–75.000 mand. – 17. Præsident Johnson hilser med tilfredshed Commonwealthkonferencens beslutning om en fredsmission, men afviser forhandlinger med Viet Cong. – USA anvender for første gang flyvemaskiner fra den strategiske bomberkommando på Guam til angreb på mål i Nord Vietnam. – 19. Syd Vietnams regering udtaler sin tilfredshed med Commonwealthkonferencens beslutning. – 23. Ministerpræsident Kosygin afviser over for Storbritanniens, Ghanas og Nigerias ambassadører at modtage fredsmissionen med den begrundelse, at Sovjetunionen ikke føler sig bemyndiget til at forhandle om Vietnam. Han henviser til forhandlinger med Nord Vietnam og den nationale befrielsesfront i Syd Vietnam (Viet Cong), som repræsenterer det sydvietnamesiske folk, og til, at missionen skal gøre sin indflydelse gældende over for USA og formå det til at trække de amerikanske tropper tilbage fra Vietnam. – 24. Formanden for det nationale råd, general Nguyen Van Thieu, erklærer krigstilstand i hele Syd Vietnam. Udenrigsminister Tran Van Do meddeler, at Syd Vietnam vil afbryde de diplomatiske forbindelser med Frankrig, idet den franske regering stadig direkte og indirekte hjælper Syd Vietnams fjender. – 25. Pekingregeringen meddeler den britiske regering, at den ikke vil modtage fredsmissionen.

11. – Under et besøg i Østtyskland retter præsident Tito skarpe angreb på forbundsregeringen for revanchisme og stræben efter at komme i besiddelse af kernevåben.

12. – Den sydvietnamesiske regering under Phan Huy Quat (se 15/2), der har været genstand for stærke angreb fra katolikkerne, træder tilbage og anmoder militæret om at overtage den udøvende magt. – 13. dannes et nationalråd under ledelse af generalerne Nguyen Van Thieu, Nguyen Cao Ky og Nguyen Hun Co. Som formand for rådet overtager Nguyen Van Thieu præsident Phan Kac Sun's funktioner. – 16. Nguyen Cao Ky, der er chef for luftvåbenet, danner regering med Nguyen Hun Co som forsvarsminister og Tran Van Do som udenrigsminister.

15. – Fronten af socialistiske kræfter (FFS) i Algeriet meddeler, at den for at genoprette den nationale enhed er enedes med den nationale befrielsesfront (FLN) om at indstille den væbnede kamp. – 19. Hæren under oberst Houari Boumedienne arresterer præsident Ahmed Ben Bella, og et revolutionsråd under Boumediennes ledelse erklærer ham for afsat. Demonstrationer for Ben Bella i forskellige byer de flg. dage spilttes af militæret. Som følge af de usikre forhold i Algeriet sender talrige stater, som skulle have deltaget i den 2. afro-asiatiske konference i Algier fra

29/6, afbud, og 26/7 meddeles, at konferencen er udsat til 5/11.

FNs sikkerhedsråd vedtager enstemmigt at forlænge FN-styrkens mandat på Cypern til 26/12.

15.–25. – På Commonwealth-konferencen i London, hvor samtlige 21 Commonwealthstater er repræsenteret, de fleste ved deres premierminister, vedtages på forslag af premierminister Harold Wilson at nedsætte en kommission, der skal søge kontakt med parterne i Vietnamkonflikten for at bane vej for en konference til fredelig løsning af konflikten. Fredsmissionen kommer til at bestå af Storbritanniens, Ghanas, Nigerias samt Trinidad og Tobagos premierministre. 19/6 retter kommissionen en appel til de kæmpende parter i Vietnam om at pålægge sig tilbageholdenhed i de militære operationer for at lette tilvejebringelsen af en våbenstilstand. Se i øvrigt 8/6.

22. – I Tokio underskrives overenskomster mellem Japan og Sydkorea om oprettelse af diplomatiske forbindelser, om betaling af erstatning for skader anrettet i Korea under det japanske herredømme m. v.

24. – Østtysklands udenrigsminister Lothar Bolz træder tilbage p. gr. af sygdom. Hans efterfølger er den hidtidige viceudenrigsminister Otto Winzer.

25. – Det franske socialistiske partis præsidentkandidat Gaston Defferre trækker sin kandidatur tilbage, fordi det ikke er lykkedes ham at danne en demokratisk føderation af venstrepartierne (bortset fra kommunisterne).

28. – Janos Kadar træder tilbage som Ungarns ministerpræsident for at hellige sig arbejdet som det kommunistiske partis førstesekretær. Han efterfølges som ministerpræsident af Gyula Kallai, viceministerpræsident siden 1960.

28.–30. – Ved EECs rådsmøde lykkes det ikke at opnå enighed om finansieringen af den fælles landbrugspolitik. Den franske udenrigsminister Couve de Murville udtaler, at EEC går en svær krise i møde.

30. – I New Delhi sluttes våbenstilstand mellem Indien og Pakistan i grænsestriden i Rann of Kutch området (se 24/4). Ved aftalen genoprettes tilstanden 1/1 1965. Grænsen skal søges fastlagt ved forhandlinger på ministerplan, eventuelt ved international voldgift.

DANMARK

April 1965

1. – Det radikale Venstres politiske ordfører Hilmar Baunsgaard udtaler til BT, at et forsøg på at gennemføre kildeskat vil føre til regeringens fald.

2. – Kongeparret ankommer til Paris på officielt besøg, ledsaget af kulturminister Sølvhøj, idet udenrigsminister Per Hækkerup p. gr. af den indenrigspolitiske situation bliver hjemme.

7. – I folketingets spørgetime benægter finansminister Poul Hansen i et svar til Aksel Larsen (s. f.), at der, ud over hvad der blev oplyst ved afgiftslovenes 2. behandling, er givet folketingsmændene Westerby og Diderichsen tilsagn ang. anvendelsen af det forventede kasseoverskud for finansåret 1965–66.

Venstres folketingsgruppe vælger Poul Hartling til næstformand i stedet for Axel Kristensen, der efter at være fyldt 70 år har nedlagt hvervet.

8. – Mæglingsforslaget for landbrugsområdet er vedtaget af begge parter. Af Arbejdsgiverforeningen er afgivet ja-stemmer svarende til 425 mill. kr. i udbetalt arbejdsløn og nej-stemmer svarende til 105 mill. kr. Arbejderne har forkastet forslaget ved urafstemningen, men efter supplering af de afgivne stemmer ved kompetent forsamling er det endelige resultat 17.468 ja-stemmer og 10.618 nej-stemmer.

9. – Det meddeles, at regeringen har opgivet den påtænkte forhøjelse af afgiften af tipskuponer med 5 øre.

10. – Statsminister J. O. Krag og 7 andre ministre taler ved 8 møder i københavnske biografer. Statsministeren udtaler, at de konservative ikke ønskede forlig, og at Venstre ikke mente at have styrke til at træffe aftaler uden de konservative.

13. – På Industriforeningens generalforsamling foreslår formanden, direktør I. C. Thygesen, at de nordiske lande i fællesskab tager et markedspolitisk initiativ for at bygge bro mellem de splittede dele af Europa.

20. – Regeringen beslutter at udskyde igangsættelsen af offentlige byggearbejder, som finansieres direkte af staten, til efter 1/2 1966 og af alle andre offentlige byggearbejder til efter 15/10 1965. Det drejer sig om arbejder til en samlet værdi af 343 mill. kr.

21. – Finansminister Poul Hansen fremsætter en ny række afgiftsforslag m. m. (»buket nr. 3«), som tilsammen skal indbringe ca. 250 mill. kr. årlig (se 26/3). Der foreslås afgift ved ejerskifte af brugte motorkøretøjer, forhøjelse af tolden på færdige personbiler fra lande uden for EFTA, forhøjelse af afgiften af parfumer og toiletmidler og af afgiften af gevinster i klasselotteriet, gevinster ved lotterispil m. v. samt tipning. Endvidere fremsættes forslag om udstedelse af et nyt præmieobligationslån på 100 mill. kr.

Socialminister Bundvad fremsætter forslag om særligt tillæg til folke-, invalide- og enkepensionister samt om forhøjelse af grænsen for hjælp til underhold. Formålet er at give pensionisterne kompensation for afgiftsforhøjelser, som oprindelig var tænkt givet ved det bortfaldne forslag om persontilskud (se 3/2). Forslaget vedtages enstemmigt 20/5, idet 4 (uafh.) undlader at stemme.

23. – Udenrigsminister Per Hækkerup udtaler, at Danmark inden for EFTA vil søge at gennemføre fælles beskyttelsesforanstaltninger mod eksport fra udenforstående nationer til medlemslande, idet disse ikke-medlemmer meget ofte ødelægger eller skader EFTA-landenes egne markeder ved at eksportere med statsstøtte.

Islands undervisningsminister Gylfi Gislason afviser tanken om, at danske folketingsmedlemmer kommer til Reykjavik for at drøfte håndskriftsspørgsmålet, idet nye drøftelser ikke kan ændre Islands stilling.

Økonomiminister Grünbaum udtaler, at den 3-årige investeringsplan (se 19/1) må ændres for at komme på linie med den ændrede igangsættelse, der er en konsekvens af de besparelser, som gennemføres i folketinget i forbindelse med afgiftslovene.

24. – Det konservative Folkepartis repræsentantskab vælger enstemmigt folketingsmand, dommer K. Thestrup til formand for partiet efter civilingeniør Einar P. Foss. På mødet oplyses, at partiets medlemstal i 1964 steg med 7184 til 132.102, og at der siden nytår har været en yderligere kraftig nettotilvækst.

Formanden for den konservative folketingsgruppe, fhv. minister Poul Sørensen, angriber statsminister J. O. Krag, der anmodede v. og k. f. om fortrolige drøftelser, men inden disse drøftelser var til ende forhandlede med to nyvalgte venstremænd om at give dem ministerposter.

25. – På Liberal Debats generalforsamling i Odense vedtages med 160 stemmer mod 6 at opløse selskabet. Med 132 stemmer mod 42 vedtages det, at tidsskriftet Liberal Debat skal fortsætte under et udvalg med professor, dr. theol. Bent Noack som formand.

26. – Udenrigsminister Per Hækkerup udtaler efter sin hjemkomst fra en rejse i Vesttyskland og Østrig, at han ikke har mødt nogen reaktion mod forslaget om forhøjelse af tolden på biler fra lande uden for EFTA (se 21/4) noget andet sted end i de danske oppositionspartier.

29. – Prinsesse Benedikte fylder 21 år og afgiver som designeret eventuel rigsforstander i statsrådet højtidelig forsikring om ubrødeligt at ville holde grundloven.

Fra Bonn meddeles, at den vesttyske ambassadør i Danmark er beordret til at gøre forestillinger over for den danske regering i anledning af den foreslåede forhøjelse af biltolden (se 21/4).

30. – Finansminister Poul Hansen fremsætter forslag om tillægsbevilling for finansåret 1964–65 og oplyser om den statsfinansielle stilling, at driftsindtægterne i 1964–65 vil blive ca. 12,5 milliarder kr., ca. 350 mill. kr. mere end opført på finansloven, drifts- og anlægsudgifterne ca. 11,3 milliarder kr. eller ca. 300 mill. kr. mindre end efter finansloven. Overskuddet på drifts- og anlægsbudgettet bliver herefter ca. 1,2 milliarder kr. og kasseoverskuddet godt 1 milliard kr. eller ca. 800 mill. kr. mere end opført på finansloven.

Handelsminister Lars P. Jensen fremsætter forslag til ny næringslov i overensstemmelse med næringslovskommissionens udkast i betænkningen af juli 1964. Ifl. forslaget ophæves fra 1/1 1970 forbudet mod, at handlende har mere end én butik i hver kommune.

Aprilpristallet, som kun er lønregulerende for bankfunktionærer og slagteriarbejdere, er opgjort til 110 (109,8) mod 108 (107,9) i januar. Det kan herefter betragtes som sikkert, at julipristallet vil udløse mindst et reguleringstillæg til alle øvrige arbejdere og tjenestemænd til efteråret.

Maj 1965

1. – Statsminister J. O. Krag erklærer i sin 1. maj tale, at det var sammenbruddet af forhandlingerne med Venstre, som førte til, at forhandlinger på en smallere basis måtte forsøges, ikke omvendt.

Finansminister Poul Hansen udtaler, at der formentlig vil være enighed om ikke at forøge beskatningen af parcelhusejere, og at dette sandsynligvis må medføre skattemæssige lettelser for lejerne.

3. – Efter at forsøgene på at tilvejebringe nye overenskomster er strandet, træder den varslede arbejdsnedlæggelse i kraft for samtlige bryggerier, der er medlemmer af Dansk Arbejdsgiverforening. Arbejdsgiverforeningen afsender første boycotvarsel til Dansk Bryggeri-, Brænderi- og Mineralvandsarbejderforbund. I en erklæring fra Bryggeriforeningen hedder det, at arbejderne har fået tilbudt samme lønforhøjelse, som generelt blev givet arbejderne under LO ved mæglingsforslaget af 10/2, plus en yderligere lønforhøjelse for det »efterslæb«, der havde fundet sted siden 1961.

4. – Thisted Knudsen (v.) fremsætter på Venstres og de konservatives vegne forslag til folketingsbeslutning vedr. begrænsning af de skattemæssige virkninger af den 13. alm. vurdering til ejendomsskyld. Ved forslagets 1. behandling 7/5 henviser finansminister Poul Hansen til, at virkningerne først vil indtræde for skatteåret 1966–67, og at man bør afvente resultatet af de undersøgelser, der foregår i forenklingsudvalget vedr. ejendomsbeskatningen og i udvalget om boligudgifterne for henholdsvis lejere og ejere af eget hus.

6. – I et møde i det udenrigspolitiske nævn meddeler udenrigsminister Per Hækkerup, at forslaget om forhøjelse af tolden på biler fra lande uden for EFTA er opgivet.

Trafikminister Lindberg fremsætter forslag om anlæg og drift af tunnelbaner i Københavns, Frederiksberg og Tårnby kommuner (se 24/1). Første etape af tunnelbaneanlæggene skal efter forslaget være Køgebugtbanens indføring i tunnel under Vesterbro via Hovedbanegården og Højbro til Kongens Nytorv.

9. – På provinsbankernes årsmøde udtaler nationalbankdirektør Erik Hoffmeyer, at det næppe er forkert at sige, at den politiske og forhandlingsmæssige pression, som forskellige grupper, herunder tjenestemænd og funktionærer, har øvet i de sidste år, har bidraget til, at den indkomstpolitiske målsætning ikke lykkedes i 1965. Han tilføjer, at det er muligt, beskæftigelsesgraden er så høj, at det simpelt hen ikke kan lade sig gøre at holde igen. I så fald må det erkendes, at den nødvendige begrænsning af underskuddet på betalingsbalancen og prisstigningerne kun kan gennemføres ved at formindske efterspørgselen efter arbejdskraft med risiko for nedgang i beskæftigelsen.

12. – Finansminister Poul Hansen fremsætter forslag til lov om alm. omsætningsafgift, hvorefter engrosomsen fra 1/1 1966 afløses af en merværdiafgift på 10 pct. (se 6/1). Det samlede provenu er for finansåret 1966–67 anslået til 4680 mill. kr., medens engrosomsen på 12,5 pct. i samme tidsrum ville give 2330 mill. kr. Fra merprovenuet af merværdiafgiften, 2350 mill. kr., skal trækkes ca. 250 mill. kr. i godtgørelse til boligbyggeriet, og som følge af overgangsordninger vil merprovenuet i 1966–67 kun blive 1200 mill. kr. De lettelser i indkomstbeskatningen, som merværdiafgiften kan give grundlag for, kan derfor først fuldt ud gennemføres i 1967–68, og deres omfang vil bl. a. være afhængig af størrelsen af det kasseoverskud, der må anses for nødvendigt. Endvidere må der tages hensyn til kompensationer for familier med mindre indkomster og familier med børn.

Henry Christensen (v.) fremsætter på

Venstres og de konservatives vegne forslag til folketingsbeslutning om undersøgelse af inflationskilderne. I undersøgelsen skal indgå den danske form for automatisk indtægtsregulering.

Ved folketingets 2. behandling af forslag til lov vedr. Arne Magnussens Legat (se 7/10 1964) har udvalgets flertal, s., r. v. og venstremændene Erik Eriksen og Per Møller, indstillet lovforslaget til vedtagelse uændret. Poul Møller (k. f.) foreslår en dagsorden, hvorefter tinget, for at tilvejebringe den bredest mulige tilslutning i folketinget og blandt danske videnskabsmænd og humanister til en enig løsning af håndskriftsagen, opfordrer udvalget til at fortsætte forhandlingerne, eventuelt i et underudvalg, der også vil kunne drøfte sagen med islandske parlamentarikere. Heroverfor foreslår Dupont (s.) med tilslutning af Erik Eriksen og Per Møller, Helveg Petersen (r. v.) og Westerby (løsgænger) en dagsorden, der udtaler, at tiden nu er inde til at træffe beslutning om håndskriftgaven til det islandske folk. Dette forslag vedtages med 99 stemmer mod 62; 3 undlader at stemme. Et ændringsforslag af Diderichsen (løsgænger) om at undlade at udlevere Flatøbogen og Codex regius af Den ældre Edda på Det kgl. Bibliotek forkastes med 98 stemmer mod 59; 8 medlemmer undlader at stemme. Under debatten udtaler justitsminister K. Axel Nielsen, at det indgreb, lovforslaget er udtryk for, ikke kan anses for at være af ekspropriativ karakter.

Indenrigsminister Hans Hækkerup besvarer velvilligt flg. spørgsmål af Westerby (løsgænger): om regeringen kan gå ind for, at anmeldelse af partier ved indsamling af underskrifter får gyldighed for hele valgperioden, og at det fornødne antal underskrifter fastsættes til det gnstl. antal afgivne stemmer pr. valgt medlem ved det sidst afholdte folketingsvalg, og at folketingsmedlemmers adgang til at anmelde nyt parti i valglovens forstand afskaffes.

Dansk Typograf-Forbunds forretningsudvalg vedtager enstemmigt at yde de strejkende bryggeriarbejdere 11.000 kr. Dette strider mod hovedaftalens regel om, at der ikke må ydes støtte til organisationer uden for LO.

13. – Forslaget om ændring i lov om den offentlige sygeforsikring (Om forhøjelse af dagpenge m. m.) (se 11/3) vedtages enstemmigt.

Dansk Arbejdsgiverforening indklager typografforbundet for arbejdsretten (se 12/5).

14. – Fællesmarkedets udenrigsministre beslutter enstemmigt at opfordre kommissionen til hurtigst muligt at udarbejde en rapport om Danmarks vanskeligheder ved at opretholde sin landbrugseksport til de seks.

15. – Den arnamagnæanske kommission meddeler, at den, hvis forslaget om udlevering af de islandske håndskrifter vedtages af folketinget, vil søge lovens grundlovsmæssighed prøvet ved domstolene. Højesteretssagfører G. L. Christrup har givet tilsagn om i givet fald at ville føre sagen for kommissionen.

16. – I en udenrigspolitisk udtalelse vedtaget på Det radikale Venstres landsmøde i Herning henstilles det, at Danmark sammen med de øvrige nordiske lande tager initiativ til forhandlinger med henblik på en fredelig løsning af konflikterne i Vietnam og Den dominikanske Republik. Landsmødet ønsker, at Danmark skal arbejde for oprettelsen af atomfri zoner og militært udtyndede områder, og at de nordiske landes udenrigspolitiske og økonomiske samarbejde styrkes. Det fastslås, at Danmark indtil 1969 er bundet af NATO-traktaten, og at endelig stillingtagen til fortsat medlemskab, der først bør forelægges vælgerne, må være afhængig af situationen til den tid.

I en tale på landsmødet rejser fhv. undervisningsminister Helveg Petersen tanken om en ny dansk forsvarsordning efter det schweiziske princip.

16. – Formanden for den konservative fol-

ketingsgruppe, fhv. minister Poul Sørensen, udtaler, at samarbejdet mellem v. og k. f. vil kunne sikre landet en ny regering; en sammenslutning af de to partier er ikke aktuel.

18. – Forslag til lov om handelshøjskoler (se 12/3) vedtages enstemmigt.

Dansk Arbejdsgiverforenings boycot af de strejkende bryggeriarbejdere træder i kraft (se 3/5).

8 fagforbund under nærings- og nydelsesmiddelarbejdernes samvirke opfordrer bryggerikonfliktens parter til at genoptage forhandlingerne.

19. – Finansminister Poul Hansen fremsætter i folketinget en redegørelse i anledning af en betænkning om effektivisering af statsadministrationen afgivet 27/4 af et i november 1964 nedsat udvalg.

Forslaget vedr. Arne Magnussens Legat vedtages ved 3. behandling med 104 stemmer (74 s., 9 r. v., 2 k. f. (Hanne Budtz og Thestrup), 10 v. (deriblandt gruppens formand og næstformand, Erik Eriksen og Hartling og medlem af Nordisk Råds præsidium Harald Nielsen), 7 s. f., løsgængeren Westerby og færingen Poul Andreasen) mod 58 (30 k. f., 22 v., 1 s. f. (Poul Dam), 4 uafh. og løsgængeren Diderichsen), medens 3 (de konservative Chr. R. Christensen og Lembourn og folkesocialisten Lange) undlader at stemme. Undervisningsminister K. B. Andersen udtaler, at regeringen ikke vil foretage udlevering af håndskrifter til Island, før en evt. retssag er afgjort, og udenrigsminister Per Hækkerup erklærer, at regeringen efter lovforslagets endelige vedtagelse vil underskrive en traktat med Island, men undlade at ratificere den, før retssagen er afgjort.

20. – Forslag til lov om undervisningen på de godkendte handelsskoler (se 11/3) vedtages enstemmigt.

Forslag til folketingsbeslutning ang. civil benyttelse af de militære flyvepladser Karup og Skrydstrup (se 4/2) vedtages enstemmigt, efter at forsvarsministeren over for udvalget har udtalt, at det vil være forsvarligt at give mulighed for to dobbeltture daglig.

I en tale ved sparekasseforeningens årsmøde henstiller nationalbankdirektør Erik Hoffmeyer til kredit- og hypotekforeningerne, at de holder igen ved udmålingen af lån, bortset fra lån til nyt boligbyggeri.

21. – Venstres Pressebureau meddeler, at fhv. statsminister Erik Eriksen 24/5 vil nedlægge sit hverv som formand for Venstres folketingsgruppe. Han forbliver som formand for Venstres landsorganisation indtil landsmødet i september, og han vil fortsætte som medlem af folketinget og af Venstres gruppe. Efter af en Gallupundersøgelse havde vist, at 45 pct. af vælgerne, som stemmer venstre eller konservativt, ønskede en sammenslutning af de to partier, havde Erik Eriksen bevidnet tanken sin sympati som et nyt perspektiv, medens en lang række af Venstres folketingsmænd og organisationer havde taget afstand fra den.

Undervisningsminister K. B. Andersen fremsætter forslag til lov om uddannelse af lærere til folkeskolen.

Ved folketingets 1. behandling af forslaget om merværdiafgift udtaler finansminister Poul Hansen, at regeringen, hvis der ikke viser sig farbar vej for merværdiafgiften, må i gang med overvejelser af, hvorledes de 400 mill. kr., som mangler i, at kasseoverskuddet i 1965–66 kan nå op på 1200 mill. kr., så kan fremskaffes.

22. – Ved sin ankomst til Wien til EFTA-ministermødet udtaler statsminister J. O. Krag, at Danmark vil gøre det klart, at den britiske importafgift (se 22/2) bør afskaffes snarest muligt.

Forsøget på at indsamle det nødvendige antal underskrifter (60) blandt folketingets medlemmer på kravet om folkeafstemning om udlevering af de islandske håndskrifter er mislykkedes. Ved fristens udløb har kun 57 medlemmer skrevet under, nemlig samtlige 36 henholdsvis 5 medlemmer af k. f. og de uafhængige, 12 v., løsgængerne Westerby og Diderichsen og de to grønlandske folketingsmænd.

23. – En kreds af tidligere Liberal Debat-folk vedtager at nedsætte et udvalg, som skal undersøge behovet for et nyt liberalt centrumsparti og sammenkalde til et landsmøde til efteråret. Der dannes et nyt selskab, Liberalt Forum, til afløsning af det ophævede Liberal Debat (se 25/4).

Efter 19 timers forhandlinger fremsætter forligsmanden mæglingsforslag i bryggerikonflikten. Forslaget giver bryggeriarbejderne 94 øre mere i timen, dvs. 2 øre mere end de var tilbudt før forhandlingernes sammenbrud 2/5. Forslaget bliver med anbefaling af parterne (med undtagelse af 2 af bryggeriarbejderforbundets 17 hovedbestyrelsesmedlemmer) sendt til urafstemning.

24. – Fhv. statsminister Erik Eriksen meddeler Venstres folketingsgruppe, at han ønsker sig fritaget for formandshvervet.

Boligminister Kaj Andresen fremsætter forslag til lov om ejerlejligheder. Forslaget, der er begrænset til lejligheder, der opføres efter lovens ikrafttræden, og ikke omfatter socialt byggeri, der opføres til udleje til medlemmerne, bygger på betænkning fra et udvalg nedsat i henhold til folketingsbeslutning af 20/3 1963.

Folketinget vedtager ved 3. behandling forslag om ændring i lov om udbygning af Danmarks tekniske Højskole og Danmarks Ingeniørakademi (se 11/2), forslag om oprettelse af en afdeling af Danmarks Ingeniørakademi i Aalborg (se 9/3), forslag om ændring i lov om Danmarks Lærerhøjskole (se 10/3) og forslag om erhvervelse af arealer til Københavns Teknikum. Alle forslagene vedtages enstemmigt med undtagelse af det første, som de uafhængige går imod.

25. – På det afsluttende EFTA-møde i Wien fremsætter økonomiminister Grünbaum krav om hurtig handling for at beskytte Danmark mod landbrugsdumping fra lande uden for EFTA.

Arbejdsminister Erling Dinesen fremsætter forslag om nedsættelse af et fællesudvalg til afgørelse af uoverensstemmelser mellem telefonselskaberne og Centralorganisationen for Telefonstanden i Danmark, der har varslet strejke fra og med 27/5.

Venstres folketingsgruppe vælger enstemmigt næstformanden, seminarierektor Poul Hartling, til formand og gårdejer Kristen Østergaard til næstformand. Foruden Hartling er foreslået Landbrugsrådets præsident Anders Andersen, der imidlertid erklærer, at han har indtryk af, at en del af gruppen nærer betænkelighed ved hans valg, hvorfor han ikke ønsker at modtage opfordringen. Poul Hartling udtaler efter valget, at han tror, at v. og k. f. opnår mest ved at være to partier, men han ønsker at fortsætte det nære samarbejde med de konservative, og andre partier er velkomne i samarbejdet om at tilvejebringe en liberal regering.

26. – Finansminister Poul Hansen fremsætter forslag til lov om opkrævning af indkomst- og formueskat for personer m. v. (kildeskat). Til forslaget knytter sig et forslag om kommunal indkomstskat, som samtidig fremsættes af indenrigsminister Hans Hækkerup.

Forslagene om ændringer i lovene om købstadkommunernes og landkommunernes styrelse (se 12/3) vedtages enstemmigt med visse ændringer, bl. a. bestemmes det, at valg af sognerådsformænd skal ske for hele valgperioden og ikke som hidtil for et år ad gangen.

28. – Udvalget vedr. parcelhusejernes og lejernes skattemæssige forhold (se 4/5) afleverer betænkning til finansministeriet. Ifl. pressemeddelelser går betænkningen ud på, at lejere skal have adgang til at fradrage 60 pct. af huslejen på deres selvangivelser. Samtidig foreslås, at ejere af parcelhuse ikke skal beskattes af lejeværdien af egen bolig, og at standardfradraget for vedligeholdelse afskaffes. Derimod skal adgangen til at fradrage betalte ejendomsskatter og prioritetsrenter bevares.

Socialdemokratiets næstformand, forbundsformand Hans Rasmussen, antyder, at der ikke bliver nogen skattereform, hvis de andre partier ikke vil have kildeskat.

Landbrugsrådets præsident, folketingsmand Anders Andersen (v.), udtaler, at regeringen må tage initiativ til på nordisk basis at undersøge mulighederne for en tilslutning til Fællesmarkedet og minder i denne forbindelse om en udtalelse af Industrirådets formand, direktør I. C. Thygesen, i samme retning. Han udtaler videre, at han finder det forkert at gå ind for en styrkelse af EFTA og heller ikke kan gå ind for en nordisk toldunion.

Arbejdsretten idømmer Dansk Typograf-Forbund en bod på 6000 kr. for ulovlig støtte til de strejkende bryggeriarbejdere.

LO's forretningsudvalg beslutter at foretage en juridisk undersøgelse omkring bemandingsloven.

29. – Mæglingsforslaget i bryggerikonflikten (se 23/5) vedtages af arbejdsgiverne, men forkastes af arbejderne med 3979 stemmer mod 2655.

Bryggeriarbejdernes hovedledelse meddeler, at strejkekassen er tom, og anbefaler medlemmerne at søge andet arbejde. Formanden betegner situationen som temmelig håbløs.

31. – Folketinget vedtager ved 3. behandling enstemmigt forslag til lov om invalidepension m. v. og forslag til lov om folkepension (se 24/2). Ved afstemningen om det sidste undlader de uafhængige at stemme.

Forslag til lov om udførsel af fisk og fiskevarer (se 11/3) vedtages enstemmigt.

Juni 1965

1. – Økonomiminister Grünbaum fremsætter efter henstilling fra Nationalbanken forslag om midlertidig regulering af obligationsudstedelsen.

Folketinget færdigbehandler en række lovforslag, deriblandt forslagene om landbrugsstøtten (se 31/3). V. og k. f. stemmer for alle forslagene, til trods for at de har fået deres ændringsforslag ved 2. og 3. behandling forkastet. Forslaget om afsætning af danske landbrugsvarer (mælketilskud på 150 mill. kr. og 100 mill. kr. til en dispositionsfond til fremme af afsætningen) vedtages med 150 stemmer mod 10 (s. f. og socialdemokraten Holger Eriksen), medens 6 (de uafh. og grønlænderen Hertling) undlader at stemme. For kornordningen stemmer 140, imod 20 (r. v., s. f. og Holger Eriksen), medens 6 (de uafh. og Hertling) undlader at stemme. Forslaget om en rapsordning vedtages med 150 stemmer mod 10 (s. f. og Holger Eriksen); 6 (de uafh. og Hertling) undlader at stemme. Endelig vedtages forslaget om afsætning af frisk dansk frugt og danske gartneriprodukter enstemmigt.

Endvidere færdigbehandles afgiftsbuketten forslag (se 21/4) med undtagelse af forslaget om forhøjelse af biltolden, der er stillet i bero, og forslaget om forhøjelse af afgifterne på lotteri- og tipsgevinster, der er taget tilbage: Forslagene om afgift ved ejerskifte af brugte motorkøretøjer, om forhøjelse af parfumeafgiften og om et statspræmieobligationslån på 100 mill. kr. vedtages alle med 87 stemmer (s., r. v. og løsgængerne Westerby og Diderichsen). Imod det første stemmer v., k. f., s. f. og uafh. imod det andet og tredje s. f. og uafh., medens v. og k. f. undlader at stemme.

Endelig færdigbehandles forslaget om ændringer i lov om valutaforhold m. v. (se 10/3), der vedtages enstemmigt, og det folkesocialistiske forslag til folketingsbeslutning vedr. den påtænkte ekspropriation af arealer i Ho-Oksbøl og Ål kommuner, der forkastes med 180 stemmer mod 10 (sf.).

Ved 2. behandling af forslag om ændring af lov om særlig indkomstskat m. v. (kapitalvindingsskat) (se 29/10 1964) kritiserer Axel Kristensen (v.), at finansministeren trods løfte herom ikke har udarbejdet et forslag på grundlag af det af oppositionen foreslåede frigørelsesafgiftsprincip. Mini-

steren benægter at have givet et sådant løfte.

LO's forretningsudvalg erklærer sig villig til, hvis bryggeriarbejderforbundet måtte ønske det, at rette henvendelse til Dansk Arbejdsgiverforening om optagelse af nye forhandlinger.

2. – Folketinget færdigbehandler forslaget om projektering m. v. af en nord-sydgående motorvej i Jylland (se 4/3), der vedtages med 115 stemmer mod 26, medens 20 undlader at stemme, og forslaget om oprettelse af et direktorat for Grønlands geologiske undersøgelse, der vedtages med 95 stemmer mod 4 (uafh.), medens 52 (v. og k. f.) undlader at stemme. Endvidere vedtages det radikale forslag til beslutning om ændringer i beskatningen af faste ejendomme (se 29/1) med 83 stemmer mod 59 (v., k. f. og uafh.) og forslaget til beslutning om undersøgelse af inflationskilderne (se 4/5) enstemmigt.

3. – Udenrigsminister Per Hækkerup udtaler efter forhandlinger med fællesmarkedskommissionen i Bruxelles, at »der var større vilje til at komme os i møde end tidligere«, og at der er opnået væsentlige fremskridt i forhandlingerne om lempelser for den danske landbrugseksport.

Efter samråd med folketingsudvalget, der behandler forslaget om regulering af obligationsudstedelsen, erklærer økonomiminister Grünbaum, at regeringen er indforstået med at stille behandlingen af lovforslaget i bero for at give muligheder for opnåelse af en frivillig aftale mellem Nationalbanken og realkreditinstitutionerne. Såfremt en sådan frivillig aftale ikke er opnået inden 18/6, har partiernes repræsentanter i udvalget erklæret sig indforstået med, at folketinget umiddelbart derefter færdigbehandler lovforslaget.

Under den politiske debat ved tillægsbevillingsforslagets 3. behandling hylder Venstres nye gruppeformand Poul Hartling Erik Eriksen og erklærer, at Venstres mål er de samme som før formandsskiftet, og at samarbejdet med de konservative vil blive fortsat. Venstre vil arbejde for et regeringsskifte og indbyder alle, der vil støtte en liberal politik, til samarbejde. Poul Møller (k. f.) advarer mod anti-amerikanismen og beskæftiger sig indgående med inflationsproblemet. Baunsgaard (r. v.) erklærer, at den økonomiske samordning ikke er lykkedes det sidste år, og advarer mod sammenkædning af merværdiafgift og kildeskat. De øvrige ordførere er Peter Nielsen (s.), Aksel Larsen (s. f.) og Iver Poulsen (uafh.). Endvidere taler Westerby, Kragh (k. f.) og grønlænderen Hertling.

Elværkerne har accepteret regeringens henstilling om at købe engelske kul, uanset at disse er en del dyrere end de polske. Det drejer sig om ca. 200.000 tons.

Bryggeriarbejderforbundets hovedbestyrelse vedtager enstemmigt at acceptere LO's tilbud (se 1/6).

4. – I folketingets sidste møde inden sommerferien færdigbehandles tillægsbevillingsforslaget for 1964–65, der vedtages enstemmigt med 153 stemmer; s. f. og uafh. undlader at stemme. Under debatten udtaler statsminister J. O. Krag, at Socialdemokratiet ønsker både kildeskat og merværdiafgift eller detailoms, men ikke indleder forhandlingerne med at stille ultimatum (se 28/5). Udenrigsminister Per Hækkerup erklærer, at hvis forholdene ved NATO-traktatens udløb stiller sig på samme måde som nu, er det i Danmarks interesse fortsat at være medlem. Finansminister Poul Hansen meddeler, at statens driftsindtægter for 1965–66 med de nu vedtagne skatte- og afgiftslove og merværdiafgiftens provenu for januar kvartal 1966 taget i betragtning anslås til 15.350 mill. kr. og drifts- og anlægsudgifterne til knap 13.600 mill. kr. Med et anslået underskud på kapitalbudgettet på ca. 550 mill. kr., bliver kasseoverskuddet ca. 1200 mill. kr., hvilket har været og er regeringens målsætning.

Folketinget færdigbehandler også de 3 lovforslag vedr. skattebegunstiget opsparing (se 11/3), hvorom der er opnået enighed mellem partierne undtagen s. f.; forslaget om ophævelse af lov om skattelet-

telse for visse indskud m. v. vedtages dog enstemmigt. Endvidere vedtages ved 3. behandling forslag om ændring af lov om særlig indkomstskat (se 1/6) med 82 stemmer; 85 (v., k. f., uafh. og s. f.) undlader at stemme, forslag om ændring i lov om vurdering og beskatning til staten af faste ejendomme (se 20/1) med 93 stemmer mod 72 (v., k. f., uafh.); forslag om ændring af lov om skattefri afskrivninger (se 1/6) med 159 stemmer mod 6 og forslag til lov om lån til betaling af ejendomsskatter for visse parcel- og rækkehuse (se 12/3) med 93 stemmer mod 71 (v., k. f. og uafh.). Endelig vedtages enstemmigt forslag om ændring i lov om boligbyggeri (se 19/11 1964) og forslag om ændringer i lov om regulering af bymæssige bebyggelser (se 11/11 1964).

I den forløbne del af folketingsåret 1964–65 er der foremsat i alt 184 lovforslag (171 regeringsforslag, 13 fremkommet ved privat initiativ). Af de fremsatte lovforslag er 134 endeligt vedtaget, 50 blev ikke behandlet til ende eller bortfaldt. Desuden blev fremsat 25 forslag til folketingsbeslutning (heraf 13 regeringsforslag), heraf er 16 vedtaget. Der er stillet 3 forespørgsler, og 5 ministre har fremsat redegørelser.

9. – De arnamagnæanske kommission indstævner ved hrs. G. L. Christrup undervisningsministeriet for Østre Landsret med påstand om, at det tilpligtes at anerkende, at loven af 28/5 1965 vedr. Arne Magnussens Legat er ugyldig.

Der optages forhandlinger mellem Dansk Arbejdsgiverforening og Bryggeriarbejderforbundet, hvorunder forligsmanden genfremsætter mæglingsforslaget af 29/5 med begge parters enstemmige anbefaling. Samtidig giver bryggerierne tilsagn om, at hver mandlig og kvindelig bryggeriarbejder ved arbejdets genoptagelse kan opnå et lån på 400 kr., som skal tilbagebetales over 20 uger.

10. – Ved afslutningen af statsminister J. O. Krags og udenrigsminister Per Hækkerups officielle besøg i Bonn udsendes en af Krag og forbundskansler Erhard undertegnet fælleserklæring, der betoner, at handelsproblemerne har optaget det meste af tiden under forhandlingerne, og at forbundsregeringen vil gøre alt i dens magt for at opfylde de mål, der blev sat i den dansk-tyske handelsaftale i 1958. På det internationale politiske felt er Krag og Erhard enige om, at genoprettelsen af den tyske enhed under fred og frihed er påtrængende nødvendig og af væsentlig betydning for den internationale afspænding. Krag bekræfter det danske standpunkt, at den tyske genforening kun kan ske på selvbestemmelsesrettens grund, og at forbundsregeringen, så længe genforeningen ikke er gennemført, udgør den eneste lovlige tyske regering og alene kan tale for det tyske folk.

Metalarbejdernes centralledelse godkender en ny aftale med Jern- og Metalindustriens Sammenslutning om afspadseringsfrit overarbejde.

12. – Statminister J. O. Krag afslutter sit Tysklandsbesøg i Kiel, hvor den slesvig-holstenske landsregering rejser spørgsmålet om tyske virksomheders mulighed for at etablere sig i Danmark på samme måde, som danske virksomheder kan etablere sig i Tyskland.

Det genfremsatte mæglingsforslag i bryggerikonflikten vedtages af begge parter.

På Amtsrådsforeningens generalforsamling udtaler indenrigsminister Hans Hækkerup, at man bør være nået så langt med de frivillige kommunesammenlægninger, som det lader sig gøre, før folketinget drages ind i debatten. Foreningens formand, folketingsmand Alfred Bøgh (v.), udtaler, at kommunerne må indstille sig på en begrænsning af aktiviteten, men et pludseligt stop for lånemulighederne vil kunne kaste en del kommuner ud i økonomiske vanskeligheder.

Skibsreder A. P. Møller afgår ved døden, 89 år gammel.

13. – Statsminister J. O. Krag åbner Socialdemokratiets 29. kongres og udtaler: Hænderne væk fra de vundne goder. Han

oplyser, at Socialdemokratiet i foråret har tegnet 10.000 nye medlemmer. Formanden for LO, Eiler Jensen, udtaler, at i det evige og bevidste modarbejde, de møder i fagbevægelsen, er der ingen forskel på SF og de andre kommunister. Den svenske udenrigsminister Torsten Nilsson, der er gæst ved kongressen, nævner, at den hurtigt accelererende landbrugsrationalisering peger mod en lavere selvforsyningsgrad, som på længere sigt kan skabe mulighed for øget tilførsel af levnedsmidler til Sverige udefra, i første række fra Danmark.

Arbejdet på bryggerierne genoptages.

14. – Nationalbanken meddeler, at der med realkreditinstitutionerne er opnået enighed om frivillig begrænsning af obligationsudstedelsen, således at lån til nyt boligbyggeri ikke må overstige 110 pct. af lånene i perioden april 1964–marts 1965, lån i landbrugsejendomme 90 pct. og lån til andre formål 75 pct. Inden for kategorien »andre formål« vil lån til nyt erhvervsbyggeri få en fortrinsstilling. 17/6 vedtager realkreditinstitutternes besluttende organer at tiltræde aftalen.

Statsminister J. O. Krag erklærer på Socialdemokratiets kongres, at vanskelighederne for en mindretalsregering ikke ville falde bort ved en anden stilling til SF. Han tilføjer, at han har afvist at danne regering med dette splittelsesparti, og at det gennem aftaler eller håndfæstninger skulle bestemme over Socialdemokratiets politik, men ikke har udtalt sig imod, at deres stemmer kan blive talt med. På SF kan man ikke bygge en fast politik.

15. – Fhv. fiskeriminister A. C. Normann (r. v.) udtaler, at Det radikale Venstre ikke længere vil føle sig forpligtet af det 6 år gamle forsvarsforlig; både de forsvarsmæssige og de udenrigspolitiske forudsætninger er stærkt ændrede. Han kræver, at forsvarsministeren snart skal træffe beslutning om at aflyse efterårsmanøvrerne p. gr. af arbejdskraftsituationen.

17. – På Socialdemokratiets kongres vælges med akklamation statsminister J. O. Krag til formand. I en udtalelse rejses en række krav, bl. a. om arbejdernes medindflydelse på virksomhedernes drift. Udenrigspolitisk slutter man op om NATO og hilser med tilfredshed forsøg på brobygning i markedspolitikken. Det er partiets absolutte forudsætning for at medvirke til en merværdiafgift, at de mindre indkomster fritages for øgede afgiftsbelastninger, hvilket kan ske ved skattelettelser for disse indkomster, øgede børnetilskud og andre socialpolitiske foranstaltninger. Det tilføjes, at merværdiafgiften giver øgede kontrolmuligheder med erhvervslivets indtægter og således vil bidrage til at sikre en mere retfærdig fordeling af skatterne.

18. – Regeringen har besluttet, at økonomiministeriet fra 15/7 fra finansministeriet skal overtage de under lønnings- og pensionsdepartementet hørende sagsområder. Endvidere overtager økonomiministeriet det statslige udflytningsudvalg, der siden 1961 har hørt under indenrigsministeriet. Til gengæld afgiver økonomiministeren hvervet som minister for nordiske anliggender til handelsministeren.

19. – Statsminister J. O. Krag udtaler, at han under sit forestående besøg hos statsminister Erlander vil nævne den tanke, der er udkastet af Industrirådets formand og Landbrugsrådets præsident om en undersøgelse af mulighederne for tilslutning til Fællesmarkedet på nordisk basis.

Formanden for Venstres folketingsgruppe, Poul Hartling, udtaler, at den udbredte mistillid til regeringen skyldes 3 ting. For det første det tydelige drag af klassepolitik over den lige afholdte kongres, for det andet tavsheden om inflationen i den lange kongresudtalelse, for det tredje den ændrede holdning til SF, idet man nu vil tælle stemmerne fra SF med, hvilket indebærer, at Krag må tage hensyn til SF's betingelser.

20. – Telegrammer fra Stockholm i anl. af statsminister Krags besøg hos statsminister Erlander meddeler, at der knyttede sig

en særlig interesse til drøftelserne om den danske landbrugseksport (se 13/6).

Det er ikke lykkedes fællesudvalget vedr. telefonkonflikten at nå til enighed om en fornyelse af overenskomsterne for forstanderinderne i KTAS. Dette spørgsmål skal derfor afgøres af overenskomstnævnet.

22. – Finansminister Poul Hansen har sendt samtlige ministerier et cirkulære, hvorefter centraladministrationens personale ikke må udvides i næste finansår. Videre nævnes, at aktiviteten ikke må overstige aktiviteten i 1965–66, og det henstilles, at der inden for de enkelte ministeriers udgiftsområder – bortset fra lovbundne tilskud – tilstræbes en samlet aktivitetsnedgang på 4 pct. i forhold til 1965–66. På enkelte udgiftsområder vil en aktivitetsudvidelse dog kunne finde sted, men ministerier og styrelser kan højst budgettere med de udgifter, der er bevilget i 1965–66, reguleret med løn- og prisstigninger.

23. – Statsminister Erlander udtaler efter mødet med statsminister Krag, at et nordisk initiativ i en tilnærmelse fra EFTA til Fællesmarkedet kun kan virke splittende, men han forstår en vis utålmodighed fra dansk side.

27. – Ved afslutningen af sit Sverigesbesøg udtaler statsminister J. O. Krag, at han har orienteret sig om mulighederne for en sænkning af den svenske selvforsyningsgrad for landbrugsprodukter. En ny svensk landbrugsordning kan ventes til næste år.

29. – Folketingsmand Henry Christensen (v.) spørger justitsministeren, om han vil foranledige en snarlig undersøgelse af de tekniske og praktiske muligheder for en begrænsning af afbetalingshandelen.

30. – I folketingets investeringsudvalg (se 11/2) oplyser økonomiminister Grünbaum, at statens og kommunernes samlede investeringer vil andrage 932 mill. kr. i indeværende finansår, eller 30 mill. kr. mindre end tidligere anslået, skønt der er taget hensyn til prisstigninger på ca. 10 pct. Nedgangen skyldes hovedsagelig udskydelse af igangsætningsterminerne (se 20/4).

30. – Det økonomiske Råds formandskab afleverer en redegørelse om bygge- og boligpolitikken og dens sammenhæng med den almindelige økonomiske politik til regeringen.

EUROPA-ARCHIV

Zeitschrift der *Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik*
Herausgegeben von Wilhelm *Cornides*

Seit 1945 erfüllt das EUROPA-ARCHIV die Aufgabe eines außenpolitischen Fachblattes, das anhand von Beiträgen und Berichten, Wiedergabe wichtiger Dokumente, Besprechungen von Neuerscheinungen und einer Chronologie des politischen Geschehens dem Leser die Möglichkeit bietet, sich selbständig ein Urteil über die Weltlage zu bilden.

Die Beiträge im EUROPA-ARCHIV sind ausgereifte Studien, die auch nach Jahren noch Informationswert besitzen. Wenn es gilt, Zusammenhänge der weltpolitischen Entwicklung seit 1945 zu erfassen oder ein internationales Problem dieser Zeit anhand vollständiger, sorgfältig übersetzter Dokumente zu studieren, ist das EUROPA-ARCHIV nach dem Urteil vieler Fachleute ein unersetzliches Hilfsmittel.

Preis für das Jahresabonnement (24 Folgen): DM 65,– zuzüglich Porto.

Probehefte auf Wunsch kostenlos.

EUROPA-ARCHIV

Vertrieb, Frankfurt am Main, Große Eschenheimer Strasse 16–18.

Acta Sociologica – Scandinavien Review of Sociology –
Skandinavische Zeitschrift für Soziologie – Revue Scandinave de Sociologie
Published in August 1964 – Vol. 8 fasc. 1–2 (188 pages)

A special Number devoted to: The Decision to Marry

The Decision to Marry: Editorial Introduction. *by Erik Grønseth.* – Marriage - Value of the Social Scientist. *by Berit Ås and Per Olav Tiller.* – Celibacy in Belgium: a Preliminary Study. *by Clarie Leplae.* – Maste Selection, Marital Adjustment and Symbolic Environment. *by Jan Trost.* – The Transition from Engagement to Marriage. *by Rhona Rapoport.* – The Decision to Marry while in College. *by Gerhard Neubeck.* – The Male's Occupational in Relation to his Decision to Marry. by *Robert N. Rapoport.* – The Uncertain Relation between Early Marriage and Marital Stability: a Quest for Relevant Data. *by Robert F. Winch and Scott A. Greer.* Teenage Marriage: Crossnational Trends and Sociological Factors in the Decision of when to Marry. *by J. Joel Moss.* – Socialization Data in Research on Young Marriers: a Research Note. *by Clark E. Vincent.* – Time of Marriage, Mate Selection and Task Accomplishment in newly formed Copenhagen Families. *by Kirsten Auken.* – Motives of Marriage in the USSR. *by A. G. Charchev.* – Local Homogany in Finland. *by Elina Haavio-Mannila.* – Mate Selection in Various Ethnic Groups in France. *by Andree Michel.*

Price for this issue $ 6 + postage.

Acta Sociologica is published quarterly in English. Write for free samle pages to Acta Sociologica, 10, Jul. Thomsens Plads, Copenhagen V, Denmark. Subscriptions are by one volume only. Orders should be made to Munksgaard, 47, Prags Boulevard, Copenhagen S, Denmark, or to any international bookseller. The subscription price, payable in advance, is Danish kr. 70,00 per volume ($ 10.95, £ 3.19.0) plus kr. 3,– pr. postage. Orders for services less than a full volume will be charged at a single issue rate.